

LUND UNIVERSITY

Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur

En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren

Engstam, Anna

2023

Document Version:

Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Engstam, A. (Red.) (2023). *Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur: En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren*. Sociologiska institutionen, Lunds universitet.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur

En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren

REDAKTÖR ANNA ENGSTAM

CG ”... med en ohjälplig fäbless för tyska tanketraditioner”

Hösten 2024 är det 50 år sedan Carl-Göran Heidegren påbörjade sin akademiska bana i Lund. Med tanke på detta är det tur att en grupp sociologer med bakgrund på Sociologen i Lund redan år 2021 kom på tanken att uppmärksamma Carl-Göran och hans verk, med anledning av hans då förestående emeritering. I valet mellan att göra en festskrift eller en 'vanlig' antologi tillsammans bestämde vi oss för att göra både och: en antologi i heidegrensk anda plus en separat minifestskrift – som en pendang. Minifestskriften blev i slutänden 132 sidor och gör knappast skäl för ett förminskande prefix. Texter till Carl-Göran, texter om Carl-Göran, texter av Carl-Göran – det blir Carl-Göran i kubik. Om någon undrar varför han inte blev filosof (åtminstone inte någon fackfilosof) så finns svaret här. Och mycket, mycket annat!

LUNDS
UNIVERSITET

Sociologiska institutionen

ISBN 978-91-8039-894-7

**MELLAN FILOSOFI, SOCIOLOGI,
IDÉHISTORIA OCH LITTERATUR**

MELLAN FILOSOFI, SOCIOLOGI, IDÉHISTORIA OCH LITTERATUR

En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren

Anna Engstam (red.)

Johanna Börrefors

Mikael Carleheden

Göran Dahl

Carl-Michael Edenborg

Bo Isenberg

Anders Lundberg

Anders Ramsay

Asger Sørensen

Sociologiska institutionen

Lunds universitet

Omslagscitat

”... med en ohjälplig fäbless för tyska tanketraditioner” är hämtat från en intervju med Carl-Göran Heidegren år 2011 där han för intervjuaren Martin Berg beskriver sig själv:

Jag är Hegel-forskare som tagit time out på obestämd tid. Tills vidare förordnad sociolog med en ohjälplig fäbless för tyska tanketraditioner. Tänker dessutom att någon gång i framtiden skriva en bok med titeln ”Livsmöjligheter”.

På basis av intervjun har Martin Berg skapat ett av flera ”professorsporträtt” för webbsajten Sociologerna – med samtiden som destination. Hans porträttering av Carl-Göran Heidegren, ”Professorsporträtt #3”, har tagits till vara i det långa förordet till denna skrift. Bergs intervju-baserade text går att tillgå via Digitala Vetenskapliga Arkivet (DiVA): <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:482218/FULLTEXT01>

Omslagsfoton

© Brutus Östling

*Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur:
En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren*

© Redaktören och medverkande författare, 2023

Redaktör: Anna Engstam

Grafisk form: Anna Engstam

Omslag: Gunilla Albertén, Media-Tryck

Tryckning: Media-Tryck, Lund 2023

ISBN 978-91-8039-894-7 (tryckt version)

ISBN 978-91-8039-895-4 (elektronisk version)

Sociologiska institutionen, Lunds universitet

*Från oss alla
till Carl-Göran*

Innehåll

Författarpresentationer	s. 9
Ett förord som samtidigt är mer än ett förord <i>- Så blåses en ballong upp inifrån!</i> Till Carl-Göran från Anna Engstam (red.)	s. 12
Hegels långa väg Carl-Göran Heidegren	s. 30
Hur Hegel blev Hegel <i>- Är det en renässans vi skönjer?</i> Sven-Eric Liedman i <i>Sydsvenskan</i> 1984	s. 37
Hegels ugglor Carl-Göran Heidegren	s. 41
Carl-Göran "Heidis" Heidegren Bakgrunden och vägen	s. 44
Skriftförteckning Carl-Göran Heidegrens skrifter 1981-2022	s. 47
Festligheter Ord och bilder från firandet av Carl-Göran	s. 65
Romarbrevet 11:33 Till Carl-Göran från Johanna Börrefors	s. 69
En möjlighet Till Carl-Göran från Anders Lundberg	s. 71
Heidegrenminnen Till Carl-Göran från Anders Ramsay	s. 73

Om ett forskningsprojekt	s. 78
Till Carl-Göran från Göran Dahl	
Tanker i anledning af Carl-Görans emeritering	s. 83
Till Carl-Göran från Asger Sørensen	
Om en intellektuell gemenskap	s. 85
Till Carl-Göran från Mikael Carleheden	
Hemligheter, sandgropar, en livsföring	s. 88
Till Carl-Göran från Bo Isenberg	
”Jag är väl någon som har haft svårt att hålla sig i ett bås”	s. 90
Till Carl-Göran från Carl-Michael Edenborg	
”Filosof blev jag alltså inte”	s. 125
Carl-Göran Heidegren	
Tabula Gratulatoria	s. 127
Från A till Ö.	
Tupp eller ugglan? Festskrift och antologi	s. 131
I korthet om denna lilla skrift och ett stort projekt	

Författarpresentationer

Redaktör

Jag, Anna Engstam (f. 1974), är sociolog knuten till Lunds universitet. Alltsedan jag påbörjade min forskarutbildning har jag intresserat mig för teori, teoribildning, teoriutveckling samt det teoretiska arbetets förutsättningar, innehåll och möjligheter. Numera talar jag å ena sidan om idébildning och idéutveckling, och å andra sidan om konstruktion, rekonstruktion och dekonstruktion, då jag vidgat intresset till att omfatta filosoferande, teoretiserande, kritiserande och historiserande – processer som inte alltid kan särskiljas annat än på analytisk nivå. Efter några år utanför universitetsvärlden är jag numera aktiv medlem av Europeiska sociologförbundets forskningsnätverk Social Theory.

Medverkande

Johanna Börrefors (f. 1973) är rättssociolog med bakgrund på Sociologiska institutionen i Lund (rättssociologiska enheten), där hon 2007 disputerade på avhandlingen *En essä om estetisk efterrättelse*, Lunds universitet; Carl-Göran var en av hennes handledare. För närvarande undervisar Johanna på Institutionen för industriell ekonomi på Blekinge tekniska högskola. Hennes främsta forskningsintressen är organisations-teori, ledarskap/följarskap, språkliga uttryck och metaforer samt sociala identiteter.

Mikael Carleheden (f. 1958) är sociolog verksam vid Köpenhamns universitet, Sociologisk Institut. Även han har doktorerat vid Sociologen i Lund; 1996 disputerade han på avhandlingen *Det andra moderna: Om Jürgen Habermas och den samhällsvetenskapliga diskursen om det moderna* (Daidalos). Mikael är för närvarande koordinator för forskningsnätverket Social Theory vid European Sociological Association (ESA) och redaktör för tidskriften *Acta Sociologica*. Hans forskningsområden är samhällsteori och teoretisk metod. Till hans senaste publikationer hör

"How to Criticize? On Honneth's Method" i antologin *The Theory and Practice of Recognition* (Routledge) i redaktion av Onni Hirvonen och Heikki Koskinen; också Carl-Göran bidrar till denna antologi från 2022.

Göran Dahl (f. 1953) är sociolog och författare, verksam i Lund och annorstädes. Samtidigt med Carl-Göran påbörjade han 1977 Sociologens forskarutbildning, och 1986 disputerade han på avhandlingen *Begär och kritik* (Symposion), om psykoanalys och kulturkritik utifrån ett kritisk-teoretiskt perspektiv. Under sin därpå följande forskningstid har han studerat framför allt högerradikalism – ideologier, rörelser, regimer och personer. I år (2023) kom hans senaste bok på detta tema ut på Routledge; av titeln framgår vad som avhandlas, *The Nature of Identitarianism*.

Carl-Michael Edenberg (f. 1967) är författare, idéhistoriker och litteraturkritiker. Han har dessutom drivit bokförlag och verkat som översättare. 2002 disputerade han på avhandlingen *Alkemins skam: den alkemiska traditionens utstötning ur offentligheten* vid Stockholms universitet, och efter sin disputation har han sökt sig utanför akademien. Bäst beskrivs han kanske som fri intellektuell med stor "kärlek till tänkandet" (se hans bidrag till denna skrift), och på den vägen har han intresserat sig för bland andra Carl-Göran som tänkare och skribent.

Bo Isenberg (f. 1964) är sociolog verksam vid Lunds universitet, där han också har sin bakgrund: 2001 disputerade han vid Sociologiska institutionen i Lund med avhandlingen *Överflöd och ofullbordan. Essä om det moderna*. Hans forsknings- och undervisningsområden inbegriper klassisk sociologi, socialpsykologi, kultursociologi och sociologisk teori. Tillsammans med Lisa Eklund står Bo som redaktör bakom antologin *Sociologins klassiker: Upptäckter och återupptäckter* (Studentlitteratur, 2022), till vilken han dessutom har bidragit med ett kapitel om Ferdinand Tönnies.

Anders Lundberg (f. 1966) är sociolog med religionssociologisk intresseinriktning, disputerad i Lund, tjänsteplacerad i Växjö (Linnéuniversitetet) och bosatt i Malmö. I sin forskning fokuserar han hur religion överlappar andra livsområden – migration, konflikt, identitet, klimatengagemang och socialt arbete; exempelvis har han skrivit om hur skånska, afrikanska migranter organiserar sig i sitt nya hemland genom att starta kyrkor. Intresset för gemenskap framgår redan av avhandlingstiteln: *Om gemen-*

skap: en sociologisk betraktelse (Lunds universitet, 2005); för handledningen stod Carl-Göran, som en av två. På fritiden har Anders ett kyrkligt engagemang och är invald i Kyrkomötet, Svenska kyrkans högsta beslutande organ.

Anders Ramsay (f. 1954) är sociolog verksam vid Mittuniversitetet, Institutionen för humaniora och samhällsvetenskap (HSV). Hans intresseområden omfattar bland annat kritisk och post-kritisk teori, klassisk sociologisk teori, nyläsningar av Marx samt positivismkritik, vilket speglas i hans bidrag till *The Sage Handbook of Frankfurt School Critical Theory* från 2018: "Positivism" (s. 1179–1192). I likhet med ovanstående fem har Anders doktorerat vid Sociologiska institutionen i Lund; 2005 disputerade han på avhandlingen *Upplysningens självreflexion: aspekter av Theodor W. Adornos kritiska teori*.

Asger Sørensen (f. 1960) är filosof verksam vid Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Århus universitet. Med utgångspunkt i kritisk teori och vänsterhegelianism forskar han om akademisk frihet, alienation, bildning, medborgarutbildning, demokrati, rättvisa och fred. Bland hans publikationer kan nämnas "Aliénation, Entfremdung – and Alienation. Hegel's Solidary Displacement of Diderot" och "Not Work, but Alienation and Education. Bildung in Hegel's Phenomenology".* Asger har varit ordförande för Nordiskt sommaruniversitet (NSU) och är idag ordförande (dk. *forperson*) för Dansk Filosofisk Selskab. Till skillnad från övriga medverkande har han doktorerat i Köpenhamn (disputerad 1999); NSU har fungerat som en brygga till lundasociologerna.

* "Aliénation, Entfremdung – and Alienation. Hegel's Solidary Displacement of Diderot" är publicerad i *Filozofija i Društvo (Philosophy and Society)* 32(4), 2021, s. 598–628; "Not Work, but Alienation and Education. Bildung in Hegel's Phenomenology" återfinns i *Hegel-Studien*, Band 49, 2015, s. 57–88.

Ett förord som samtidigt är mer än ett förord – Så blåses en ballong upp inifrån!

ANNA ENGSTAM

Festskrift eller antologi? Frågan kom upp på tapeten så snart det stod klart att vi var många som ville uppmärksamma Carl-Göran Heidegren – som person och forskare – med anledning av hans då förestående emeritering, ”det vore ett fint tillfälle”. Och när många slår sina mer eller mindre kloka huvuden ihop går det i sällsynta fall fort att nästan enas om något: ”en festskrift som samtidigt är mer än en festskrift”, det lät bra! Är det ens rimligt att invända mot en så storstilad plan?! Möjligtvis genom att peka på att den knappast innehåller något.¹

En oklar idé kan förstås fyllas lite hur som helst. Att Carl-Göran skulle hedras och hyllas var dock ett som var säkert! Nu gällde det *att blåsa upp ballongen inifrån*.² Att komma på personer som kunde tänkas

¹ Båda citaten är klippta från en personlig gruppchatt, startad den 1 november 2021 av Carl-Görans första doktorand, Anders Lundberg. Syftet framgår av chattnamnet: *Festschrift*.

² Uttrycket ”att blåsa upp ballongen inifrån” är hämtat från en bok skriven av Carl-Görans forne handledare, Joachim Israel: *Om konsten att blåsa upp en ballong inifrån* (Göteborg: Korpen, 1982). I fotnot nr. 10 tar jag avstamp i *interpretativ rekonstruktion* upp Jürgen Habermas idé om *transcendens inifrån*, och Israels metafor kan förstås i linje därmed. Israel utvecklade förvisso sin kunskapsteori i dialog bland med den danske filosofen Peter Zingernagel, men såväl Israel som Habermas kan ses följa G. W. F. Hegel i antagandet ”att vi måste starta vår undersökning så att säga från insidan, och därför måste [...] analysera kunskapen såsom ett fenomen som genomgår, både historiskt sett och hos individen, olika med varandra dialektiskt förbundna stadier” (a.a., s. 16). Pudelns kärna är att vi människor, på grund av vår mänskliga belägenhet, inte kan göra oss ny kunskap *utanför* vår livsvärld men ändå kan utveckla vår kunskap om världen genom deltagande i kunskapsprocesser. Såhär skriver Israel i sitt förord (a.a., s. 7):

Man kan inte blåsa upp en ballong inifrån. Detta är så självklart att det verkar trivialt. Men denna bok har som grundläggande tes att vi enbart *kan* blåsa upp en ballong inifrån, att det tillhör männi-

vilja medverka i en [≥]-festskrift till Carl-Göran var ingen konst alls. Förutom vår minnesbank hade vi en mängd förord och även biografiskt material att söka i: *Vilka tackas av Carl-Göran genom åren? Vilka har han samarbetat med? Vilka har varit aktiva i samma grupper och nätverk som han? Och vilka tackar Carl-Göran därför att han, på ett eller annat sätt, har varit betydelsefull för ett verks tillkomst? Disputerade doktorander i sina avhandlingar, givetvis, men vilka mer utöver alla dem som har haft Carl-Göran som handledare?* Det sista har av förklarliga skäl varit i praktiken omöjligt att se över, men att finna åtminstone några av dem för vilka Carl-Göran haft stor betydelse har inte varit svårt.

Snabbt växte listan med namn på sociologer, filosofer, idéhistoriker, litteraturvetare, statsvetare och andra som vi mycket väl skulle kunna fråga; till alla dessa tänkbara medverkande kom vi själva och därmed ytterligare ett tiotal. Inalles: många, många kollegor och före detta kollegor, de flesta av dem vänner/kollegor, en naturlig följd av att Carl-Göran – som den nyfikna, kloka och fina människa han är – under flera decennier har rört sig mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur. Ja, under hela min livstid, slår det mig. Så många idéer han mött! Så många idéer han fått! Därtill: alla människor som nästan lever i Carl-Görans värld, fastän det var länge sedan de verkade här på jorden. Detta vill jag säga något om innan jag berättar mer om vårt festskriftsprojekt.

En framträdande sida av Carl-Göran är att han inte bortser från idébildningen och därmed inte heller från människor och sammanhang: han ser till *människorna och deras idéer* snarare än till idéerna och deras människor.³ Förmågan att levandegöra döda tyskar kan ingen som tagit del av

skans existentiella villkor att hon (dvs. vi alla) är tvungen att blåsa upp ballongen inifrån. Den ballong jag talar om är den värld vi lever i. Tanken att vi skulle kunna ställa oss utanför den eller vid sidan om den är absurd, fastän en del sociologer och samhällsvetare har handlat som om de skulle vara i stånd att göra det.

Kan man annat än älska denna metafor?!

³ Denna "turordning" kan föras tillbaka på den franske juristen och socialhistorikern Maxime Leroy (1873–1957); mellan honom och mig är det dock mer än ett led: i sitt bidrag till den antologi som här presenteras citerar Peter Luthersson, Carl-Görans äldste vän, den tyske kultursociologen och författaren Nicolaus Sombart (1923–2008), och jag fann dessa rader så träffande.

hans många framställningar tvivla på. Läs till exempel hans senaste bok, *Den högra handens tendens*, där Carl-Göran återvänder till Weimarrepublikens Tyskland!⁴ Möt så dramatikern Arnolt Bronnen, den judiske skriftställaren Valeiu Marcu och konstnären Rudolf Schlichter! I och med berättelsen kring de tre utvecklas dessutom ett sammanhang i vilket vissa rörelsemönster i det politiska spektrumet, ibland från vänsterkant till högerkant, kan förklaras som meningsfulla förflyttningar. Nå och ge detta slags *förklarande förståelse*, något annat än sympatiserande inlevelse, kan endast den som är öppen, analytisk och kreativ.⁵ Vid användning av sociologiska perspektiv, teorier och begrepp kan man tala om att sätta "i sociologisk belysning".⁶

Carl-Göran själv skulle kanske inte säga 'levandegöra', men att han så gör – spontant och med tiden förmodligen alltmer metodiskt – säger

I likhet med Peter vill jag citera på originalspråk: "Für Maxime war Ideengeschichte die Geschichte von Menschen, die Ideen hatten, nicht umgekehrt". Kanske är detta ganska lätt att förstå också för den som inte är tysktalande, men jag översätter ändå (bokstavligen): "För Maxime var idéhistoria historien om människor som hade idéer, inte tvärtom." Citatet är hämtat från ett av Nicolaus Sombarts självbiografiska verk, *Pariser Lehrjahre. 1951–1954: Leçons de sociologie* (Hamburg: Hoffmann und Campe, 1994), s. 142.

⁴ Carl-Göran Heidegren, *Den högra handens tendens* (Lund: Bokförlaget Augusti, 2022).

⁵ För mig som sociolog känns det snudd på beskäftigt att i detta sammanhang, apropå *Verstehen*, hänvisa till den som mer än någon annan har grundlagt den så kallade *förståendesociologin*, Max Weber. Carl-Görans förhållande till Max Weber är däremot på sin plats att åtminstone nämna. I en intervju som mig veterligen har haft ganska begränsad spridning (hittills) reder han själv ut detta förhållande, snabbt och snyggt, när han ombeds att på ett enkelt sätt förklara vad sociologi är: "Sociologin försöker att förstå mänskligt handlande, samt förklara detta i dess förlopp och följder (avsedda och oavsedda). Har inte Max Weber sagt ungefär så? Jovisst, det är bara att hålla med." Intervjun gjordes av Martin Berg 2011 som #3 i en serie professorsporträtt för *Sociologerna – med samtiden som destination*, en webbsajt där det inte längre publiceras något nytt; texten går att tillgå via Digitala Vetenskapliga Arkivet: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:482218/FULLTEXT01>

⁶ Uttrycket "i sociologisk belysning" är hämtat från en bok där Carl-Göran tillsammans med två av sina tidigare doktorander, Henrik Lundberg och Klas Gustavsson, gör klart vad så kallad *filosofisociologi* är och kan användas till: *Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning* (Lund: Studentlitteratur, 2018).

sig självt när han intervjuas av Carl-Michael Edenborg, som på basis av två timmars samtal förrföra hösten (2021) har undergrävt Carl-Görans doldisskap: "Hegel var min livskamrat".⁷ Något och, via ett slags personifiering, *någon* att återvända till var dag, en dubbelt sammansatt tänkare, kännare och viljebildare att vända sig till med väckta frågor och funderingar, för att så möta motstånd, bringas till eftertanke, vidga sitt perspektiv och förhoppningsvis även finna stadigt fäste att ta spjörn mot i fortgående sökande efter filosofi för liv och verk – ungefär så fyller jag i detta citat. Redan i avhandlingen om "hur Hegel blev Hegel",⁸ *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom* från 1984, har Carl-Göran metoden klar för sig: att berätta *inifrån* för att så på den vägen ideellt rekonstruera "det liv som finns i *saken självo*".⁹ Nog är väl det att levandegöra! Finessen är att detta slags rekonstruktiva idéhistoria kan bli början på en fortsättning genom berättande *inifrån och ut*. Det kan bli socialfilosofi, det kan bli sociologisk teori – kunskaps sociologi, filosofisociologi eller något annat. *Interpretativ rekonstruktion* kan också vara början på samhällskritik.¹⁰ Om så vi ser till vad vi kan göra genom att arbeta med metoden

⁷ Se "Carl-Göran Heidegren: Hegel var min livskamrat" av Carl-Michael Edenborg, webbpublicerad i *Fokus* den 28 oktober 2021; artikeln ingår i nummer 2021-43 av samma tidskrift.

⁸ Avhandlingen recenserades i *Sydsvenskan* av Sven-Eric Liedman (se s. 37), och "hur Hegel blev Hegel" är hans korta och koncisa beskrivning av Carl-Görans avhandlingsämne. 1984 var det nästan sextio år sedan hans "mest älskade lärare", Gunnar Aspelin, disputerade på en Hegelavhandling i Lund (se "Om Gunnar Aspelin" från 1998 på sven-eric.liedman.net), och sedan 1925 hade knappast någon liknande avhandling skrivits i Sverige. – Carl-Göran känner till endast en svensk Hegelavhandling mellan 1925 och 1984, *Den orättfärdiga rätten: en studie över Hegels rättfärdigande och marxismens kritik av den moderna rättsordningen* av Anders Fogelklou, framlagd vid Uppsala universitet 1978. (Angående Hegelstudier i Sverige, inklusive Fogelklous avhandling, se även "Den döda hundens uppståndelse" av Mikael Carleheden i *Häftan för kritiska studier*, nr. 3, årg. 20, 1987, s. 25-40.)

⁹ Carl-Göran Heidegren, *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom*, doktorsavhandling, Lunds universitet [1984] (Stockholm/Stehag: Symposium, 1984), s. 10.

¹⁰ På tal om den interpretativa rekonstruktionens möjligheter, har Axel Honneth vidareutvecklat den kritisk-teoretiska idén om normativ kritik av institutionella ordningar och sociala praktiker i riktning mot immanent samhällskritik via interpretativ rekonstruktion av idémässiga och sociala samman-

att berätta inifrån och ut, kan vi omvänt komma fram till att sociologi – liksom socialfilosofi och samhällskritik – utan kontakt med människors livserfarenheter blir mindre meningsfull. Sådär formulerar Carl-Göran denna

hang, se fr.a. "Rekonstruktive Gesellschaftskritik unter genealogischem Vorbehalt. Zur Idee der »Kritik« in der Frankfurter Schule" i *Pathologien der Vernunft. Geschichte und Gegenwart der Kritischen Theorie* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2007). I samma hegelska anda (jfr. fotnot nr. 2) talar Jürgen Habermas om *transcendens inifrån* (ty. *Transzendenz von innen*); detta är onekligen ett av mina favorituttryck, men det verkligen vackra är ju idén att vi med det bättre och därmed starkare argumentets kraft, via sanningsanspråk och anspråk på normativ riktighet, kan ifrågasätta, kritisera och i längden förändra det sammanhang i vilket vi finner oss – inifrån. Sådär skriver Habermas, i anslutning till C. S. Peirce, i *Texte und Kontexte* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1991, s. 124): "[Peirce] begreift Wahrheit als die Einlösbarkeit eines Wahrheitsanspruchs unter den Kommunikationsbedingungen einer idealen, d.h. im sozialen Raum und in der historischen Zeit ideal erweiterten Gemeinschaft von Interpreten. Die kontrafaktische Bezugnahme auf eine solche *unbegrenzte* Kommunikationsgemeinschaft ersetzt das Ewigkeitsmoment oder den überzeitlichen Charakter von »Unbedingtheit« durch die Idee eines offenen, aber zielgerichteten Interpretationsprozesses, der die Grenzen des sozialen Raums und der historischen Zeit *von innen*, aus der Perspektive einer *in der Welt* verorteten Existenz heraus transzendiert." Detta kan ungefärligen översättas till: [Peirce] förstår sanning som möjligheten att under ideala kommunikationsförhållanden lösa in ett sanningsanspråk i en idealt utvidgad tolkningsgemenskap, det vill säga en tolkningsgemenskap med idealisk [med andra ord: fullt adekvat] sträckning över socialt rum och historisk tid. Den kontrafaktiska hänvisningen till en sådan *obegränsad* kommunikationsgemenskap ersätter evighetsmomentet, alltså den »ovillkorliga« sanningens tidlöshet, genom idén om en öppen men målinriktad och situerad tolkningsprocess vars resultat överskrider det sociala rummets och den historiska tidens gränser inifrån i och med tolkningsgemenskapens ideala utvidgning. Den parallella intersubjektiva förståelsen av normativ riktighet uttrycks på ett mer lättfattligt sätt i *Faktizität und Geltung: Beiträge zur Diskurstheorie des Rechts und des demokratischen Rechtsstaats*, där Habermas argumenterar för hur sociala handlingsnormer här-och-nu kan ifrågasättas eller tvärtom berättigas med hänvisning till en idealt utvidgad tolkningsgemenskap (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1992, s. 138): "Gültig sind genau die Handlungsnormen, denen alle möglicherweise Betroffenen als Teilnehmer an rationalen Diskursen zustimmen könnten", det vill säga, normer är giltiga endast om alla de som möjligtvis berörs av dem skulle kunna dela denna uppfattning efter deltagande i rationellt förd diskussion därom [med Habermas ord: *rationell diskurs*].

synpunkt i en intervju 27 år efter disputationen, då han mer än hunnit bli professor:¹¹

Sociologin står stark i den mån som den tar på allvar och respekterar människan som en tänkande och handlande varelse.

Jag får intrycket av att du inte alltid tycker att sociologin tar människan som en tänkande och handlande varelse på allvar? Vilken betydelse har då sociologin för vårt samhälle?

Sociologin bör eftersträva att vara i kontakt med människors livserfarenheter, men utan att diktera hur de bör uttolka dessa. Detta är fullt förenligt med ambitionen att avslöja dolda processer och strukturer. Jag skulle däremot aldrig få för mig att tro att sociologin har svaret på alla frågor som är viktiga och angelägna för människor (sociologismen är en av sociologins värsta fiender).

Hur skulle ett samhälle utan sociologi se ut?

Ett sådant samhälle skulle förmodligen inte sakna denna; de flesta mänskliga samhällen har ju trots allt levt utan denna ibland något dystra vetenskap. Ett samhälle utan sociologi skulle absolut inte vara ett okritiskt samhälle. Men givet det svårgenomskådliga samhälle som vi nu lever i så tycker jag likväl att sociologin bör ta större plats i samhällsdebatten än den nu gör.

Rekonstruktiv idéhistoria, jag kan knappt förstå varför jag inte finner denna heidegrenska skrivelse i omlopp – mycket snyggare än exempelvis "idéhistoria med systematisk avsikt", därtill mer träffande.¹² Metoden att

¹¹ Martin Berg, *Professorsporträtt #3: Carl-Göran Heidegren* (Sociologerna, 2011), <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:482218/FULLTEXT01>.

¹² "Idéhistoria med systematisk avsikt" är en fri översättning av Jürgen Habermas i ett efterord till *Erkenntnis und Interesse. Mit einem neuen Nachwort* (Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1973), där han skriver om "Geschichtsschreibung [närmare bestämt *Philosophiegeschichtsschreibung*] in systematischer Absicht" (se s. 368 ff.). Utmärkande för Habermas filosoferande, teoretiserande och kritiserande är just hans sätt att ta avstamp i historie-

framställa och överskrida rekonstruktiv idéhistoria i och med övergångar till vad som i dagens ljus ter sig som mer eller mindre trängande idébildning återfinns i kritisk teori;¹³ med Carl-Göran kan arbetssättet beskrivas som *dialektiskt*.¹⁴ Ibland [o]förstås dialektik som något närmast mekaniskt, tes – antites – syntes, och möjligen är det en anledning att inte utan vidare tala om dialektisk metod. Hursomhelst tar Carl-Göran alltjämt gärna vägen *inifrån och ut*, och hur användbar metoden är – för den som är bildad – kan exemplifieras av boken *Livsmöjligheter* från 2019, där han i underbar sicksack arbetar sig fram till en förankrad (men inte fast förankrad) livsfilosofi. Boken är fantastiskt roligt att läsa, och säkert var det roligt också att skriva den.¹⁵ Sällan eller aldrig är Carl-Göran alldeles ensam på sitt arbetsrum, föreställer jag mig; nej, för han tänker och skriver med – och ibland mot – mycket konkreta, komplexa andra. För-

skrivning (ty. *Geschichtsschreibung*); hans och Carl-Görans uttryck är dock inte helt jämförbara, då filosofihistoria och idéhistoria inte är detsamma. Vidare kan idéhistoria skiljas från begreppshistoria, se till exempel Axel Honneths metodologiska överväganden i boken *Anerkennung. Eine europäische Ideengeschichte* (Berlin: Suhrkamp, 2018): "I. Ideengeschichte versus Begriffsgeschichte: Methodische Vorüberlegungen". Apropå "rekonstruktiv idéhistoria" kan termen *rekonstruktion* användas på olika sätt, förstås: medan Carl-Görans avhandling exemplifierar interpretativ rekonstruktion av idémässiga och sociala sammanhang för idébildning och idéutveckling (filosofierande, teoretiserande och kritiserande), så är Habermas rekonstruktion av den historiska materialismen i *Zur Rekonstruktion des Historischen Materialismus* (Frankfurt am Main: 1976) ett exempel på hur vi med utgångspunkt i immanent teorikritik kan rekonstruera teorier och begrepp och på den vägen bidra till teoriutveckling och samhällskritik. Se även fotnot nr. 10.

¹³ Jfr. föregående fotnot samt fotnot nr. 10.

¹⁴ Heidegren *Filosofi och revolution*, s. 10: "Min ambition är alltså helt enkelt att i stället för att *tala om dialektik* låta framställningen själv *vara dialektisk*." Jag läser och förstår här 'framställning' i dubbel bemärkelse – såväl 'produktion' som 'det att uttrycka något' (språkligt eller i bild). Carl-Göran hade aldrig lämnat mig i föreställningen att dialektik är något mossigt, om jag nu hade trott det: när jag på senare år åter har intresserat mig för olika typer av teoretiskt arbete, har han å sin sida (i tankeutbytet mellan oss som handledare och doktorand) framhållit dialektiken.

¹⁵ En detalj som i det lilla ändå säger mycket om Carl-Göran, både som person och forskare, är att han redan 2011 – och kanske tidigare – hade bestämt sig för att någon gång i framtiden skriva en bok med titeln "Livsmöjligheter"; det framgår av Martins Bergs intervju (Berg *Professorsporträtt* #3).

måga att levandegöra höjer då dynamikpotentialen, eller hur? Jämför med processen när någon istället tampas med halmgubbar!

Det är svårt att inte imponeras av Carl-Göran. Och att inte tycka om honom är nog omöjligt. Vem kan tro annat än att också Hegel hade velat vara med och hylla honom ifall han kunnat? Såklart hade han velat stå med i en tabula gratulatoria: *Georg Wilhelm Friedrich Hegel*; kanske hade han nöjt sig med *Friedrich Hegel* plus ort. Allt och alla har dock en baksida, så även när det kommer till hyllningar. I fallet Carl-Göran hänger framsidan och baksidan tydligt ihop: till följd av hans interdisciplinära forskningsområden och sammansatta forskningsprofil har hans kontaktnät med åren blivit vitt förgrenat. Detta är naturligtvis ingen dålig baksida, men en festskrift kan knappast bli mer än en festskrift med mindre än ett tema genom vilket skrivna bidrag kan ses bilda en brokig helhet, varför Carl-Görans sammansatthet ställde till vissa problem för oss som ville få till något riktigt bra för att hedra hans person och verk. Därmed är vi tillbaka i festskriftsprojektet.

Ju längre vår namnlista blev, desto svårare tycktes det bli att komma på vad som skulle kunna förena tänkbara textbidrag till något mer än en samling texter skrivna i syftet att hylla en och samma person. Vad är att finna mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur? Mycket, alldeles för mycket. Redan sociologin kan, i likhet med annan samhällsvetenskap, uppfattas som en hybrid mellanliggande två skilda tanketraditioner: vetenskap och litteratur,¹⁶ alternativt vetenskap och konst/humaniora. Således talas ibland om tre olika kulturer: naturvetenskap, samhälls-

¹⁶ Wolf Lepenies beskriver i *Die drei Kulturen: Soziologie zwischen Literatur und Wissenschaft* (München: Hanser, 1985) den historiska – och i England, Frankrike och Tyskland olika – inverkan av tvistefrågan huruvida moderna människor i ett industrisamhälle bäst förstår/förklarar sig själva och sitt livssammanhang via hermeneutik eller med hjälp av metoder hämtade från naturvetenskapen. Lepenies tes är att denna tvist har format sociologin, "not only how sociology originated but also how it then went on to develop: it has oscillated between a scientific orientation which has led it to ape the natural sciences and a hermeneutic attitude which has shifted the discipline toward the realm of literature" (Lepenies i engelsk översättning av R. J. Hollingdale i *Between Literature and Science: the Rise of Sociology*, Cambridge University Press, Cambridge, 1988, s. 1).

vetenskap och humaniora.¹⁷ Till detta kommer att sociologin inte är att reducera till samhällsvetenskap; vare sig vi föredrar begreppet *handling* eller endast talar om *beteende* – eller hellre tänker oss människors göranden och låtanden som någonstans mellan rent beteende och renodlat handlande – kommer vi inte ifrån att sociologin också är en beteendevetenskap.¹⁸ Att tänka på tyska (*Sozialwissenschaft*) eller engelska (*social*

¹⁷ Förutom Lepenies 1985, se till exempel Jerome Kagan, *The Three Cultures: Natural Sciences, Social Sciences, and the Humanities in the 21st Century* (Cambridge: Cambridge University Press, 2009). Undertiteln lyder *Revisiting C. P. Snow*, en enligt litteraturkritikern F. R. Leavis "failed chemist, incompetent novelist, and social commentator who was ignorant of the world's serious problems" (a.a., s. 1) – vilket mothugg!! Kontroversen följde på C. P. Snows *The Two Cultures and the Scientific Revolution* (Cambridge; Cambridge University Press, 1959) och gällde förnekandet av att historiker, filosofer och litteraturkritiker hade mycket att komma med, jämfört med naturvetare (eng. *scientists*) och ingenjörer; samhällsvetenskapen ägnade Snow inte en tanke. Jerome Kagan, å sin sida, erbjuder en niodimensionell jämförelse av naturvetenskap, samhällsvetenskap och humaniora, då han urskiljer inte mindre än nio hänseenden i vilka dessa tre "kulturer" varierar (se Kagan *The Three Cultures*, s. 2–5, för en översikt).

¹⁸ Om vi ifråga om handling och beteende nu vänder oss till Max Weber i *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie* [1921–1922], finner vi att han ingalunda väljer mellan dessa begrepp (på tyska *Handeln* respektive *Verhalten*), då han uppfattar allt vad människor säger och gör, tillåter och underlåter, som beteenden; däremot saknar *rent* beteende, det vill säga för aktören meningslösa och därmed oförståeliga göranden och låtanden, relevans för den förståendesociologi som han grundlägger: "Sociologi (i den betydelse som detta mycket mångtydiga ord används här) är en vetenskap som försöker förstå meningen (deutend verstehen) i ett socialt handlande och därigenom klargöra orsakerna till dess förlopp och verkningar. Med 'handling' avses ett mänskligt förhållningssätt, för så vitt individen inlägger en subjektiv innebörd i det. Detta gäller oavsett om det rör sig om ett yttre eller inre beteende, om underlåtenhet eller samtycke. Med 'social' handling avses en handling som med avseende på sin subjektiva mening relaterar sig till andras beteenden och vars förlopp orienterar sig efter detta." (Max Weber i översättning av Agne Lundquist i *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder. 1. Sociologiska begrepp och definitioner – Ekonomi, samhällsordning och grupper* (Lund: Argos, 1983), s. 3). I vilken utsträckning som människors beteende är att betrakta som mänskligt handlande utifrån ett förståendesociologiskt perspektiv hänger således på i vilken mån det är möjligt att förstå, vilket i sin tur rimligen hänger på hur mycket aktören själv

science) ändrar inte detta förhållande.¹⁹

Följaktligen hade det knappast varit lättare att få till kvaliteten *mer än en festskrift* om vi (utan fog) hade begränsat oss till att fråga enbart sociologer. Den otillräckliga lösningen blev istället att ta utgångspunkt i Carl-Görans forskargärning för att sedan sätta upp riktlinjen att varje bidrag till festskriften skulle vara möjligt att hänföra till något av de forskningsområden som föremålet för hyllningen själv har bidragit till. I bästa fall skulle då resultatet inte bli mer sammansatt än Carl-Göran själv: en sektion för vardera forskningsområdet och ett antal texter i varje sektion. Eller bästa och bästa ... *Vore större sammansatthet verkligen ett problem?* Att få se vad som kom ut av ett sådant här projekt vore intressant, hur som. I och med det givna sammanhanget borde alla skrivna texter gå att förena på något sätt – ett heidegrenskt sätt.

Redaktörskapet föll på mig, kanhända just därför att jag aldrig förut varit redaktör – onekligen är det krävande, hur roligt och lärorikt det än är. Av samma anledning[ar] har jag sett till att omge mig med kloka och erfarna biträdande redaktörer: Mikael Carleheden, Göran Dahl, Bo Isenberg, Johan Lindgren och Anders Ramsay; med er har jag haft kontinuerlig kontakt sedan start, och jag är tacksam för alla förslag, råd och synpunkter som jag fått. Var redaktionsgruppen börjar och slutar är mera oklart, men det spelar kanske mindre roll så länge samarbetet är gott och huvudpersonen är Carl-Göran. Tack vare mångas insatser har ballongen blivit större och festligare än vad den någonsin hade kunnat bli ifall få ansträngt sig aldrig så mycket.

tänker på vad hen gör (eller underlåter att göra) och varför: "Gränsen mellan meningsfull handling och en s a s reaktion, som inte är förbunden med någon subjektiv mening, är i verkligheten flytande. En mycket avsevärd del av alla sociologiskt relevanta handlingar, framför allt rent traditionella handlingar [...], gränsar till båda typerna. [--] Förståbara och icke förståbara element i ett skeende är ofta blandade och förenade." (a.a., s. 4; se vidare till exempel Richard Swedberg och Ola Agevall i *The Max Weber Dictionary. Key Words and Central Concepts* (Stanford: Stanford University Press, 2005).

¹⁹ Den som talar tyska vet att detta språk rymmer också *Gesellschaftswissenschaft*, faktiskt även *Gemeinschaftswissenschaft* (se Emil Ungerer, "VIII. Über den Aufbau der Gemeinschaftswissenschaften", *Archiv für Geschichte der Philosophie* 39 (1-4) [1930], s. 161-214) – vem vill inte genast göra mer av denna idé- och ordbildning?!

Denna lilla skrift är endast en första del av vad som fallit ut av vårt festskriftsprojekt; närmare bestämt är detta den så kallade *festskrifts- pendangen*, där vänner och kollegor riktar sig mer direkt till Carl-Göran än i den interdisciplinära antologi som därjämte är på gång – en antologi som samtidigt är *mer än en antologi*, då bidragen hålles samman av en heidegrensk kappa.

Givetvis har Carl-Göran inte fått vara med och sy ihop denna kappa, inte i egen person – bara såsom en personifierad tänkare och skribent som via böcker och artiklar förmedlat idéer, perspektiv och kunskaper i mitt arbetsrum och på så sätt bjudit gott motstånd i tolkningen av honom själv. Mest på grund av Heidegren (och lite på grund av mig) kommer antologin att få fyra sektioner, varar tre svarar mot sex överlappande forskningsområden till vilka Carl-Göran med excellens har bidragit, och eftersom så många av dem som vi frågat har tackat ja till att medverka i antologin kommer ingen av sektionerna att innehålla få bidrag. Om vi så lägger till prologen, introduktionen, mina så kallade *Zwischenbetrachtungen*, epilogen och denna pendang (eller festskriftssektion) kommer vi upp i att redaktören inte är riktigt klok – eller också att Carl-Göran är ”värd all uppmärksamhet”, vilket mer än en sagt mig.

Med några undantag är alla texter i festskriftssektionen nyskrivna: 1997 bidrog Carl-Göran till ett jubileumsnummer av *Ugglan*, en skriftserie utgiven av Idé- och lärdomshistoria i Lund under redaktion av Gunnar Broberg, och av flera skäl vill jag gärna låta återpublicera denna heidegrenska text, inte bara därför att den handlar om ”Hegels uggla”;²⁰ dessutom återpubliceras i denna sektion Sven-Eric Liedmans recension av Carl-Görans avhandling då den kom, en text som Carl-Göran skrev 2020 med anledning av att Hegel då skulle ha fyllt 250 år, ”Hegels långa

²⁰ Kanske bättre än någon annan kan Carl-Göran förklara grunden till att denna skrifts framsida pryds av en uggla. Ytterligare ett skäl att på nytt publicera hans text är att återpubliceringen ger anledning att nämna Gunnar Broberg, som nog gärna hade velat vara med i detta sammanhang, om han fortfarande varit bland oss. Tillsammans med Svante Nordin öppnade Gunnar dörren till Institutionen för idé- och lärdomshistoria för Carl-Göran, och med deras uppmuntran blev det så småningom ”en avhandling av manuskripthögarna”: *Filosofisk modernisering: Studier i nordisk filosofihistoria (1860–1910)*, doktorsavhandling, Lunds universitet, 1999 (föregående citat är hämtat från s. 6).

väg”, samt en kort självbiografisk text där Carl-Göran blickar tillbaka på den väg som han en gång fann var hans (strax mer om denna text). Likaså är samtliga bidrag till antologin nyskrivna, med undantag för tre kortare texter av Carl-Göran, vilka återpubliceras för att bidra till den helhetsbild som vi i och med antologin vill ge.

Den för hela projektet vägledande arbetstiteln har nästan från början varit *Teori och person* plus en undertitel med öppen ände: *socialfilosofi, socialteori, samhällsteori, filosofisociologi, filosofihistoria, politisk filosofi och teori ...* alltså sådant som Carl-Göran och vi som bidrar till antologin och/eller denna festskrifts pendang värdesätter och även försöker göra/skriva. Om man vänder på det och tänker till kan man redan i titeln skriva in oss i traditionen att som tänkare och skribent röra sig i öppna mellanrum – liksom i en spegelsal, ett reflektionssammanhang utan början och slut:²¹ *Den öppna spegelsalen: filosofi, antropologi, sociologi, politologi, historia.*²²

²¹ Denna fantastiska metafor har jag funnit i Carl-Görans bok *Antropologi, samhällsteori och politik. Radikalkonservatism och kritisk teori. Gehlen – Schelsky – Habermas – Honneth – Joas* (Göteborg; Daidalos, 2002). Hans argument är ”att varken samhällsteori eller politik formuleras oberoende av uppfattningar om människan (eller kanske människorna), trots att en klar och tydlig människobild långt ifrån alltid tecknas fram, och att antropologi å sin sida rymmer föreställningar inte bara om vad vi människor är, utan även om vad vårt samhälle är och vad det nog skulle kunna [för]bli genom samhällsförändrande [eller tvärtom samhällsbevarande] handlingar”; sådär knyckligt skriver dock inte Carl-Göran själv, utan jag har hämtat orden från min ännu bara halvfärdiga inledning till den antologi som jag just nu presenterar och till vilken denna festskrifts pendang är ett komplement.

²² Jfr. exempelvis skriftsamlingarna *Between Philosophy and Social Science: Selected Early Writings* med ett urval översatta texter skrivna av Max Horkheimer (Cambridge, Mass.: MIT Press, 1993; för översättningarna står redaktörerna G. Frederick Hunter, Matthew S. Kramer och John Torpey), inklusive hans interdisciplinära forskningsprogram för Frankfurtskolan (”Traditionelle und kritische Theorie” från 1937, ursprungligen publicerad i *Zeitschrift für Sozialforschung* 6(2), s. 245–294), och *Hermeneutics between History and Philosophy: The Selected Writings of Hans-Georg Gadamer*, som utöver översättningar av Hans-Georg Gadamer rymmer en diskussion av hur hermeneutik förhåller sig till filosofi och historia (New York, NY: Bloomsbury Academic, 2016; översatt har redaktörerna Pol Vandavelde och Arun Jyer). Via webbsökningar har jag dessutom funnit titlar som *Between Philosophy and Literature: Bakhtin and the Question of the Subject* av Daphna Erdinast-Vulcan (Stanford: Stanford University Press, 2013), *Existenz und Substanz – Heideggers Anthro-*

Såvida inte Daidalos har goda invändningar kommer antologin att bära denna titel när den väl blir en bok om något år – det är sannerligen en glädje (och mer) att detta fina förlag vill ge ut vår antologi! Pendangens titel har kommit till i samma anda: *Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur: En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren*.

Medan antologin presenterar forskaren Heidegren och den *zwischen*-tradition till vilken han från och med nu räknas (och som forskare alltid har tillhört),²³ får läsaren av denna kompletterande festskrift möta mer av vännen/kollegan Carl-Göran, skymtvis via texter författade av sju personer som alla berättar något om vad mötet med Carl-Göran – som människa, hegelian, doktorand, sociolog, handledare, idéhistoriker ... – har betytt för dem och deras väg. Dessutom bidrar Carl-Michael Edenberg med en ny intervjubaserad text, där förrförra höstens långa samtal med Carl-Göran återges nästan i sin helhet. Jag kan inte göra texterna rättvisa genom att presentera dem, men jag ska säga något kort om vilka som skrivit dem (flera av dem har jag redan nämnt): Anders Lundberg, inte bara Carl-Görans första doktorand utan dessutom första initiativtagare till detta projekt; Göran Dahl, som varit en god vän till Carl-Göran alltsedan de två skrev in sig på forskarutbildningen i sociologi i Lund – dessutom har dessa två tillsammans intresserat sig för *konseroativ revolution* med mera; Anders Ramsay och Mikael Carleheden, som båda (med några års mellanrum) lärde känna Carl-Göran på Joachim Israels Hegelseminarium – ingen av dem har släppt vare sig Hegel eller Carl-Göran; Bo Isenberg, som lärde känna Carl-Göran senare än Göran, Mikael och Anders R., men deras vänskap är inte desto mindre – dessutom har Bo, i likhet Göran och Mikael, verkat i forskningsprojekt tillsammans

pologie zwischen Philosophie und Wissenschaft av Siegmur Faust (München: GRIN Verlag, 2007) och *Nietzsche Zwischen Philosophie Und Literatur: Von Der 'Fröhlichen Wissenschaft' Zu 'Also Sprach Zarathustra'* under redaktion av Katharina Grätz och Sebastian Kaufmann (Heidelberg: Universitätsverlag Winter, 2016). Horkheimer, Gadamer, Bakhtin, Heidegger och Nietzsche är bara några få av dem som skulle kunna räknas till en *zwischen*-tradition. I sammanhanget tål dessutom den fina svenska antologin *Sociologi genom litteratur: skönlitteraturens möjligheter och samhällsvetenskapens begränsningar* under redaktion av Christofer Edling och Jens Rydgren (Lund: Arkiv förlag, 2015) att nämnas.

²³ Jfr. föregående fotnot.

med Carl-Göran; Johanna Börrefors, som tackade ja till att medverka i projektet fastän det nu gått ganska många år sedan hon var doktorand på Sociologen i Lund – självklart ville hon vara med och fira sin tidigare handledare; och Asger Sørensen, varken svensk eller sociolog utan en av många nordiska filosofer i Carl-Görans nätverk – deras kontakt är ett gott exempel på hur *Nordiskt Sommaruniversitet* (NSU) såsom en oberoende, akademisk institution via interdisciplinära symposier har främjat, och förhoppningsvis även fortsättningsvis kommer att främja, ett i nordiska och baltiska länder pågående utbyte av rön och idéer inom socialfilosofi, socialteori, samhällsteori, filosofisociologi, filosofihistoria och politisk filosofi/teori (och mycket mera); och sist men inte minst, den redan nämnde Carl-Michael Edenborg, som är "stolt" att han lyckades "tjata" till sig att få göra något om och med Carl-Göran för *Fokus*.²⁴ Anledningen kommer på tal innan intervjun sätter igång: "Du [Carl-Michael till Carl-Göran] har ju inte alls fått den cred och uppmärksamhet som du borde få."²⁵ Bakom de makalöst vackra omslagsbilderna står Brutus Östling, som inte bara är känd och uppskattad fotograf – han är dessutom Carl-Görans första bokförläggare.

Carl-Göran själv är väl närmast en tysk tänkare från Småland, är han inte? "[M]ed en ohjälplig fäbles för tyska tanketraditioner", har han medgett.²⁶ Först och främst "Hegel-forskare"²⁷ Lite av en mittenhegelian, rentav?²⁸ Inspirationen från Hegel är i vilket fall inte att ta miste på. Med tanke på hans egen forskningsansats vore det närmast avigt att inte relatera Carl-Görans tankestil, liksom hans intresseprofil, verkningsätt

²⁴ Lite mer om var och en som medverkar i denna separata festskriftssektion står att läsa i avsnittet "Författarpresentationer", s. 9–11. I antologin medverkar betydligt fler: ett trettiotal filosofer, sociologer, idéhistoriker, statsvetare och litteraturvetare från fyra nordiska länder.

²⁵ De inledande ordväxlingarna mellan Carl-Michael och Carl-Göran är med på ljudupptagningen från intervjutillfället men har inte inkluderats i någon text.

²⁶ Berg *Professorsporträtt* #3.

²⁷ Jfr. Carl-Görans oslagbara självpresentation i Martin Bergs intervju (Berg *Professorsporträtt* #3), återgiven på s. 4.

²⁸ Jfr. hans text "Recognition: A Theory of the Middle" i *Axel Honneth: Critical Essays. With a Reply by Axel Honneth* under redaktion av Danielle Petherbridge (Leiden & Boston: Brill, 2011), s. 233–253.

och verkningsområden, till honom själv som ett barn av sin tid – ”teorins långa sommar”.²⁹ Det är inte jag ensam som placerar tänkaren Carl-Göran i detta tidsrum: i en epilogisk tillbakablick, som avslutning på sitt storverk om “[d]en nordiska filosofins ’1968’”,³⁰ berättar han personligen om hur han blev en del av ”teorins gyllene tid” 1960–1990, då “[t]eori var mer än blott följderna av tankar man hade i huvudet; den var ett sanningsanspråk, en trosartikel och ett livsstillbehör”.³¹ Berättelsen börjar i ett Lund som jag förmodar också på sjuttioalet sjöd som allra mest när universitetlivet åter drog igång efter stilla sommarmånader och mängder av studenter, nya och gamla, med ens fylldes stadens gator och kaféer:

Lund i september 1974. Som alldeles nybakad filosofistudent stiger jag in i Bokcaféets lokal på Sankt Petri Kyrkogata. Herregud så många intressanta böcker! Snart får jag syn på en bok som jag ditintills bara hade läst om: *Being and Time* av Martin Heidegger (på engelska alltså). Tjock, inbunden och dyr – långt dyrare än någon bok som jag så långt hade övervägt att köpa. Men, ack så lockande. Det nästan svindlar för ögonen på mig. Omtumlad går jag ett varv runt kvarteret – sedan går jag in och köper boken. Så blev också jag en del av ”teorins långa sommar” [...]. Detta var teorins gyllene tid, den tid då man inte kunde få nog av teori.³²

Med andra ord kom Carl-Göran före mig och andra att anlägga ett heidegrenskt perspektiv på sig själv, men vad gäller det heidegrenska har jag – förvånande nog – haft ett och annat att tillägga. Hans självbiografiska epilog återpubliceras i denna skrift (något förkortad), medan mina tankar om vad som utmärker Heidegren som tänkare och skribent

²⁹ Teorins långa sommar är ett uttryck myntat av den tyske kulturvetaren och essäisten Philipp Felsch i *Der lange Sommer der Theorie. Geschichte einer Revolte 1960–1990* (München: C. H. Beck Verlag, 2015).

³⁰ Storverket som jag syftar på är alltså *Kamrater, anti-auktoritära, människor: Den nordiska filosofins "1968"* (Göteborg; Daidalos, 2021).

³¹ "[T]eorins gyllene tid" är Carl-Görans omskrivning av Felschs uttryck (som han också använder); det längre citatet är Felsch i översättning av Carl-Göran (a.a., s. 481); han hänvisar i sin tur till 2018 års upplaga av Felschs bok (Frankfurt am Main: Fischer), s. 12.

³² Heidegren *Kamrater, anti-auktoritära, människor*, s. 481.

utvecklas i antologin. Det var inte riktigt min plan att utläsa det heidegrenska, men där fanns ju något personligt och på samma gång mer än personligt för mig att efter bästa förmåga rekonstruera ... I synnerhet som idébildning, idéutveckling och verktyllverkning hör till mina specialintressen har det varit spännande att ge detta ett försök, så spännande att det till sist blev en lättnad när en mycket glad Carl-Göran efter första mötet med Engstams Heidegren sade mig att han tycker att jag verkligen förstår vad han skriver.

Summa summarum blev det i slutänden festskrift OCH antologi. Till råga på allt har Carl-Göran firats dubbelt upp: till att börja med avslöjades projektet på en sensommarfest ute på Bjärehalvön – fantastiskt nog, med tanke på antalet inblandade, kom det som en fullständig överraskning för både Carl-Göran och hans kära fru Ritva – och innan septembermånadens slut följdes detta överraskningsmoment upp med ett stort "milstolpekalas" på hemmainstitutionen, Sociologen i Lund. Och visst tål det att firas när någon blir professor emeritus, två gånger till och med! Tack vare Sociologiska institutionen i Lund har festskriften kunnat tryckas; tvivelsutan är det festligare med en tryckt bok i handen än en e-bok. När [≥]-antologin väl har blivit en bok den också får hela projektet avrundas med en emeriteringsföreläsning – det förstår nu säkert Carl-Göran att vi alla skulle önska.

Vi alla är många, och av olika anledningar har inte alla som gärna hade velat hedra Carl-Göran med en text haft möjligheten att bidra på så vis. Inte bara därför har vi samlat in namn till en *tabula gratulatoria*. På så sätt har riktigt många kunnat vara med i hyllningen till Carl-Göran. Några hundra mejl, namn och ort, klippa och klistra ... En enkel process och samtidigt betyder resultatet så mycket – ja, upprättande av *tabula gratulatoria* är verkligen en fin tradition!! När jag så skulle mejla Hans Joas och Axel Honneth ville jag i förbifarten säga någonting om vårt projekt och vad vi vill med det, förutom att hedra och hylla Carl-Göran:

(As for the Festschrift, one aim is to promote sociological theory and social philosophy that is open and sensitive to the interplay between philosophical anthropology, social theory, theory of society, and politics. In Sweden, this kind

of theorizing unfortunately does not add up to a vigorous theoretical tradition – as in Germany. We hope for the best!

På detta parentetiska tillägg³³ responderade Honneth, och fastän tankeutbytet är långtifrån festligt vill jag återge hans svar, för i sin korthet är det ändå innehållsrikt – och värt att ta på allvar:

You might be wrong in believing, that a tradition of integrating philosophical anthropology and social theory is still living in Germany, I fear it is dying out today, unfortunately.³⁴

(I övrigt tackade han, liksom Joas, för frågan om att stå med i tabulan.)³⁵

Till sist något upplyftande (igen): Troligtvis har jag skickat långt över tusen mejl hit och dit sedan detta stora projekt drogs igång – jag tänker inte räkna. (Däremot har jag inte kunnat låta bli att räkna på hur många sidor text som Carl-Göran har publicerat: ungefär 6 000; antalet hittills utgivna böcker är minsann inte få, men dessa går snabbare att räkna – 20 eller 21 stycken, beroende på hur man räknar.)³⁶ Faktiskt har det varit riktigt trevligt att mejla! Då uppskattningen för Carl-Göran liksom svämmat över av och till, har jag – i egenskap av den som mejlat – blivit mottagare av mängder av varma, vördnadsfulla ord som alltså inte kommer av känslor för mig utan för min gode handledare, alldeles för

³³ Jag har aldrig träffat vare sig Joas eller Honneth och ville därför fatta mig kort; oavsett hade jag inte gett mig på att försöka reda ut det här med festskrift, antologi och pendang via mejl – jag hoppas att ni som läser detta förord hänger med i alla fall!

³⁴ E-post från Axel Honneth 2022-10-27.

³⁵ Mikael Carleheden, som stod med som undertecknad, responderade i sin tur med följande iakttagelse: "Yes, I guess you are right that things are going in that direction also in Germany. I recently read Andreas Reckwitz and Hartmut Rosa's book *Spätmoderne in der Krise*. I noticed that they had to defend both 'Gesellschaftstheorie' and 'Sozialtheorie' even in Germany. However, I was happy that they did. It is even more needed outside Germany."

³⁶ Om man lägger samman allt förutom översättningar i Carl-Görans bibliografi kommer man upp i över 7 000 sidor, men bland annat kapitel i antologier för vilka han själv har varit redaktör räknas då två gånger; dessutom har ju Carl-Göran skrivit också tillsammans med andra – därför har jag måst höfta lite.

finna att inte föra vidare. Även fast jag aldrig har bett någon alls att säga något fint, har jag således fått ta emot mängder av lovord, därtill små tillbakablickar på värdefull tid tillsammans; väldigt många tycker helt enkelt mycket om Carl-Göran – som forskare och människa. Att lämna allt detta vackra erkännande för att aldrig återfinnas i min överfulla mejlbox var otänkbart, varför jag istället har klippt och klistrat lite till och på så vis satt ihop ett kollage.

Också detta långa förord är väl ett bidrag, förmodar jag. Den som undrar om Carl-Göran verkligen är värd all denna uppmärksamhet behöver bara träffa honom, läsa hans bibliografi (inkluderad i denna lilla skrift) och/eller några av hans böcker.

Hallavara gamla skola hösten 2023

Anna Engstam

Hegels långa väg

CARL-GÖRAN HEIDEGREN*

Att bevara, förkunna och befästa hans lära skall hädanefter vara vår kallelse, sade Friedrich Förster i sitt tal vid Friedrich Hegels begravning den 16 november 1831. "Ingen efterföljare skall bestiga Alexanders tron, satraper skall utgå till de övergivna provinserna." Förster hade tillhört Hegels vän- och elevkrets i Berlin. Tillsammans med andra trogna lärjungar bidrog han till att skapa den Hegel som eftervärlden sedan dess har brottats med. Lärjungarna utgav åren efter mästarens död dennes föreläsningar över estetik, religionsfilosofi, historiefilosofi och filosofins historia. Detta var delar av det filosofiska systemet som Hegel själv aldrig hade publicerat i någon mera utvecklad form. Men låt oss börja från början.

Georg Wilhelm Friedrich Hegel föddes 1770 i Stuttgart, som hörde till hertigdömet Württemberg. Han var alltså schwabare, och "som alla schwabare älskar han att chockera" (Gadamer). Och visst är det så att Hegels filosofi sedan hans död har både chockerat och irriterat, men även i högsta grad fascinerat. Det finns därför skäl att erinra om att Hegels väg till filosofins höjder var lång och strapatsrik; han var inte något ungdomligt geni som tidigt slog världen med häpnad. Likaså var Hegels väg till Preussen och det tvivelaktiga ryktet som preussisk statsfilosof lång och nog så vindlande.

En första viktig anhalt på Hegels väg var Tübinger Stift, en traditions- tung läroanstalt med anor från 1500-talet, där han blev stipendiat 1788. Positivt var, ur Hegels perspektiv, att han fick sin utbildning betald, negativt att han utbildades till präst. Hegel hade förmodligen aldrig

* Carl-Görans text har tidigare publicerats i *Axess*, 8/2020, då som ett uppmärksammande av Hegel med anledning av hans 250-årsdag (se <https://www.axess.se/artiklar/hegels-langa-vag/>): "Friedrich Hegel skulle i år ha fyllt 250. Han har haft ett enastående inflytande i idéhistorien, men konjunkturerna för honom i Sverige har skiftat." Texten har formaterats om för att passa formatet i denna skrift.

några seriösa planer på en verksamhet inom prästyrket. Istället blev han, efter att ha utexaminerats sommaren 1793, privatlärare under sex långa år, först i Bern och sedan i Frankfurt am Main. Medan hans tidigare studiekamrater Friedrich Hölderlin och Friedrich Wilhelm Schelling hade kontakt med Weimar och Jena och tog del i den allra nyaste filosofin, grubblade Hegel över förutsättningarna för en folkreligion och över Jesus som morallärare. En tydlig vändning mot filosofin skedde först när han återförenades med Hölderlin i Frankfurt am Main.

Efter sin faders död kunde Hegel genom ett arv finansiera en vistelse i Jena, där han i sin tur återförenades med Schelling. Hegel lade fram en doktorsavhandling inom naturfilosofins område och började från och med hösten 1801 att föreläsa vid universitetet som oavlönad privatdocent. Ett antal av föreläsningsmanuskripten har sent omsider publicerats och rönt ett stort intresse inom forskningen: man finner här Hegel på väg att bli Hegel. Att föreställa sig att intet ont anande unga studenter kom att utsättas för föreläsningar av denna karaktär är nästan att likna vid ett intellektuellt övergrepp. Goethe och Schiller skall ha varit allvarligt bekymrade: den nya läraren hade utan tvekan något att komma med men hade ack så svårt att göra sig förstådd.

Manuskriptet till den första delen av sitt filosofiska system avslutade Hegel vid tiden för det så kallade dubbelslaget vid Auerstadt och Jena i oktober 1806, då Napoleons trupper krossade den berömda preussiska armén. Ett halvår senare utkom *Andens fenomenologi* (1807), ett verk som inte liknar något annat i filosofihistorien. Man möter där en serie av medvetandegestalter som uppträder med olika sanningsanspråk, men som gör erfarenheter som raserar vad de håller för sant och riktigt. Tvivel uppstår som blir till en förtvivlan, och som föranleder en omvändning och ett skifte från medvetandets sida. *Andens fenomenologi* är ett av de stora karismatiska verken i filosofins historia som på mången uttolkare utövat en magnetisk dragningskraft. Om detta verk höll Alexandre Kojève lika karismatiska föreläsningar i Paris under en följd av år på 1930-talet. Med en lätt överdrift kan sägas att efter dessa så var ingenting sig längre likt inom fransk filosofi.

Av ekonomiska skäl tvingades Hegel lämna universitetet och anträda ett nytt arbete som tidningsredaktör. Han ansvarade för *Bamberger Zeitung*

från och med mars 1807. Redan tidigare hade han skrivit i en aforism: "Att läsa tidningen på morgonen är ett slags realistisk morgonbön." Men snart nog fick han kalla fötter i sitt nya yrke. Hegel lämnade vad han kom att kalla "tidningsgalären" redan efter ett och ett halvt år. Under de följande åtta åren verkade han sedan som rektor och lärare vid en gymnasieskola i Nürnberg. Hegel undervisade under dessa år barn och ungdomar i åldern 12–18 år. Han befann sig då mycket långt ifrån den filosofiska världens strålgång. Men Hegel vilade inte på sina lagrar. Han hann inte bara med att gifta sig 1811 utan publicerade under åren i Nürnberg även sin *Logikens vetenskap* i tre delar (1812–16), något som var av avgörande betydelse för att han skulle kunna återvända till universitetet.

En intressant och kanske överraskande sida hos Hegel är tydligt märkbar under dessa år; han är en stark anhängare av Napoleon och dennes Tysklandspolitik. "Den store statsrättsläraren sitter i Paris", skrev han i ett brev från sensommaren 1807. Att stora delar av Tyskland omorganiserades efter franskt mönster, att fransk lagstiftning delvis infördes, var enligt Hegel ett framsteg i den rationella rättens kamp mot nedärvda privilegier.

In i det sista hoppades han att den franska sidan skulle kunna hålla de kontrarevolutionära makterna stängna, och i Napoleons undergång kunde han bara se en stor människas självförstörelse. Han talar något senare om de senaste 25 åren som världshistoriens rikaste och mest lärorika. Men för den politiska reaktionen gällde snarare att man ingenting lärt och ingenting glömt. Hegel befinner sig vid denna tidpunkt mycket långt ifrån Preussen. Men detta skulle snart komma att ändras.

Hegel blev 1816 professor i filosofi i Heidelberg, ett av de äldsta tyska universiteten, och två år senare vid det nya universitetet i Berlin. Nu kommer Hegel även akademiskt till sin rätt; han börjar att samla en elevkrets omkring sig.

I Preussen har efter nederlaget 1806 en reformverksamhet kommit igång, något som Hegel av allt att döma knyter stora förhoppningar till. Men just som han förbereder publikationen av sin Rättsfilosofi, den politiska filosofin, så äger ett politiskt mord rum som får till följd att konservativa krafter i Preussen och Europa stärks. Hegel utarbetar och publicerar sin politiska filosofi i en tid av stark politisk-social spänning, då inte minst akademiker och intellektuella har ögonen på sig och censuren

är redo att ingripa.

Inom modern forskning har det hävdats att Hegel, för att skydda sig själv, avsiktligt tonade ner de för tiden radikala inslagen i sin politiska lära. Denna slutsats har man menat sig kunna dra genom att jämföra *Rättsfilosofin* (1821) med i första hand föreläsningssanteckningar från åren innan. I de senare har man tyckt sig finna en liberalare Hegel som rentav flörtar med parlamentarismen. Kanske kan man säga att han företräder en liberal grundhållning, men att han inte gör det med hjälp av traditionella liberala argument (sambandsfördrag, checks and balances). Stämmer detta så finns det både en exoterisk och en esoterisk Hegel, och forskaren måste inte bara kunna läsa vad som står på raderna (vilket är svårt nog), utan också vad som står mellan dem. En sak torde under alla omständigheter stå klart: frågan om Hegels förhållande till Preussen är en komplex fråga vars besvarande kräver en hel del av contextualisering.

Hegel avled i november 1831. En koleraepidemi härjade vid denna tid i Berlin, men det är oklart om det var den som tog hans liv. I vilket fall var Hegel vid denna tidpunkt inte mer än 61 år gammal, och han hade därför mycket väl kunnat vara aktiv i åtminstone tio år till, kanske ännu längre.

Det är en kittlande tanke att den unge Karl Marx, som anlände till Berlin 1836, i så fall mycket väl skulle ha kunnat vara en regelrätt elev till Hegel. Hade Marx väg i så fall tagit en annan riktning? Hade han inte behövt ställa Hegel på fötter därför att han själv stod på huvudet och var filosofiskt tillfreds med detta? Min gissning är att det under alla omständigheter hade kommit till en radikaliserings bland Hegels yngre anhängare, såväl i religionsfilosofiska som i politiska frågor. I vilket fall har frågan om förhållandet mellan Hegel och Marx blivit till en tiotusen-kronorsfråga som många genom åren har velat säga sitt om. Här kan för övrigt hänvisas till en alldeles nyutkommen bok, *From Marx to Hegel and Back. Capitalism, Critique, and Utopia* (2020), där faktiskt en av de båda redaktörerna är från Sverige, Victoria Fareld, idéhistoriker vid Stockholms universitet. De olika bidragen i boken håller utkik inte bara efter the Hegelian Marx, utan även efter the Marxian Hegel.

För Hegel själv utgjorde den så kallade logiken ryggraden i hans filosofiska system. Denna kan ses som en form av kategorilära, som analyserar tänkandets och verklighetens mest grundläggande aspekter.

Vad som utmärker den är en inneboende framåtrörelse som gör att en kategori genererar nästa och så vidare. Det är denna dynamik som utgör Hegels dialektiska analysform och framställningssätt. Allt sedan hans dagar har denna dialektik förbryllat och fascinerat uttolkarna. Finns det en rationell kärna under dess mystiska hölje?

Ett dialektiskt förfaringssätt kan kontrasteras med ett transcendental-filosofiskt tillvägagångssätt, som är förknippat med Immanuel Kant. I det senare fallet frågar man efter hur något är möjligt. Transcendental-filosofen drivs hela tiden bakåt i riktning mot de yttersta grunderna för något. Dialektikern rör sig i motsatt riktning. Här drivs man hela tiden framåt i riktning mot det mera omfattande varav det tidigare är en del eller aspekt. I denna rörelse spelar negation, motsättning och negationens negation en central roll. Hegels radikala anspråk är att det finns en rörelsedynamik som är inneboende i saken själv. Det är upp till den filosofiska tanken att fånga upp och förläna uttryck åt denna inneboende dynamik och rörelse.

Hegels filosofi har efter hans död upplevt mycket olika konjunkturer, både tider av hausse och svarta fredagar. Ett kuriöst exempel är följande: Carl Ludwig Michelet, som hade följt Hegels föreläsningar i Berlin redan på 1820-talet, publicerade så sent som 1870 en pamflett med titeln *Hegel, den ovederlagde världsfilosofen*. Samtidigt kungjorde förlaget Duncker und Humblot på baksidan att man sänkte priset på Hegels samlade verk från 40 till 25 taler. Den ovederlagde världsfilosofen sålde uppenbarligen inte längre! Möjligen ovederlagd, men i vilket fall irrelevant.

Vid tiden för andra världskriget stod tolkningarna i bjärt kontrast till varandra. Medan Hegel återfanns på de anklagades bänk i Karl Poppers *Det öppna samhället och dess fiender* (1945), så hade Herbert Marcuse bara några år tidigare i *Reason and Revolution* (1941) bestämt hävdad att Hegels "centrala begrepp är motsatta de tendenser som har lett till fascismens teori och praktik".

Hur ser läget ut inom Hegelforskningen idag? En artikel av Manfred Frank i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 2015 hade rubriken "Hegel bor inte längre här". Budskapet var att den som vill lära sig mer om Hegel och den tyska idealismen inte skall bege sig till Tyskland, utan istället förslagsvis till Kina eller Brasilien, till Sydney eller Chicago. I Tyskland

odlas bland filosoferna alltmer en form av "mikrologisk argumentationsanalys" som gör sig blind för de breda perspektiv som utmärker den tyska idealismens filosofer. Men man kan även vända på steken. Att filosofer skolade inom den analytiska filosofin under senare tid har tagit sig an till exempel Hegel har utan tvekan resulterat i några av de intressantaste och mest omdiskuterade tolkningarna av dennes lära. Å andra sidan kan man hävda att denna tolkningsansats stundtals utmärks både av en mycket påtaglig kontextlöshet och av att främmande frågeställningar läses in i Hegels verk.

Det fanns hegelianer i både Uppsala och Lund decennierna efter Hegels död. Den store svenske företrädaren under senare delen av 1800-talet var lundafilosofen Johan Jakob Borelius. På typiskt hegelianskt manér var han öppen för det mesta som rörde sig inom filosofins värld; han fann en plats för nästan allt inom de ramar som sattes av Hegels filosofiska system.

Denna öppenhet gjorde att han kunde knyta talangfulla elever till sig och inte heller var rädd för att låta dem gå sina egna vägar. För det kan sägas vara en hegeliansk grundövertygelse att tanken må uppehålla sig i den filosofiska förskingringen en kortare eller längre tid, men förr eller senare återvänder den ändå till det filosofiska fadershuset, det vill säga finner sin plats i det hegelska systemet.

Under mer än 25 års tid arbetade Borelius på sitt magnum opus, *Metafysik*, ett verk som avsåg att vara en uppdatering av Hegels logik som tog hänsyn till vad som skett inom filosofin sedan dennes död. Två av Borelius elever var Hans Larsson och Axel Herrlin. Den senare skulle komma att skriva om sin lärares *Metafysik* att detta verk är "egnadt att rubba, men ej att främja filosofisk dogmatism".

I Uppsala visade vid samma tid filosofer som Axel Hägerström och Adolf Phalén en mycket god kännedom om Hegels filosofi; den senare skrev en omfattande och djuplodande doktorsavhandling om Hegels syn på kunskapsproblemet. Några hegelianer var de dock inte, utan de kom istället alltmer uttalat att företräda en militant kritik av den form av metafysik som till exempel hans filosofi representerade. De som kom efter dem hade inte längre någon relation till och inte heller någon närmare kännedom om Hegel, och besvärades till synes inte på något sätt av denna okunskap. Anders Wedberg skall ha liknat upplevelsen av att för-

söka läsa Hegel vid att drabbas av något motsvarande tarmvred i huvudet.

Den siste i denna generation av svenska filosofiprofessorer med en grundlig kännedom om Hegel var Gunnar Aspelin. Han hade skrivit en doktorsavhandling om den unge Hegel redan på 1920-talet, och var professor i Lund fram till 1964. Fyra år senare, 1968, argumenterade hans son, litteraturvetaren Kurt Aspelin, för att arvet från Hegel var en "garant för en levande och livgivande marxism" - förvisso "kritiskt filtrerat och materialistiskt tillägnat". Det var dock inte denna väg som den svenska 68-vänstern skulle komma att gå. Tvärtom måste man nog säga att Hegel, liksom varit fallet på Marx tid, i hög grad kom att behandlas som en död hund, som avförd från dagordningen. Två som gick mot strömmen var idéhistorikern Sven-Eric Liedman i Göteborg och sociologen Joachim Israel i Lund. De bidrog verksamt till att hålla ett visst intresse levande för Hegel även i vårt land.

Under senare tid ser det i detta avseende betydligt ljusare ut. I första hand bör nämnas översättningarna av *Andens fenomenologi*, som utkom 2008, och av *Rättsfilosofin*, som för närvarande är under utgivning. En antologi med titeln *Translating Hegel* utkom 2012. Den baserade sig på en internationell konferens som avhöllits i Stockholm fyra år tidigare med flera prominenta Hegelforskare närvarande. Nämnas kan även den basanta samlingsvolymen *Tysk idealism* från 2014, som på något undantag när rymmer bidrag av svenska forskare.

I mitt eget blygsamma liv gjorde Hegel en gång i tiden epok. När jag kom till Lund vid mitten av 1970-talet var Marx och marxismen fortfarande allestädes närvarande. På den vägen fann jag Hegel - och i motsats till de allra flesta andra så fastnade jag där för lång tid framåt. Hegel, den tyska idealismen, Goethetiden, det var som att dricka havsvatten; ju mer man fick i sig desto våldsammare blev törsten. Det var en svindlande tid för mitt huvud, som sannerligen inte var vant vid att utsättas för sådan chockbehandling. Jag ägnade gott och väl femton år av mitt liv åt detta. Ett slöseri med tid och energi? Nej, snarare var det förmodligen istället de intellektuellt rikaste åren i mitt liv. "Grå, min vän, är all teori, men grönt är livets gyllene träd", heter det i Goethes Faust. Den som en gång vimlat runt i den till brädden fyllda lustgård som Hegel och den tyska idealismen utgör kan inte hålla med.

Hur Hegel blev Hegel

- Är det en renässans vi skönjer?

SVEN-ERIC LIEDMAN*

Hegel har, bortsett från några enstaka undantag som bekräftar regeln, inte vunnit något större inflytande i Sverige. I synnerhet är frånvaron av Hegelrenässanser under detta århundrade märkbar. På kontinenten, ja t o m i USA (och Storbritannien) har de böljat fram och åter. När det ordnas Hegelkonferenser i världen lyser svenskarna med sin frånvaro. I september är det dags för en sådan i Helsingfors, och vi är två stycken från Sverige. Bland tjugtals av finnar! Och ryssar, tyskar från öst och väst, amerikaner, australier.

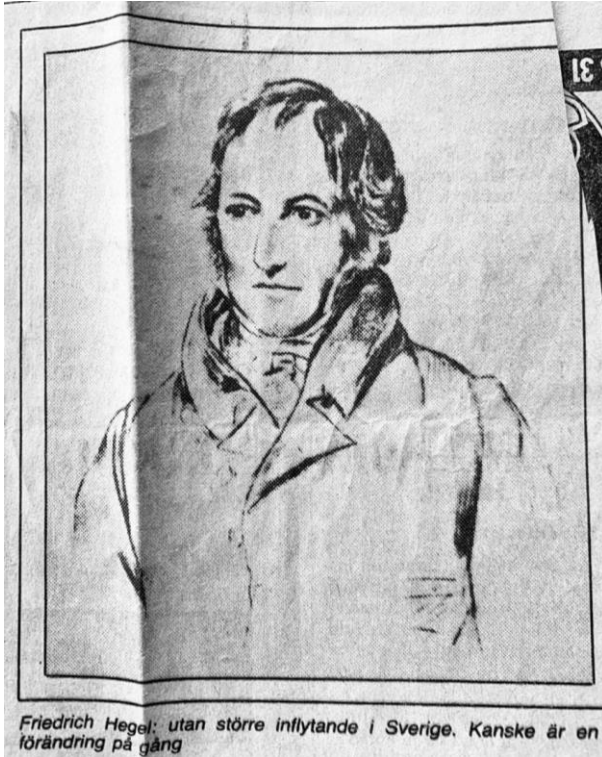
Men i den yngsta intellektuella generationen i Sverige håller möjligtvis något på att hända. Det är i Marxrenässansens kölvatten (Hegel under de senaste femtio eller sextio åren har alltid haft något med sin lärjunge Marx att göra). Tidskriften "Kris" har haft Hegelnummer. I Lund har Joachim Israel ett Hegelseminarium, och från detta seminarium utgår en äkta Hegelavhandling: Carl-Göran Heidegrens "Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom".

Det är således en avhandling som formellt sett framläggs inom ämnet sociologi, och den visar hur viktigt det är att spränga de vanliga snäva disciplingränserna. En form av kunskapssociologi kan man nog finna i denna bok, men den är tillika och mera idéhistoria, rimligen också filosofi, fastän inte i den Uppsalasvenska meningen, och säkert annat därtill, t ex politisk historia och något litet socialhistoria.

* * *

Avhandlingen är stort tänkt, även om formatet är begränsat (knappt 200 sidor). En andra planerad del ska handla om Hegels första filosofiska storverk, "Phänomenologie des Geistes", och en tredje om omständigheterna kring hans olika rättsfilosofiska föreläsningar och manuskript.

* Sven-Erics recension av Carl-Görans avhandling publicerades i *Sydsvenskan* den 20 augusti 1984.

Wilhelm Hensels porträtt av G. W. F. Hegel från 1829, återgivet i *Sydsvenskan* den 20 augusti 1984 med anledning av Sven-Eric Liedmans recension av *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom*.

Foto: Anna Engstam

Sven-Erics nästan 40 år gamla bokrecension fann jag i Mikael Carlehedens exemplar av Carl-Görans avhandling, utklippt och pryddigt hopvikt – ett livfullt tidsdokument att få i sin hand (red. anm.).

Det som i föreliggande bok tecknas är en bakgrund: det är, naivt uttryckt, historien om hur Hegel kunde bli den Hegel som han var 1807, framme vid "Phänomenologie des Geistes". Om Hegels egen tidiga utveckling och därmed hans tidiga skrifter handlar egentligen bara de 35 sista sidorna.

Först ger författaren den politiska, ekonomiska och sociala bakgrunden, företrädesvis genom rapporter från vad Eric Hobsbawm så enkelt och lysande kallat den dubbla revolutionen, den franska, politiska, och den brittiska, ekonomiska och industriella.

Därefter följer många korta avsnitt om den intellektuella bakgrunden, företrädesvis den tyska, och författaren tycks här ha en ambition att verkligen vara heltäckande. Här avhandlas i snabb följd upplysningsfilosofi, Rousseau, Kant, Fichte, Jenaromantikerna, Schelling och många, många andra. Heidegren kryddar sin framställning med rikhaltiga citat från dessa auktorers skrifter, som han verkligen tycks ha doppat näsan i. Hans kontakter med sekundärlitteraturen är flyktigare,

åtminstone som de redovisas, och läsaren frågar sig till sist lätt uppgivet om det verkligen var nödvändigt med alla dessa småsnuttar, alla dessa namn (bland vilka ändå ett av de för Hegel viktigaste, Hölderlins, bara skymtar). Det måste vad jag förstår fattas så att Heidegren verkligen vill skriva en introduktion som har karaktären av idéhistorisk översikt; ty översikt är det.

Å andra sidan kommer denna översiktsambition att något störa det som är författarens vetenskapliga program, som han då och då påminner sin läsare om, nämligen att rekonstruera "samspelet mellan teoribildning och historisk utveckling", vilket han på ett annat ställe uttrycker som så att "den klassiska tyska filosofin stod i ett intimt samband med den historiska helhetsprocessen".

De idéhistoriska småstyckena skymmer kort sagt helhetsprocessen. Det skulle t ex vara viktigt att närmare få reda på vad "samspel" i den nyss citerade deklARATIONEN innebär. Ska ordet fattas bokstavligen så att teoribildningen direkt påverkar den historiska utvecklingen och inte bara omvänt? Jag skulle tro det: det är det hegelska programmet snarare än det marxiska. Enligt Hegel kan ett samhälle ställas på huvudet, d v s omvandlas i enlighet med vissa tankar eller teorier; det är ju vad han i Kants efterföljd hävdar om franska revolutionen. Marx vill alltid ställa samhället på fötter, även om han kan erkänna att huvudet påverkar fötterna. Jag skulle vilja ha mycket mera av diskussioner och demonstrationer av dylika ting och mindre av snabbgenomgång (den hundrade snabbgenomgången jag läst i mitt allt mer avlånga liv) av Herder eller Novalis.

* * *

Det samspel Heidegren vill visa på är annars inte okänt i litteraturen; han pekar själv på bl a Lukács. Det gäller "det borgerliga samhällets fram-brytande". Det är framför allt i dessa samhälleliga termer som förnufts-begreppet från Kant och framåt tolkas. En svårighet erbjuder givetvis då den romantiska irrationalismen, som t ex Schelling så svårt hemfaller åt med tiden. Heidegren väljer då att räkna bort Schelling; Schelling och hans likar lämnar den borgerliga triumfvagnen. Annars ser Heidegren utvecklingen fram emot Hegel som en obruten serie försök att "grunda det borgerliga samhället som en rationell totalitet", vilka dock förblir otillfredsställande.

Detta är, menar jag, en intressant och viktig hypotes. Jag saknar emellertid en närmare precisering av begreppet "borgerligt samhälle". Det får uppenbarligen inte förväxlas med det hegelska begreppet "bürgerliche Gesellschaft", vilket Heidegren, när han som flyktigast berör det, översätter som nu övligt med "civilt samhälle". Det civila samhället – ett begrepp som i aktuell debatt belastas med en hel del snömos – är inte specifikt borgarklassens samhälle utan motsvarar med Hegels ord "behovsstaten", alltså den samhällssfär där människorna som individer möter varandra och konkurrerar med varandra om livets goda. Nu är det civila samhället i Hegels mening ingalunda överhistoriskt utan har framför allt just med borgarklassen att göra; det växer fram samman med borgarklassen i de feodala rikena, säger han t ex på ett ställe.

Men det är möjligt att jag här bara föregriper något som Heidegren med full kraft återvänder till, om inte förr så i tredje delen av den beramade trilogin.

* * *

Min kritik ska fattas så, att denna bok sannolikt skulle ha kunnat ha ännu mer att ge än den faktiskt ger. Å andra sidan har författaren uppenbarligen mer haft avsikten att för svenska läsare introducera bakgrunden till Hegel än till att ge ett bidrag till den internationella Hegelforskningen som, inom parentes sagt, till stor del ägnas småttiga detaljer. Den internationella litteraturen redovisas sporadiskt i noterna. Både litteraturlösteckning och register saknas – och det är till mycket stor nackdel för boken. Men ambitionen att introducera ett stort ämne snarare än att bita sig fast i något speciellt är ytterst lovvärd och tillhör de verkligt välbehövliga brotten med akademisk tradition i Sverige.

Lägg därtill att Carl-Göran Heidegren skriver en djärv och personlig prosa långt bortifrån den vanliga avhandlingsstilen, ja han blommar ibland upp i riktigt våghalsiga girlander, som när det om Fichte heter att "Hans stjärna steg till det intellektuella himlavalvets högsta punkt, ty hans lidelse var en förtryckt världslidelse och hans kraft var själva historiens kraft", eller när det heter om stackars Schiller att han "sett ned i den kantska brunnen och druckit av dess berusande vatten". Det vore tusan så billigt att finna en sådan brunn!

Hegels uggla

CARL-GÖRAN HEIDEGREN*

Die Eule der Minerva beginnt erst mit der einbrechenden Dämmerung ihren Flug.

Filosofihistoriens berömdaste uggla torde vara den som Hegel åkallar mot slutet av sitt förord till Rättsfilosofin (1821), och varom det heter att den "begrinner sin flykt först med den begynnande skymningen". Visshetens uggla är alltid för sent ute för att lära världen hur den bör vara inrättad. Först när verklighetens gestaltningsprocess i allt väsentligt är avslutad uppträder den filosofiska tanken. När den med sina kloka ord förklarar varför världen ser som den gör så har denna värld hunnit bli gammal och skymningen börjat falla över den. Att finna det förnuftiga i den existerande verkligheten är att försona sig med den, en bitterljuv försoning som inbegriper "att lära känna förnuftet som rosen i samtidens kors". På så sätt är "filosofin sin tid fattad i tankar", och det högsta uttrycket för dess visdom insikten att "det förnuftiga är verkligt och det verkliga förnuftigt" (varpå den unge Marx underfundigt replikerade att visst nog är "det förnuftiga verkligt men inte alltid i en förnuftig form").

Den samtidshistoriska bakgrunden till Hegels karakteristik av filosofin som en ljusskygg uggla var att den preussiska reformeran skyndade mot sitt slut och en tid av politisk reaktion ånyo satte in. De beryktade Karlsbad-besluten, som bland innebar ökad kontroll av undervisningen på universiteten och skärpta censurförordningar, trädde i kraft i oktober

* Carl-Görans text har tidigare publicerats i *Ugglan i dikt och bild*, red. Gunnar Broberg, *Ugglan* 10, Lund Studies in the History of Science and Ideas, 1997, s. 65–67. Som framgår av skrifttiteln handlar detta nummer i skriftserien om just ugglor och "människans användning av en medvarelse i naturen", "i fabeln och den politiska allegorin" – om "hur [ugglan] från att ha varit nattens och onskans kännetecken blivit en lärdomssymbol synlig inte minst i universitetssammanhang, hur samma fågel kommit att ingå i staden Lunds symbolvärld" (Gunnar Broberg i förordet, s. 7). Inför återpubliceringen av Carl-Görans text har med hans godkännande ett par korrekturfel korrigerats; Hägerström-citatet är givetvis lämnat orört.

1819. I ett brev från samma månad uttrycker Hegel sin ängslan inför framtiden: "Jag är snart femtio år gammal och har tillbringat trettio av dessa i ständigt oroliga, av farhågor och förhoppningar präglade tider. Det var min förhoppning att det en gång för alla var slut med fruktan och hopp. Nu måste jag emellertid bevittna hur det alltjämt fortsätter, ja, man menar i dystra stunder att det blir allt värre."

Häremot kontrasterar den uppbrotsstämning som man finner några år tidigare i Hegels förord till Fenomenologin (1807). "Det är för övrigt inte svårt att se att vår tid är en tid av födelse och övergång till en ny period". Hegel befinner sig mitt uppe i sin pro-napoleonska period: den franske kejsaren skall genomföra vad de tyska staterna av egen kraft inte förmått. "Den store statsrättsläraren sitter i Paris", heter det i ett brev från augusti 1807. Filosofin är nu allt annat än en ängslig uggla som sent begynner sin flykt; snarare går filosofin i bräschen för det nya, sätter fingret på samtidens väsentliga tendenser och tar dem till sig. Hegel skall ha avslutat sina föreläsningar under den föregående hösten med följande ord: "Vi befinner oss i en viktig tidsepok - en tid av jäsning - när anden med ett språng överskridit sin tidigare gestalt och är i färd att anta en ny. Alla de hittillsvarande föreställningarna, begreppen och banden som höll världen samman är nu upplösta och faller samman likt en drömbild. En ny andlig gestalt är i antågande, och filosofin i synnerhet måste välkomna dess framträdande och skänka den sitt bifall."

Filosofin som uggla, som ett skymnings- och nattdjur; filosofin som tupp, som den nya dagens härold. Kanske skulle det vara ett lönande företag att spåra dessa båda tankefigurer genom filosofins historia. Kanske skulle man då hitta ytterligare variationer på temat. Filosofihistorikern som fågelskådare!

Då jag en mörk senhöstkveäll satt vid mitt skrifbord fördjupad i den platoniska Theaitetos förspordes plötsligt en ofta upprepad knackning på förnsterrutan. Jag öppnade fönstret för att undersöka hvad det kunde vara: och såg en uggla flyga förbi mig in i rummet, hvarefter hon försvann i mörkret. När jag så vände mig om, upptäckte jag en packe med papper, so befans innehålla en filosofdialog från de elyseiska fälten nedskrifven av luftanden Ariel.

Ovanstående text utgör början på ett filosofiskt manuskript författat av Axel Hägerström. Detta är med stor sannolikhet nedtecknat omkring 1905. Det ofullbordade manuskriptet, som bär titeln "Filosofisk dialog å de elyseiska fälten i början av det tjugonde seklet", har inledningsvis formen av en dialog mellan de båda filosoferna Platon och Locke. Det uppvisar ett visst släktskap med den senare publicerade skriften *Botanisten och filosofen. Om kunskapsfilosofins nödvändighet* (1910).

* * *

Redaktionell kommentar till Minervas uggla: Minerva uppfattas ibland som en romersk ekvivalent till den grekiska gudinnan Athena, men detta ger inte hela bilden. Hennes ursprung är nämligen etruskiskt. I etruskisk mytologi bär hon namnet Menrva.

Givet att *men-* återfinns i indoeuropeiska ord förknippade med tanke, som latinets *mens*, 'själ, sinne' (jfr. svenskans *mental*, *minne*, *kommentera*), kan vi ana att Menrva – i likhet med grekernas Athena – stod för vishet (men inte bara). Genom grekiska influenser blev likheterna med Athena med tiden allt större, och i romarriket upptas hon som Minerva, krigets och vishetens gudinna, i den kapitolinska triaden – Roms beskyddare. Förmodligen var det först då som Menrva/Minerva fick ugglan som följeslagare. Se den lilla ugglan vid hennes fötter på bilden ovan!

Athena å sin sida är till synes mer stridslysten än Minerva. Som krigets gudinna avbildades den förra gärna med en uggla vid sin sida; hennes vishet framstår därmed som en tillgång i strid – liksom sin mor Metis hon är listig (*metis* betyder just listig, smart, slug). Måhända förklarar denna association till list och strategi att Hegel valde att skriva om Minervas uggla – hellre än Athenas – fastän ugglan redan för antikens greker symboliserade vishet. Att förnuft varken kan eller bör reduceras till instrumentellt (tekniskt/strategiskt) förnuft är i vilket fall en kritisk-teoretisk käpphäst.*

* För vidare läsning, se till exempel "Minerva and Athena: Roman vs. Greek Goddesses of War" av Laura Hayward i *The Collector*, den 29 juni 2020, <https://www.thecollector.com/minerva-athena-goddess-of-war/>, som jag här använt som källa.

Carl-Göran "Heidis" Heidegren

Bakgrunden och vägen

Carl-Göran Heidegren

Född den 4 augusti 1954 i Jönköping.

Foto: Lunds universitet

Höstterminen 1977 skrev han in sig på forskarutbildningen i sociologi på Sociologen i Lund:

*Jag var ung och ljusgrön i de allra flesta avseenden. Tanken att det kunde bli något av mig som akademiker hade ännu inte på långa vägar gått upp för mig. Trots tre år av studier var universitetet fortfarande ett terra inkognita. Men något hade uppenbarligen då redan väckts till liv inom mig, en låga hade tänts som faktiskt brinner än idag – efter så många år.**

- 🦉 Filosofie kandidatexamen vid Lunds universitet 1977 (teoretisk filosofi, 60 p, och sociologi, 60 p).
- 🦉 Disputation i sociologi vid Lunds universitet 1984-03-23; filosofie doktorsexamen i samma ämne 1984-06-15.
- 🦉 Stipendium från Deutscher Akademischer Austauschdienst under läsåret 1983/84 för forskningsvistelse vid Universität des Saarlandes, Saarbrücken.

* Carl-Göran i *Jockel*, red. Göran Dahl, Bokförlaget Korpen, 2018, s. 52.

- 🦉 Anställning som 'wissenschaftliche Mitarbeiter' hos professor Karl-Heinz Ilting vid Universität des Saarlandes, Saarbrücken under tiden 840701--841231.
- 🦉 Stipendier från Svenska institutet och Kungliga vetenskapsakademien för forskningsvistelse vid Ludwig-Maximilians-Universität och Geschwister-Scholl-Institut für Politikwissenschaft, München under läsåren 1985/86 och 1986/87.
- 🦉 Stipendium från Sverige-Amerikastiftelsen för forskningsvistelse vid Glendon College, York University, Toronto under vinterhalvåret 1989/90.
- 🦉 Halvtidsförordnande som forskningsassistent vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet under tiden 900701--931031.
- 🦉 Stipendium från Svenska institutet för forskningsvistelse och material-sökning i Berlin under april-maj 1994.
- 🦉 Från hösten 1994 till och med hösten 1997 medverkan i ett NorFa-finansierat forskarnätverk kring temat "Politisk teori och rättsfilosofi" (koordinator: Gorm Harste, Institut for Statskundskab, Århus universitet).
- 🦉 Tillförordnad universitetslektor vid Sociologiska institutionen, Lunds universitet, från och med 1995-07-01 till 1999-12-31 (halvtidsförordnad under tiden 950701--951030 och 960101--960630; heltidsförordnad under tiden 951101--951231 samt 960701--991231). Under tiden 000101--001231 förordnad som projektledare.
- 🦉 Antagen som oavlönad docent i sociologi vid Lunds universitet 1997-02-06.
- 🦉 Disputation i idé- och lärdomshistoria vid Lunds universitet 1999-06-04; filosofie doktorsexamen i samma ämne 2000-05-04.

- 🦉 Från och med 2001-01-01 halvtidsförordnad som universitetslektor i sociologi vid Lunds universitet.
- 🦉 Från och med 2004-01-01 tillvidareförordnad som universitetslektor i sociologi vid Lunds universitet.
- 🦉 Befordrad till professor i sociologi vid Lunds universitet från och med 2007-07-01.
- 🦉 Visiting professor vid University of Missouri, St. Louis under perioden januari-maj 2008.
- 🦉 Visiting professor vid Peking University, Beijing under april 2011.
- 🦉 Tilldelats Birger Schöldströms pris för år 2012 av Svenska Akademien för litteratur- och personhistorisk forskning.
- 🦉 Professor emeritus i sociologi vid Lunds universitet fr. o. m. augusti 2022.

Hurra för Carl-Göran!

SKRIFTFÖRTECKNING

Carl-Göran Heidegrens skrifter 1981–2022

A. Böcker

1. **Filosofi och revolution. Hegels väg till visdom**, Symposion, 1984, 189 s.
2. **Hegels Fenomenologi. En analys och kommentar**, B. Östlings bokförlag Symposion, 1995, 528 s.
3. **Johan Jakob Borelius. Den siste svenske hegelianen**, B. Östlings bokförlag Symposion, 1995, 95 s.
4. **Preussiska anarkister. Ernst Jünger och hans krets under Weimarepublikens krisår**, B. Östlings bokförlag Symposion, 1997, 205 s.
5. **Filosofisk modernisering. Studier i nordisk filosofihistoria 1860–1910**, Institutionen för kulturvetenskaper: avdelningen för idé- och lärdoms historia, Lunds universitet, 1999, 247 s. (I A 5 ingår reviderade versioner av A 3, B 17 och B 18.)
6. **Antropologi, samhällsteori och politik. Radikalkonservatism och kritisk teori. Gehlen - Schelsky - Habermas - Honneth - Joas**, Daidalos, 2002, 381 s.
7. **Det moderna genombrottet i nordisk universitetsfilosofi 1860–1915**, Daidalos, 2004, 560 s. (A 7 är en vidareutveckling av A 5.)
8. **FOSS-galaxen. En empirisk undersökning kring fri och öppen programvarurörelsen**, Research Report in Sociology, Lund University: Department of Sociology, 2006, 93 s.

9. **Livsföring – ett sociologiskt grundbegrepp**, Liber, 2007, 225 s. (I A 9 ingår reviderad version av B 33.) Med bidrag av Mikael Carle-heden och Bo Isenberg.
10. **Den interagerande människan**, Gleerups Förlag, 2008, 235 s. Tillsammans med David Wästerfors. Författare till kap. 2, 4, 7, 10, 11 och 13, samt medförfattare till "Inledning" och "Avslutning". Andra upplaga 2010.
11. **Erkännande**, Liber, 2009, 126 s. (Boken ingår i Libers bokserie *BeGreppbart*.) Dansk översättning: **Anerkendelse – kort og godt**, Samfundslitteratur, 2010, 158 s.
12. **Ernst och Friedrich Georg Jünger. Två bröder, ett århundrade**, Atlantis, 2011, 287 s.
13. **Tid. Sociologiska perspektiv**, Liber, 2014, 170 s.
14. **Preussiska anarkister. Ernst Jünger och hans krets under Weimar-republikens krisår**. Ny utvidgad upplaga av A 4, Bokförlaget Augusti, 2016, 287 s. Innehåller A 4, B 58, samt en nyskriven Efterskrift.
15. **Positivismstrider**, Daidalos, 2016, 203 s.
16. **Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning**, Studentlitteratur, 2018, 269 s. Med bidrag av Henrik Lundberg och Klas Gustavsson. Se B 70, B 71 och B 72.
17. **Livsmöjligheter**, Bokförlaget Augusti, 2019, 173 s.
18. **Den interagerande människan**, Gleerups Förlag, 2019, 267 s. Tillsammans med David Wästerfors. Författare till kap. 2, 5, 8, 11, 12, 14, 15, 17 och 19, samt medförfattare till Inledning och Avslutning. Ny utökad upplaga av A 10.

19. **Kamrater, anti-auktoritära, människor. Den nordiska filosofins "1968"**, Daidalos, 2021, 620 s.
20. **Den högra handens tendens**, Bokförlaget Augusti, 2022, 236 s.

B. Artiklar

I böcker och tidskrifter

1. Hegels och Wittgensteins syn på filosofin och dennas relation till livet, i **Filosofisk tidskrift**, 2/1986, s. 1-19.
2. Hegels Nürnberger Propädeutik – eine wichtige Phase in der Entstehung der Rechtsphilosophie, i **Archiv für Geschichte der Philosophie**, 2/1988, s. 179-211.
3. "Den förvirring som går under namnet upplysning." Idéhistorisk inledning, i **Vad är upplysning? Kant. Foucault. Habermas. Mendelssohn. Heidegren**, Symposion, 1989, s. 7-23.
4. "De svarta i Gießen" – den första radikala tyska studentvänstern (1815-1819), i **Res Publica**, nr. 14, 1989, s. 359-395.
5. Hobbes' ursprungliga insikt, i **Filosofisk tidskrift**, 3/1989, s. 22-28.
6. Subjektfilosofin – ett avslutat projekt?, i **Eftertanken. Kulturanalytik og tidsdiagnose**, red. Ove Christensen, Arbejdspapir fra NSU, nr. 31, 1990, s. 9-17.
7. "En framstående man dömer människorna att uttolka honom." Hegels rättsfilosofi idag, i **G W F Hegel. Behovet av filosofin**, red. C-G Heidegren, Symposion, 1991, s. 43-77.
8. Hegels Fenomenologi, i **Filosofisk tidskrift**, 1/1992, s. 15-24.

9. "Den magiska nollpunkten." Inledning till den konservativa revolutionen, i **Res Publica**, nr. 23, 1993, s. 3-19. Tillsammans med Göran Dahl.
10. Drei Komponenten in Hegels Begriff der Sittlichkeit, i "**Deutscher Idealismus.**" **Papers presented at a Symposion on German Idealism in November 1991**, red. Sven-Eric Liedman, Institutionen för idé- och lärdomshistoria, Göteborgs universitet, Arachne, nr. 8, 1993, s. 107-119.
11. "Die Wunden des Geistes heilen, ohne daß Narben bleiben." Drei Komponenten in Hegels Begriff der Sittlichkeit, i **Hegel-Jahrbuch 1993/94**, red. Andreas Arndt & Karol Bal & Henning Ottmann, Akademie-Verlag, Berlin, 1994, s. 363-368. Identisk med B 10.
12. Omvänd ändamålsrationalitet. Urmänniska och upplevelsesamhälle, i **Sociologisk Forskning**, 1/1995, s. 24-30.
13. En gammal preussisk anarkist. Ernst Jünger fyller hundra år, i **Tvärsnitt**, 3/1995, s. 22-29.
14. Det goda livet i upplevelsesamhället, i **Det goda livets problematik: Etik i det (post)moderna samhället**, red. Margareta Bertilsson & Mikael Carleheden, B. Östlings bokförlag Symposion 1995, s. 29-42.
15. Kamp för erkännande. Axel Honneths försök att aktualisera en tankefigur hos Hegel som centralbegrepp i en kritisk samhällsteori, i **Individets genkomst i litteratur, filosofi og samfundsteori**, red. Jacob Dahl Rendtorff, NSU Press, Århus, 1996, s. 135-159.
16. Transcendental Theory of Society, Anthropology and the Sociology of Law: Helmut Schelsky - an Almost Forgotten Sociologist, i **Acta Sociologica**, 3/1997, s. 279-290.

17. Det moderna genombrottet i nordisk universitetsfilosofi. Skiss till en jämförande undersökning, i **Nordiska universitetskulturer**, red. Sten Högnäs, Ugglan 9, Lund Studies in the History of Science and Ideas, 1997, s. 47-80.
18. Hegels uggla, i **Ugglan i dikt och bild**, red. Gunnar Broberg, Ugglan 10, Lund Studies in the History of Science and Ideas, 1997, s. 65-67.
19. Sociologi och filosofi. Om möjligheterna av en sociologiskt orienterad filosofihistorieskrivning, **VEST. Tidskrift för vetenskapsstudier**, 1/1998, s. 9-30.
20. Ernst Jünger's Yes to Reification, **Jahrbuch für Philosophie des Forschungsinstituts für Philosophie Hannover**, Band 10, Red. Vittorio Hösle, Peter Koslowski & Richard Schenk, Passagen Verlag, 1999, s. 203-217.
21. Helmut Schelsky's "German" Hobbes interpretation, **Social Thought & Research. Mid-American Review of Sociology**, Vol. 22, No. 1/2 1999, s. 25-44.
22. Aktivisme og resignation. Et indblik i Arnold Gehlens værk, **Kritik** nr. 151, 2001, s. 50-59.
23. Den nya Uppsala-filosofin och brytningen med transcendentalismen, **Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria**, 2002, s. 71-102.
24. Anthropology, Social Theory and Politics: Axel Honneth's theory of recognition, **Inquiry. An Interdisciplinary Journal of Philosophy**, Vol. 45, No. 4, 2002, s. 433-446.
25. Den konservative - om konservatismens etos. Et forsøg, **Forandre for at bevare? - tanker om konservatismen**, red. Anders Ehlers Dam, Gyldendal, 2003, s. 38-54.

26. Inledning, **Axel Honneth: Erkännande. Praktisk-filosofiska studier**, Daidalos, 2003, s. 7-19.
27. Den döende idealisten. Om hur nordiska filosofer gav upp hoppet om att greppa det absoluta, i **Tvärsnitt**, nr. 2/2003, s. 28-39.
28. Gränslös gemenskap leder till gemenhet - Helmuth Plessner, i **Axess**, 1/2004, s. 28-30.
29. Der moderne Durchbruch in der nordischen Universitätsphilosophie (1860-1910). Skizze zu einer vergleichenden Untersuchung, i **Philosophieren im Ostseeraum. Beiträge des Nord- und osteuropäischen Forums für Philosophie Greifswald**, red. Carola Häntsch, Harrassowitz Verlag, 2004, s. 57-76.
30. Der psychophysische Parallelismus in der nordischen Universitätsphilosophie (1870-1900). Ein Thema im Anschluß an Spinoza, i **Spinoza in Nordic Countries - Spinoza im Norden**, red. Vesa Oittinen, Philosophical Studies from the University of Helsinki 5, 2004, s. 55-72.
31. Viljan till bindning, viljan till tro. Arnold Gehlen och Ernst Jünger - två radikalkonservativa skriftställare, i **Med gudomlig auktoritet. Om religionens kraft i politiken**, red. Olav Hammer & Catharina Raudvere, Makadam förlag, 2004, s. 77-93.
32. Det gode liv hinsides oplevelsessamfundet, i **Det gode liv - mere end dig selv**, red. Niels Jakob Harbo m.fl., Forlaget Philosophia, 2004, s. 51-65.
33. Recognition and Social Theory, i **Acta Sociologica**, 4/2004, s. 365-373.
34. Livsstil och livsföring i Simmels och Webers klassiska sociologi, i **Sociologisk forskning**, 4/2004, s. 39-62.

35. Comment on Michael Carrithers: Anthropology as a Science of Moral Possibilities, i **Current Anthropology**, Vol. 46, No. 3, June 2005, s. 449-450.
36. Social Characterology. From the Protestant Ethic, via the Social Ethic, to the Hacker Ethic, i **Distinktion. Scandinavian Journal of Social Theory**, 6(2), 2005, s. 87-95.
37. Förord, i **John Dewey: Människans natur och handlingsliv**, Daidalos, 2005, s. 9-17.
38. Jag, jag, jag gjordes till filosofisk formel – J. G. Fichte, i **Axess**, 2/2006, s. 31-33.
39. "Kriget är blott en fortsättning på politiken" (Clausewitz). Om en stad och en republik, i **Filosofiska citat. Festskrift till Svante Nordin**, red. Gunnar Broberg & Jonas Hansson & Elisabeth Mansén, Atlantis, 2006, s. 137-146.
40. Idealistisk systemfilosofi kontra den positiva andan i finsk och svensk universitetsfilosofi, i **Mellan idealism och analytisk filosofi. Den moderna filosofin i Finland och Sverige 1880-1950**, red. Stefan Nygård & Johan Strang, SLF/ Atlantis, 2006, s. 21-50.
41. "Sanning på ena sidan av Pyrenéerna, villfarelse på den andra." Om kunskapssociologi, filosofisociologi och filosofihistoria, i **Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria**, 2007, s. 149-163. Tillsammans med Henrik Lundberg.
42. "Wenn ich dich liebe, was geht es dich an? Ett försök till en jämförelse mellan Løgstrup och Simmel", i **Livtag med Den etiske fordring**, red. Peter Aaboe Sørensen & David Bugge, Forlaget Klim, 2007, s. 141-154.

43. Positivism before Logical Positivism in Nordic Philosophy, in **The Vienna Circle in the Nordic Countries: Networks and Transformations of Logical Empiricism**, red. Juha Manninen & Friedrich Stadler, Springer, Dordrecht, 2010, s. 91–103.
44. Towards a Sociology of Philosophy, **Acta Sociologica**, 1/2010, s. 3–18. Tillsammans med Henrik Lundberg.
45. Inledning, i Carl Schmitt: **Det politiska som begrepp**, Daidalos, 2010, s. 9–27.
46. Fichte om uppfordran, erkännande och kroppen, **Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria**, 2011, s. 155–168.
47. Recognition: A Theory of the Middle?, in **Axel Honneth: Critical Essays. With a Reply by Axel Honneth**, red. Danielle Petherbridge, Brill, 2011, s. 233–253.
48. Arnold Gehlen. En introduktion, **Subaltern**, nr. 4, 2011, s. 65–68.
49. Editorial: Recognition, Social Invisibility, and Disrespect, **Distinktion. Scandinavian Journal of Social Theory** 13(1), 2012, s. 1–3. Tillsammans med Mikael Carleheden och Rasmus Willig.
50. Återkomst och förvandlingar. Friedrich Georg Jünger och den cykliska tidsuppfattningen, i **Tid för Europa? Gemenskap, minne, hopp**, red. Jon Wittrock, Daidalos, 2012, s. 145–171.
51. Carl Schmitts politiska antropologi i *Det politiska som begrepp*, i **Vän eller fiende? En antologi om Carl Schmitts politiska tänkande**, red. Hjalmar Falk och Jon Wittrock, Daidalos, 2012, s. 127–144.
52. Hegel's *Phenomenology of Spirit*. Some Problems and Perspectives, in **Translating Hegel. The Phenomenology of Spirit and Modern Philosophy**, red. Sven-Olov Wallenstein & Brian Manning Delaney, Södertörn Philosophical Studies 13, 2012, s. 103–119.

53. Some Varieties of Normative Social Critique, **Nordicum-Mediterraneum**, Vol. 8, No. 2, 2013, 10 s (e-journal).
54. Räcker det med tolerans?, *Pedagogiska magasinet*, nr. 2, maj 2013, s. 56–59.
55. Dialectic of Categories, Dialectic of Experience in Hegel, in **Sisäisyys & suunnistantuminen. Juhlakirja Jussi Kotkaviralle**, 2014, s. 65–73 (e-publikation).
56. Inledning: Social acceleration och rasande stillestånd, i Hartmut Rosa: **Acceleration, modernitet och identitet. Tre essäer**, Daidalos, 2014, s. 7–21. Tillsammans med Jon Wittrock.
57. Fichte om uppfordran, erkännande och kroppen, i **Tysk idealism**, red. Anders Burman & Rebecka Lettevall, Axl Books, 2014, s. 145–168. Identisk med B 45.
58. Axel Hägerström: Illuminating the Dark Years (1902–1908), **Axel Hägerström and Modern Social Thought**, red. Sven Eliæson, Patricia Mindus & Stephen P. Turner, Bardwell Press, 2014, s. 125–147.
59. Den oförändrade världen. Ernst Jünger i Norge 1935, i **Fältpost. En vänbok till Peter Luthersson**, red. Anders Björnsson, Thomas Blom & Jakob Christensson, Hjalmarson & Högberg, 2014, s. 85–95.
60. Ultimate Values and Immanent Critique. On Axel Honneth's *Das Recht der Freiheit* and Gunnar Myrdal's *An American Dilemma*, i **Recognition and Freedom: Axel Honneth's Political Thought**, red. Odin Lysaker & Jonas Jakobsen, Brill Publishers, 2015, s. 213–236.
61. Hjalmar Söderberg. Den sociala handlingens möjligheter, i **Sociologi genom litteratur**, red. Christofer Edling & Jens Rydgren, Arkiv förlag, 2015, s. 303–310.

62. Social acceleration, motorized legislation and framework laws, i **The Contemporary Relevance of Carl Schmitt: Law, Politics, Theology**, red. Matilda Arvidsson, Leila Brännström & Panu Minkkinen, Routledge, 2015, s. 91-104.
63. De två filosofierna, **Filosofisk tidskrift**, 4/2015, s. 3-17.
64. Lenins och Jüngers vän, **Axess**, 5/2016, s. 60-63.
65. Ich, der Andere und der Fremde. Eine Frage der Anerkennung, i **der blaue reiter. Journal der Philosophie**, nr. 36, 2016, s. 66-71.
66. Efterskrift 2016, i **Preussiska anarkister. Ernst Jünger och hans krets under Weimarrepublikens krisår**, Bokförlaget Augusti, 2016, s. 233-253. Se A 14.
67. "Teknikken er vores uniform." Ernst Jünger og den tekniske verden, i **Soldat, arbejder, anark: Ernst Jüngers forfatterskab**, red. Anders Ehlers Dam och Adam Paulsen, København: Museum Tusulanum, 2017, s. 177-211.
68. Nordisk filosofi sedan 1945 - sociologiska och komparativa perspektiv, **Salongen. Nettidsskrift for filosofi og idéhistorie**. Publicerad 25 mars 2017.
69. Social tid och social acceleration, i **Tiden**, red. Kim Salomon, Makadam förlag, 2017, s. 97-106.
70. Sokrates i Uppsala, **Axess**, 5/2018, s. 66.
71. Vad är filosofisociologi? Historik. Grundbegrepp, i **Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning**, Studentlitteratur, 2018, s. 9-58. Ingår i A 16.

72. De två filosofierna, i **Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning**, Studentlitteratur, 2018, s. 61–172. Ingår i A 16.
73. Filosofi och ekologi i 70-talets Sverige, i **Sverige och filosoferna. Svensk 1900-talsfilosofi i sociologisk belysning**, Studentlitteratur, 2018, s. 239–263. Ingår i A 16.
74. Hegel-seminariet, i **Jockel. Minnen av Joachim Israel**, red. Göran Dahl, Bokförlaget Korpen, 2018, s. 51–63.
75. Three Positivist Disputes in the 1960s, i **Journal for the History of Analytical Philosophy**. Volume 6, Number 8, s. 1–18. E-journal. Publicerad 2018-10-01.
76. Social acceleration och resonans, **Signum. Katolsk orientering om kyrka, kultur & samhälle** 45, nr. 1, 2019, s. 14–18.
77. Från marxism till postmodernism, **Axess**, 4/2019, s. 66–67.
78. Prospects of the Sociology of Philosophy, **Analyse & Kritik. Journal of Philosophy and Social Theory**. Vol. 41, No. 1, 2019, s. 117–123.
79. Habermas in Schweden: Eine Rezeption mit Hindernissen, **Habermas global. Wirkungsgeschichte seines Werks**, red. Luca Corchia, Stephan Müller-Doohm & William Outhwaite, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 2019, s. 459–475. Tillsammans med Mikael Carleheden.
80. Karisma, i **Den interagerande människan**, Gleerups Förlag, 2019, s. 199–210. Ingår i A 18.
81. Konservatismens, nationalismens och ungdomens radikalisering under Weimarrepubliken, **Heideggers testamenten. Filosofien, nazismen og de svarte heftene**, red. Hein Berdinesen & Lars Storm Torjussen, Dreyers Forlag, 2019, s. 221–242.

82. Hegels långa väg, **Axess**, 8/2020, s. 58–61.
83. En kylig persona gör aldrig en pudel, **Magasin Opulens. Sveriges dagliga kulturmagasin**, publicerad 2020-12-03, <https://www.opulens.se/opinion/media-och-natkultur/en-kylig-persona-gor-aldrig-en-pudel/>
84. Tillbaka till höghastigheten? (intervju), **Lunds Universitet Meddelar**, nr. 1, 2021, s. 34–35.
85. Ett metafysikfritt samhälle, **Axess**, 2/2021, s. 69.
86. Filosofiskt triangeldrama, **Axess**, 5/2021, s. 70.
87. Recognition in Philosophical Anthropology. **Handbuch Anerkennung**, Ludwig Siep, red. Heikki Ikäheimo & Michael Quante, Springer VS, Wiesbaden, 2021, s. 385–389.
88. Marianne Weber – dualistiskt lagda kvinnor och etisk individualism, **Klassisk sociologi**, red. Bo Isenberg & Lisa Eklund, Studentlitteratur, 2022, s. 285–300.
89. Fichte och Hegel om ömsesidigt erkännande, **Fronesis**, nr. 74/75, 2022, s. 28–38. Inklusive en Fichte-översättning.
90. Axel Honneths erkännandeteori, **Fronesis**, nr. 74/75, 2022, s. 98–115.
91. Hegel, Marx och Schanz, **Tankens glæde – efterskrift til Hans-Jørgen Schanz**, Klim Forlag, 2022, s. 137–148.
92. Ett stycke tysk historia (Rudolf Schlichter), **Axess**, 6/2022, s. 58–61.
93. Varieties of Social Invisibilization and Non-Person Treatment, **The Theory and Practice of Recognition**, red. Heikki Koskinen & Onni Hirvonen, Routledge, 2022, s. 96–112.

94. Hegelianism goes north. Hegel in the Scandinavian Countries, **Hegel-Jahrbuch**, s. 13–24. Utkommer vintern 2022/23.

C. Recensioner etcetera

Tidskrifter

1. Hans Fink: Social Philosophy, **Acta Sociologica**, 1981, s. 203–205.
2. Fallet Heidegger (Hugo Ott: Fallet Heidegger), **Res Publica**, nr. 19, 1992, s. 149–151.
3. En diktarfilosof tar till orda igen (Jon Hellesnes: Hermeneutik och kultur), **Res Publica**, nr. 20, 1992, s. 193–194.
4. Joachim Israel: Martin Buber. Dialogfilosof och sionist, **Sociologisk Forskning**, 3/1993, s. 90–92.
5. Lars Axel Petersen: Oplysning på trods. Videnssociologi og samtidsdiagnose hos Karl Mannheim, **Sociologisk forskning**, 1/1999, s. 178–180.
6. Hegels Fenomenologi på norska, **Agora**, 3–4/1999, **Res Publica**, nr. 46/47, 1999/2000, s. 266–275.
7. Carl Schmitt: Det politiskes begreb, **Sociologisk forskning**, 1/2003, s. 143–147.
8. Er vi simpelthen ulykkelige? Interview, **Information**, nr. 242, 16–17 oktober 2004, s. 12–13.
9. En ekonomi för gratisåkare (Steven Weber: The Success of Open Source), **Axess**, 1, 2005, s. 38–40.

10. Medieguru och 'gammaleuropeisk' tänkare (Thomas Karlsruhn: Vilém Flusser, datorn och skriften), **Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria**, 2005, s. 332–336.
11. Peter Høilund & Søren Juul: Anerkendelse i socialt arbejde, **Sociologisk forskning**, 2/2007, s. 60–62.
12. Victoria Fareld: Att var utom sig inom sig. Charles Taylor, erkännandet och Hegels aktualitet, **Axess**, 6/2008, s. 73–74.
13. G.W.F. Hegel: Andens fenomenologi, **Axess** 9/2008, s. 66–67.
14. Jünger passade inte in i finrummet (recensionsessä), **Axess** 2/2009, s. 60–63.
15. Joachim Fischer: Philosophische Anthropologie. Eine Denkrichtung des 20. Jahrhunderts, **Acta Sociologica**, 2/2009, s. 177–179.
16. Per Otnes m.fl: Hans Skjervheim – en kritisk nylesning, **Sociologisk forskning**, 2/2015, s. 192–194.
17. Lennart Nordenfelt: Konrad Marc-Wogau – en livsresa från Moskva till Uppsala, **Filosofisk tidskrift**, 2/2016, s. 47–50.
18. Lyckad eller lycklig? (Hartmut Rosa: Resonanz. Eine Soziologie der Weltbeziehung), **Axess** 2/2017, s. 92–93.
19. Kampen om vetenskapen (Alexander Ekelund: Kampen om vetenskapen. Politisk och vetenskaplig formering under den svenska vänsterradikaliseringens era), **Lychnos. Årsbok för idé- och lärdomshistoria**, 2018, s. 294–300.
20. Johan Stenfeldt: Renegater. Nils Flyg och Sven Olov Lindholm i gränslandet mellan kommunism och nazism, **Historisk tidskrift**, nr. 3/2020, s. 365–367.

21. Släpp taget om kontrollen (Hartmut Rosa: Det vi inte kan råda över. Om vårt förhållande till världen), **Signum**, nr. 2, mars 2021, s. 44–46.

Dagstidningsartiklar

22. Humaniora som historieberättare (De två kulturerna), **SDS**, 21 augusti 1990.
23. Filosofi i förändring (Att välja filosofi), **SDS**, 31 maj 1991.
24. Ett äventyrligt hjärta (Ernst Jünger), **SDS**, 22 september 1991.
25. Den instabila människan behöver institutioner (Arnold Gehlen), **SvD/Under strecket**, 25 juni 2000.
26. Finns det bekymmer finns det också likör (Odo Marquard), **SvD/Under strecket**, 3 december 2000.

Dagstidningsrecensioner

27. Immanuel Kant – en svärmorsdröm (A. Gulyga), **SDS**, 1 juli 1990.
28. En filosofisk särling (C.S. Peirce), **SDS**, 3 februari 1991.
29. Hur genomför man en revolution? (Amanda Peralta), **SDS**, 2 mars 1991.
30. Stor Hegel blir liten (Charles Taylor), **SDS**, 20 april 1991.
31. Den svenska sociologins Doktor Faustus (P-O Olofsson), **SDS**, 12 juni 1991.
32. Det låter sig utmärkt stridas över Rousseau (Matthias Sylwan), **SDS**, 15 juni 1991.

33. När det flyktiga härskar (Mats Beronius), **SDS**, 14 september 1991.
34. Ofullbordat livsverk i krigets skugga (Carl von Clausewitz); **SDS**, 26 november 1991.
35. Vad filosofi egentligen är - jo, allt det här! (Arno Werner), **SDS**, 3 januari 1992.
36. Har fallet Heidegger något slut? (Hugo Ott), **SDS**, 5 februari 1992.
37. Fatalisten Jakobs resa och den franska revolutionen (Denis Diderot), **SDS**, 2 april 1992.
38. Flera melodier i debatten (S-E. Liedman), **SDS**, 9 april 1992.
39. En diktarfilosof tar till orda igen (Jon Hellesnes), **SDS**, 2 juni 1992.
40. Sartres tidiga filosoferande, **SDS**, 25 juni 1992.
41. Ett försök att rädda den fria viljan (Henri Bergson), **SDS**, 7 juli 1992.
42. Aviatrisen och vinnarna (Johan Asplund), **SDS**, 7 februari 1993.
43. Akademiskt smittad kanalist (Lars Ekstrand), **SDS**, 21 juni 1993.
44. En idéhistorikers personliga betraktelser (S-E. Liedman), **SDS**, 8 juli 1993.
45. Vishetens ugglor lyfter i skymningen (G.W.F. Hegel, Åndens fenomenologi), **SvD**, 7 december 1999.

Notiser, spalter, etc.

46. Författningen eller penningen (Jürgen Habermas), **SDS**, 4 april 1990.

47. Den gamle och döden (Ernst Jünger), **SDS**, 6 april 1990.
48. Delade meningar främjar saken (Odo Marquard), **SDS**, 8 juli 1990.
49. Hyperion och Tyskland (Friedrich Hölderlin), **SDS**, 25 juli 1990.
50. Soppa på bordet, paj i himlen (Edmund Burke), **SDS**, 7 november 1990.
51. Tankedigert om freden (Immanuel Kant), **SDS**, 14 december 1990.
52. Krokigt och rakt (K-O. Apel), **SDS**, 27 maj 1991.
53. Förnuftets list (Hegel), **SDS**, 3 juni 1991.
54. Atlantropa skulle ge fred och energi (Hermann Sörgel), **SDS**, 18 juli 1991.
55. Samling kring de vises sten (XXX), **SDS**, 14 september 1991.
56. Autodidakten (litterära hjältar), **SDS**, 25 juni 1992.
57. Tips till Berlinresenärer (U. P. Hallberg), **SDS**, 18 maj 1993.
58. Den kinesiska paradoxen (Bertil Lundberg), **SDS**, 20 oktober 1993.

D. Redaktion

1. **Hegel. Behovet av filosofin**, Symposion, 1991, 223 s.
2. **Res Publica**, nr. 23, 1993, s. 1-171. Tema: Konservativ revolution. Till-sammans med Göran Dahl.
3. **Distinktion. Scandinavian Journal of Social Theory**. Special Issue on Recognition, Social Invisibility, and Disrespect, 13(1), 2012. Till-sammans med Mikael Carleheden och Rasmus Willig.

E. Längre översättningar

1. Jürgen Habermas: **Kommunikativt handlande. Texter om språk, rationalitet och samhälle**, Daidalos, 1990, s. 281–299, 303–370.
2. Axel Honneth: **Erkännande. Praktisk-filosofiska studier**, Daidalos, 2003, 205 s.

F. Intervju

1. An Interview with Hans Joas, **Sociologisk Forskning** 54(3), 2017, s. 233–243.

Carl-Göran går i pension – ja, de som nyss var unga gör det.

jag vill jättegärna vara med och uppmärksamma detta

vi reste inför höstterminen 1974 till Lund tillsammans för att börja studera
(båda med teoretisk filosofi som första ämne)

Vad roligt att ni ger Carl-Göran en festskrift.

En person verkligen värd all uppmärksamhet! **vil gerne bidrage**

Jag har nettopp lest hans bok om "1968" i nordisk filosofi ...

... vi umgicks mycket i samma kretsar på 80 och 90-talet. Vi som läste filosofi, idé-
och lärdomshistoria eller sociologi. Jag har alltid beundrat Heidegrens (som vi
kallade honom) stora kunskap och bildning utan några som helst åthävor.

När vi träffas kan jag berätta hur viktigt Carl-Görans arbete har varit för mig.

Jag plockade just fram "Vän eller fiende" där Carl-Göran skriver
om Carl Schmitts politiska antropologi.

**Carl-Göran's work, example, and support has been
very important for me along the way.**

jag uppskattar Carl-Göran mycket som människa och forskare

Vi ... tyckte att Collins gick helt miste om den reflexivitet som allt sysslande
med filosofin medför [-] senare såg jag att Carl-Göran i sin forskning ... väl
hade iakttagit även "det reflexiva momentet" i filosofisociologin.

... vi har ofta snackat om hans arbete tillsammans.

Det vore roligt att få vara med och fira Carl-Göran.

Takk for en hyggelige og ærefull invitasjon til en storslagen antologi.

Jag är smickrad och upprymd att få bidra till en sådan här skrift
till Carl-Görans ära. SKRIV UPP MIG PÅ "JA".

Jag uppskattar mycket hans litet lugna och vänliga (och kunniga!) stil.

... är gärna med på en sådan festskrift till C-G!

Jag deltar gärna i denna antologi. **I'm in!**

... vad glad jag blir över erbjudandet att få delta i denna antologi till Carl-Göran.
Jag tycker mycket om honom. Kongenial känner jag mig med tema och upplägg,
det kunde inte vara bättre.

Carl-Göran förtjänar all uppmärksamhet.

Hallavara gamla skola den 10 september 2022

- Vi har just avslöjat vårt projekt för Carl-Göran!

Foto: Anna Engstam

Bakre raden (från vänster): Ulrika Lundberg, Henrik Lundberg, Lukas Böök, Göran Dahl, Pia Dunbäck Dahl, Lena Jungmark, Anders Ramsay, David Wästerfors, Åke Nilsén.

Främre raden (från vänster): Frans Oddner, Mikael Carleheden, hunden Lippi, Carl-Göran Heidegren, Ritva Axelsson Heidegren.

På nästa sida: Carl-Göran Heidegrens forskargärning hittills presenteras för vänner och kollegor på ett milstolpekalas på Sociologen i Lund för att fira hans emeritering. Föredragshållaren på bild är Anna Engstam; på storskärmen visas ett personligt foto av böcker av och med Carl-Göran.

Sociologen i Lund den 30 september 2022

- Med anledning av Carl-Görans emeritering!

Foto: Johan Lindgren

Foto: Anna Engstam

Så glädjande att Carl-Göran ska vederfaras en festskrift;
det har han sannerligen gjort sig förtjänt av.

jag är en stor fan av Carl-Göran, både hans gärning och person

Carl Göran har alltid stöttat mig från när jag var en ny doktorand tills nu. Han är en stjärna helt enkelt.

Kommer helt säkert bli en väldigt fin antologi.

Jag skriver gärna, roligt att få medverka i detta.

Vi träffades med anledning av hans FOSS-galaxen för 15 år sen,
och även om jag inte förstod det då var det nog i min dåtida egenskap
som privatforskare (utan medalj) som vi anknöt.

Jag vill mycket gärna stå med på Tabula Gratulatoria för Carl-Göran ...

Strålande att ni firar Carl-Görans storhet – självfallet vill jag stå med!

... jag [har] länge velat be honom ge mig en djupare förståelse
av vad Hegel själv menar med sitt uttryck

fint att Carl-Göran firas. Jag vill gärna finnas med i tabulan

Lägg gärna till mig med! 😊

Vi lärde känna varandra när vi gick på mellanstadiet, vi lyssnade på skivor
hemma hos varandra och sportade tillsammans, gjorde våra första utlandsresor
utan föräldrar tillsammans (tågfluffning i Europa, billighetsflyg till Västindien)

Jeg vil gerne bidrage til Carl-Görans tabula gratulatoria om muligt

Carl-Görans Hegelforskning hjälpte mig "sy ihop"
mitt annars något fragmentariska intellektuella liv.

Jag blir glad att se att antologin är på gång.

Så roligt, jag vill gärna vara med!

Det känns hedrande att bli tillfrågad ... ***Jag vill självklart vara med.***

jeg glæder mig til at skrive det

en slik bok er jo spesielt og noe jeg vil ønske å prioritere

Takk for henvendelsen og hurra for Carl-Göran.

Det är en speciell människa.

Romarbrevet 11:33

JOHANNA BÖRREFORS

Reser du från Ronneby i Blekinge rakt norrut så når du, efter någon halvtimme, smålandsgränsen. Just när du passerat gränsen ser du troligen grusvägen in mot Lilla Siggamåla gård. Redan på avstånd lägger du kanske märke till de två grindstolparna i sten, de tunna björkarna strax innanför och det röda trästaket som ramar in framsidan. Gräsmattan framför huset är påtagligt jämn och till vänster om huset står de vita trädgårdsmöblerna. För länge sedan stod det även en flaggstång på gårdsplanen, men av den syns inte längre ett spår. Gården är röd med vita knutar och är det försommar syns gula rosor och rosa pioner mot väggen. En bred stentrappa leder upp till två vita dubbeldörrar av modernare snitt. De äldsta delarna i huset är annars från 1600-talet, liksom ekarna kanske, med sina djupt fårade stammar och grenar. Skuggorna mot gräsmattan är vittfamnande sommartid. Fläderbuskarna och syrenerna är ett par sekel yngre men likväl stadiga.

En vår, i mars 1917, föddes min farmor här, Gunhild Karolina Axelson eller Gunnel, som jag länge trodde hon hette. Fyra bröder hade hon, några blev minst en och nittio långa och med tiden rätt tunnhåriga. Som barn kunde jag inte skilja dem åt, men en av dem hade ofta ljusblå gabardinkostym med skarpa pressveck och vit skjorta. Flera av dem var bleka i hyn, lätt fräkniga, små ljusa ögon trots gråbuskiga ögonbryn, närmast nätta i sin gänglighet. Men strama och stela, allvarsamma, lite som pinnstolar. Den äldste brodern, kantorn, tog över släktgården i Hensmåla Västregård, den andre tog över Lilla Siggamåla, den tredje blev fanjunkare på I11 och den fjärde, Ivar, arrenderade Norrlänna gård i Sörmland. Ivar gifte sig med en journalist från Finland, Eila, och de fick tre barn. Ett av barnen döptes till Ritva.

När jag var trettio år och kommit halvvägs med min avhandling, så visste jag att skrivandet tagit en annan vändning och kommit att innefatta både det ena och det andra. Från och med då skrev jag i någon mening för döva öron. Att så där mitt i en skrivprocess få tillgång till en biträdande

handledare, eller en ny läsare om man så vill, var inte helt enkelt. Det dröjde därför lite innan jag fick klart ljus. Hur det blev så att just du kom att axla den rollen minns jag inte. Oklart även om vi alls setts tidigare, men från och med då var vi två i skrivprocessen.

Jag uppskattade din noggrannhet mycket. Du *läste* mina utkast, strök en del ord och flyttade en hel del kommatecken. Kladdiga bläckstreck i olika färger, mest röda. Du tyckte att jag borde ha med lite empiri, jag var väl inte helt nöjd med det då, men vi enades om något från Richard Stallman, om andemeningen i fri mjukvara, och åtminstone lite material från Steven Weber om open source. Vi sågs, punktligt, gick igenom utkast efter utkast, månad efter månad. Våra möten inleddes med lite småprat och att du sedan ställde äggklockan, kan det stämma? Sextio minuter. När den ringde tackade jag för kommentarer och gick. Men en av gångerna, just efter att klockan ringt och jag hastigt rest mig upp, så nämnde du din fru Ritva. Hur många Ritva kan det finnas tänkte jag och frågade därför om hon möjligen heter Axelsson?

En möjlighet

ANDERS LUNDBERG

Med min frikyrkliga bakgrund fruktade jag länge universitetet såsom en plats där tanken förvreds och det självklara ifrågasattes. Först vid 29 års ålder började jag studera, frustrerad över min livsutveckling så långt. Och som jag trivdes, det var som att komma hem! Sociologi på morgonen och teologi på eftermiddagen – så skulle mitt liv komma att se ut de följande tre eller fyra åren.

Att söka forskarutbildning var långt från självklart, men uppmuntrande kommentarer och goda vitsord från mina lärare gjorde att en tanke började näras. Kanske kunde jag i alla fall ta en lic? Flera var de lärare som hjälpte mig på vägen och som bidrog till att jag kom in på forskarutbildningen: först Ron Eyerman, sedan Staffan Lindberg och så Johanna Esseveld.

Med Johanna som handledare hamnade jag bland idel genusvetare, alla briljanta och fokuserade. Själv var jag en i sammanhanget udda fågel med min personliga ingång till forskarstudierna. Mina studier har hela tiden varit ett sökande efter mig själv, att förstå, bearbeta, beskriva och teoretisera över min bakgrund och mina erfarenheter. Detta är säkert ingen ovanlighet, men min ingång gick inte via mer centralt positionerade erfarenheter såsom genus eller klass utan via en i någon mening grådaskig bakgrund som småborgerlig och frikyrklig, uppväxt i Ådalen, Ångermanland.

Johanna föreslog till slut att jag skulle byta handledare. Kanske berodde det på min vilshenhet i sammanhanget. Eller så såg hon helt enkelt en möjlighet – en möjlighet för mig och en möjlighet för C-G. Jag kände inte till C-G, vilket inte är så konstigt då C-G inte är typen som gör något väsen av sig. Jag tyckte dock omedelbart om honom. Det första litteraturtipset gällde en text av Honneth. Jag fick låna en utskrift att kopiera. Texten var märkt av C-G:s noteringar – understrykningar så spikraka att de måste ha varit gjorda med linjal. C G själv var som alltid

lågmåld, vänlig och ödmjuk. Ett till synes lätt gnagande tvivel på sig själv, men också parat med en vilja att vara till hjälp om jag så ville.

Jag var C-G:s första doktorand och han har berättat i efterhand att han såg mig som en chans i sista stund att kunna närma sig professor. Jag är tacksam för de fyra år då C-G fanns till min hjälp. Hos C-G fanns ett lärdomsdjup som jag har uppskattat mycket, och han visade alltid ett genuint intresse för mitt doktorandprojekt.

Särskilt minns jag disputationsfesten. Min egen far höll ett (som vanligt) föredömligt kort tal där han berättade hur lite han förstod av vad jag hållit på med under fyra år. C-G å sin sida, han öppnade min avhandling och läste högt ett stycke, deklamerande. Och så avslutade han med orden: "Det här mina vänner, det är avhandlingspoesi." Kan någon få en bättre avslutning på sin doktorandtid än ett sådant omdöme?

Jag är möjligen inte den främste av C-G:s doktorander. Men jag var den förste. Det kan ingen ta ifrån mig.

Heidegrenminnen

ANDERS RAMSAY

Det är märkligt hur osäkert minnet är när man börjar tänka på hur och när olika saker hänt. En del har jag tydliga hållpunkter för, annat är jag osäker på. Jag vet inte exakt när jag lärde känna Carl-Göran eller när vi första gången möttes. Vad jag vet med säkerhet är att vi båda samtidigt började studera vid Lunds universitet hösten 1974 (det skiljer oss inte många dagar i ålder).

Carl-Göran är en av de sex-sju personer jag känner eller har känt som kommer från Jönköping, en plats jag knappt varit på, trots en svag släktanknytning. Faktiskt dog både min farfar och farfars far där, den senare under oklara omständigheter, relativt ung, den förre när han var på besök för att undersöka möjligheten att bosätta sig där. Sedan dess har män i min släkt undvikit stan. Någonstans finns där en väg uppkallad efter min fars farmor, en mångsidig och närmast dogmatiskt troende kvinna som drev ett hem för vanföra barn. Jag har dock bara varit där en gång med mina föräldrar, då vi bodde på ett Esso Motor Hotell, vilket kuriöst nog senare brann ner. Det är (kanske lyckligtvis) min enda anknytning till den staden.

De första åren i Lund gick vi förbi varandra. Vi läste delvis samma ämnen men aldrig samtidigt. Carl Göran började med filosofi, jag med litteraturvetenskap; jag avslutade med en termin teoretisk filosofi, däremellan läste vi båda vid olika tidpunkter sociologi. Till slut hamnade vi båda två som doktorander på Joachim Israels långlivade Hegel-seminarium vid sociologiska institutionen. Då hade nog Carl-Göran läst mer Hegel än vad han läst Marx, och jag hade läst mer Marx än vad jag läst Hegel (och så är det förmodligen fortfarande).

Antagligen hade vi träffats innan jag som nybliven doktorand, hösten 1981, steg in på Joachims seminarium. Sannolikt kan det ha varit genom Göran Dahl, som redan var doktorand (men inte deltog i seminariet), men det fanns också andra gemensamma vänner och bekanta som kan ha varit förmedlande. Jag är i vilket fall ganska säker på att jag noterat

Carl-Göran i studentlivets vimmel, innan jag kände honom; kanske på bokcaféet, kanske någon annanstans. Han är ju – som alla som träffat honom vet – iögonfallande lång. Det kan också vara så att jag sammanförde Carl-Göran med hans förste förläggare, Brutus Östling, som jag med säkerhet vet att jag lärde känna i Danmark sommaren 1981. Men kanske finns det andra, inklusive Carl-Göran själv, som har andra versioner av hur det gick till. Hur som gav Symposion 1984 ut hans avhandling med den vackra och för Carl-Göran typiskt väl uttänkta titeln *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom* (1984); därefter blev det ytterligare ett par, tre titlar av Carl-Göran på förlaget Symposion.

Varför vi så länge gick om varandra i den ändå ganska överskådliga Lundamiljön kan man förklara med att vi rörde oss i olika cirklar. Till saken hör att jag tog tid på mig innan jag mer tydligt utmejslade riktningen för mina akademiska ambitioner (om jag någonsin gjorde det), medan Carl-Göran däremot marscherade raskt och började doktorera 1977, vid en tidpunkt när jag själv irrade mellan sociologi och ekonomisk historia på grundnivå. Dessutom engagerade Carl-Göran sig inte i den post-sextioåttamiljö som då fortfarande spirade i Lund och där jag försökte hitta min väg. Förutom mitt akademiska kringseglande bidrog säkert detta engagemang till en sämre tidshushållning för min del. Jag har senare sett en jämförelse mellan hur många seminarier Walter Benjamin besökte när han läste i Freiburg före första världskriget (flera stycken) och hur många den mer målinriktade Martin Heidegger besökte (betydligt färre). Man ser redan där vem som skulle bli den mer akademiskt framgångsrike, och utan alla andra jämförelser kanske det i viss mån även gäller för mig och Carl-Göran.

Vad vi alla andra skillnader till trots hade gemensamt och som förde oss till Joachims Hegelseminarium var mötet med den analytiska universitetsfilosofin så som den då bedrevs i Lund, vilket inte utfallit så väl. Carl-Göran har sedermera skrivit om dåtidens universitetsfilosofi, nu senast i sin imponerande bok om sextioalets inflytande och (i fallet Sverige och Lund) icke-inflytande på den nordiska filosofin: *Kamrater, anti-auktoritära, människor. Om den nordiska filosofins "1968"* (2021).

Om den professor som under min och Carl-Görans studenttid innehade professuren i teoretisk filosofi i Lund har jag senare lärt att han var djupt skakad av, rentav livrädd för studentrevolten och inte ville se några

avtryck av den i sitt ämne. Han var dock en vänlig och sympatisk man som gärna både hälsade på och pratade med studenterna, och vi hade säkert en och annan givande, eller åtminstone artig, konversation. Hans sätt att filosofera fann jag däremot trist och intetsägande. Senare fick jag reda på att samme professor hade avvisat den lärare på Sociologen som faktiskt bidrog till att jag ändå fick en insikt i den analytiska filosofi som jag fann intressant och meningsfull. Han ville skriva en avhandling om Thomas Kuhns teori om vetenskapliga paradig, som då var högsta modet; motiveringen för avvisandet löd att det var metafysik.

Hegelseminariet avhölls en gång i veckan, när inte Joachim hade annat för sig. Vi läste Hegel på tyska och engelska. Utöver Joachim själv var Carl-Göran och Ron Eyerman de som dominerade, i kraft av sina kunskaper. För min del kunde jag inte mycket mer än vad jag trodde mig ha lärt från min intensiva Marx-läsning, och tyska språket behärskade jag ännu inte. Jag vet inte hur mycket jag förstod. I början var också Mikael Carleheden med, men han försvann till olika platser runt landet där han var bosatt i kortare perioder av privata skäl, så han ägnade sig nog åt Hegel på egen hand. Några år senare i Frankfurt gav jag mig på Hegel igen på tyska, och nu står jag i begrepp att ge mig i kast med honom på nytt – eftersom man aldrig blir färdig med Hegel. En skillnad är att det numera finns en svensk översättning av *Andens fenomenologi* och därtill Carl Görans omfattande kommentar från 1995, *Hegels Fenomenologi: En analys och kommentar*; båda delarna underlättar.

Under mina första år som doktorand umgicks vi en del. Men direkt efter sin disputation 1984 drog Carl-Göran till Tyskland, där han fick en kort anställning vid universitetet i Saarbrücken – hos en framstående Hegelforskare, Karl-Heinz Ilting. Dessvärre avled Ilting samma år, och när den tillfälliga anställningen var slut fick Carl-Göran återvända hem. 1985 gjorde vi en gemensam sommarresa till Tyskland (den dåvarande Förbundsrepubliken) då vi bland annat besökte Freiburg, Tübingen och München. Det var första gången jag var i Freiburg, där jag två år senare skulle tillbringa ett par givande månader med att lära mig tyska (möjligt tack vare ett generöst DAAD-stipendium).

Vid vårt besök i Freiburg begav vi oss upp till Todtnauberg för att se Heideggers stuga. Ingen av oss var Heideggerian, men det skulle man ju ändå göra. Alla vi talade med i byn, ölstinna kroggäster liksom

värdinnan vi hyrde rum av, kände till Heidegger. Vår hyresvärdinna var en vänlig äldre dam som bjöd på egentillverkat vin och körde runt oss i omgivningarna. Hon trodde inte alls på det som sas om Heidegger – att han var nazist. Vi tog inte den diskussionen, hon var som sagt en vänlig och välmenande själ. Däremot fann jag ett exemplar av det ökända rektorstalet som låg framme i rummet där vi intog frukost. Det var en gåva från någon forskare som hade tagit in på samma pension och av allt att döma övertygande pläderat för Heideggers politiska oskuld.

I München skulle Carl-Göran träffa en annan känd Hegelforskare, Dieter Henrich. Om han vid det tillfället träffade honom eller någon assistent vet jag inte nu, men hur som begav han sig dit ett par år. När han återvände till Lund hösten 1987 blev han min hyresgäst. Lämpligt nog behövde han bostad precis när jag avrest till Freiburg och Frankfurt för min stipendievistelse. Jag bodde då i en av dessa orenoverade, omoderna bostäder med löjligt låg hyra som på den tiden fanns i de flesta städer. Jag ville förstås inte mista den medan jag var borta, så Carl-Göran kom tillbaka i rättan tid för att hyra i andra hand av mig. Jag förmodar att han satt i min lägenhet på Kävlingevägen och skrev sin bok om Hegels *Andens fenomenologi*.

För att avslutningsvis återknyta till vad jag inledningsvis skrivit om mina första år vid universitetet, innan jag blev doktorand: I Carl-Görans produktion är jag av flera skäl särskilt förtjust i boken om den nordiska filosofins "1968". Den bekräftar den upplevelse jag hade av den svenska universitetsfilosofin och som jag antytt här ovan. Den anknyter också till det jag sysslade med under åren i mitten och slutet av sjuttioalet. Carl-Göran och jag var som sagt antagligen upptagna av olika saker de där åren, men nu har han som forskare närmat sig det som jag på den tiden var upptagen av. Visst läste Carl-Göran Marx, men framför allt vad man brukar kalla "den unge" Marx, det vill säga teorin om alienation i de så kallade Parismanuskripten. Det ledde honom till Hegel och till Israel, som skrivit en känd bok på samma tema. Men i akademiska marxistiska kretsar gällde alienationsteorin som något överspelad.

Det fanns två inflytelserika skolbildningar i Västeuropa vid denna tid (förutom den östliga ortodoxin, som de flesta tillbakavisade, även om jag stötte på en del kufar som omfattade den): dels den franska, Althusser-skolan, som brukar anses inspirerad av strukturalismen och den franska

vetenskapsteori som går under namnet epistemologin; dels den nya tyska Marxläsningen som inspirerats av arbetsmanuskriptet *Grundrisse*, vilket blivit slutgiltigt tillgängligt utanför Sovjetunionen i början av femtiotalet. Den senare riktningen kom till Norden via Köpenhamn och Aarhus. Såväl jag som flera av mina dåvarande vänner hörde till dem som slukade dessa skrifter under några år, bland annat av den danske idéhistorikern Hans-Jørgen Schanz, tillsammans med Marx huvudverk *Kapitalet*.

Jag har efter hand intresserat mig för olika saker och olika tänkare, men mötet med den nya tyska läsningen av Marx var min första stora intellektuella upplevelse och jag har nog inte riktigt kunnat komma förbi den. Men eftersom det hela egentligen nådde sin kulmen redan innan jag kom till universitetet, var det en del som jag inte kände till. Carl-Görans bok, efter omslaget ibland kallad "Dutschkeboken" (men den handlar egentligen inte alls om Dutschke), berättar en del av historien om denna våg av *Kapitalet*-läsning. På så sätt har jag genom denna bok inte minst fått insikter i min egen intellektuella biografi. Vad jag ska göra med det vet jag just nu inte, men jag återvänder förhoppningsvis till det.

Om ett forskningsprojekt

GÖRAN DAHL

I oktober 1953 föddes jag och tio månader senare Carl-Göran Heidegren. Höstterminen 1974 flyttade vi till Lund, efter värnplikten, och höstterminen 1977 började vi forskarutbildningen i sociologi och blev snabbt vänner. På den tiden blev man inte "antagen" till forskarutbildningen. I stället gick man till prefekten och meddelade att man ämnade läsa på forskarutbildningen, bli "doktorand". Dåvarande prefekten tände en cigarett framför sin skrivmaskin och klottrade ner lite i den gula tentamensboken. Därefter bjöd han (en gammal byråkrativeteran) på en cigarett, log och sa "välkommen".

Nästa steg var att välja en handledare och en examinator. Vi fick möjlighet att innan valet träffa de olika lärarna. Vid en träff hos den kände Indienexperten Staffan Lindberg, som jag valde som handledare, satt två andra doktorander; en av dem var filosofie kandidaten Carl-Göran Heidegren. Han och jag fann snart att vi delade ett stort intresse för filosofi. Carl-Görans val av handledare föll på Joachim "Jockel" Israel, som jag i stället valde som examinator. Jockel höll i två intressanta seminarier - ett om Hegel och ett om socialpsykologi. Carl-Göran valde att delta i det förra, jag i det senare.

En av våra första insatser som doktorander blev att anordna en doktorandfest. Denna började med en presentationsrunda. Carl-Göran sade då att "Jag är hegelian". Det gäller nog fortfarande. Men i dag skulle det troligen bli något i stil med "jag är professor emeritus i sociologi och doktor i idéhistoria."

Åren gick, vi umgicks och diskuterade. Ett par år före mig, 1984, disputerade Carl-Göran på en avhandling om Hegel, och 1986 disputerade jag på en avhandling om psykoanalys och sociologi. Båda gavs ut av Brutus Östling på Symposium.

1993 hände något, en gemensam bekant skrek: "Konservativ revolution!" Både Carl-Göran och jag hade stött på begreppet fast i olika sammanhang. Jag hade under några år studerat kunskapsociologen Karl

Mannheim och på den vägen blivit bekant med en av 1900-talets centrala figurer – katoliken, antisemiten och sedermera nazisten Carl Schmitt; samtidigt hade Carl-Göran börjat intressera sig för Schmitts vän Ernst Jünger. De båda räknas till de främsta företrädarna för den ”konservativa revolutionen” i Weimartyskland 1918–1932. Vi såg nu tecken på ett nyvaknat intresse för dem och de andra företrädarna för den konservativa revolutionen, så vi föreslog Brutus att göra ett temanummer av tidskriften *Res Publica* om detta.¹ Och så blev det.

Omedelbart beställde vi båda huvudverket om detta fenomen: Armin Mohlers doktorsavhandling *Die konservative Revolution in Deutschland 1918–1932* från 1949, som ett år senare gavs ut som bok av Friedrich Vorwerck-Verlag i Stuttgart. Boken utgörs egentligen av två separata band, den tjockaste är en ”*Handbuch*” och den tunnare är ett tilläggsband. Den har utgetts i flera upplagor; den senaste har uppdaterats av en av Mohlers lärjungar, en annan i Tyskland känd radikalkonservativ, Karlheinz Weißmann. Parentetiskt kan jag nämna att jag besökte Mohler i München 1995, där han och hans fru bjöd på en delikat trerättersmåltid med goda viner och till sist några *Apfelschnapps*. Mohler pekade på tre stora fotografier på väggen i det enorma biblioteket: Ernst Jünger (”min hjälte”), Carl Schmitt (”min vän”) och Arnold Gehlen (”min lärare”).²

Nåväl, tillbaka till 1993 då Carl-Göran och jag började få ett hum om vad konservativ revolution handlade om och febrilt letade upp verk om samma ämne, verk av och om Jünger och Schmitt. Ett första utkast till det planerade temanumret var klart efter några veckors arbete. Efter diverse diskussioner och bearbetningar hade vi skrivit en inledning, ”Den magiska nollpunkten”, och valt ut några texter av och om de båda herrarna. Brutus ordnade en bra översättare, och plötsligt fanns numret i tryckt form: *Res Publica*, Nummer 23, juni 1993, *Tema: Konservativ revolution*.

På grund av temat väckte detta nummer ett visst rabalder. Till exempel blev Jockel galen och skrek: ”Vad fan sysslar du och Heidegren med? Man ska tiga ihjäl de jävlarna.” Annars fick numret ett gott mottagande. Med andra ord fick vi både positiv och negativ uppmärksamhet. Och vi

¹ *Res Publica* var Symposions teoretiska och litterära tidskrift (red. anm.).

² Jag har skrivit om mitt besök hos Mohler i danska *KRITIK* (nr. 118, 1995).

ville gå vidare, så vi började snickra ihop ett forskningsprojekt – ”radikal-konservatismen i Europa under 1900-talet”.

I denna veva fick vi kontakt med doktor Conny Mithander, idé-historiker i Göteborg, och hans doktorand Kristina Andersson. Conny ämnade skriva en bok om fascisten Per Engdahl (byggd på de många intervjuer Conny gjort med densamme), medan Kristina intresserade sig för den nazistiska författaren Annie Åkerhielm. Tillsammans satte vi ihop en ansökan 1994 ställd till Riksbankens Jubileumsfond. Ett planeringsbidrag beviljades tack vare professorerna i idéhistoria Sven-Eric Liedman och Gunnar Broberg. Efter lite förbättringar och preciseringar blev det full pott 1995: under fem år fick vi ett sjuisiffrigt belopp att använda till löner, böcker, konferenser med mera. Som den ende docenten bland oss fyra blev jag huvudansvarig.

Tyvärr var Kristina den första att lämna skutan. Efter ett par år fick hon anställning som sekreterare, och Conny blev aldrig färdig med sin bok. Projektets första publicerade resultat är artikeln ”Will ‘The Other God’ Fail Again? On the Possible Return of the Conservative Revolution” av undertecknad. Den skrevs på engelska, men redan före publiceringen i *Theory, Culture & Society* (vol. 13(1), 1996) publicerades en översättning till danska i *KRITIK* (nr. 114, 1995). Texten finns även översatt till ungerska med mitt medgivande samt på turkiska, utan mitt medgivande.

Projektets andra publicerade resultat är Carl-Görans bok om Ernst Jünger och hans krets, *Preussiska anarkister*, utgiven av Symposion 1997. Det är en utmärkt bok, men den har en lite missvisande titel – Jünger var ”anark”, inte anarkist. Skillnaden som Jünger gör mellan anarker och anarkister står att läsa om på Wikipedia, där Jünger även citeras:

Beteckningen anark förekommer redan i äldre anarkistisk litteratur, som till exempel hos den anarkistiske författaren Gustav Landauer, men blev där aldrig mer än ett randfenomen. Termen har nått störst uppmärksamhet främst genom Ernst Jünger, som vid 82 års ålder publicerade idéromanen *Eumeswil* (Klett-Cotta 1977), på svenska Bo Cavefors bokförlag 1981), i vilken anarken framställs som en positiv figur, i kontrast till anarkisten: ”... anarkisk är var och en; det är just det normala hos en. Men det draget blir från första dagen inskränkt genom far och mor, genom stat

och samhälle. Det är fråga om beskrivningar, avtappningar av urkraft; sådant undgår ingen. Man måste finna sig i det. Men det anarkiska blir ändå kvar i grunden såsom hemlighet, vanligen omedvetet för bäraren själv. Det kan bryta fram ur honom som lava, det kan förinta honom, befria honom. [...] Här måste göras vissa distinktioner: Kärleken är anarkisk, inte äktenskapet. Krigaren är anarkisk, inte soldaten. Dråpet är anarkiskt, inte mordet. Kristus är anarkisk, inte Paulus. Eftersom det anarkiska faktiskt är det normala, är det till finnandes också i Paulus, och bryter stundom mäktigt fram ur honom. Världshistorien hålls i rörelse av anarkin. Summa summarum: Den fria människan är anarkisk, inte anarkisten.”³

Det har blivit mer om radikalkonservatism och konservativ revolution under årens lopp efter, både i form av böcker och artiklar. Inledningen till nummer 23 av *Res Publica* är den enda text som Carl-Göran och jag skrivit tillsammans. Men vi står för de båda inledande bidragen i antologin *Forandre for at bevare?* under redaktion av Anders Ehlers Dam, utgiven 2002 av Gyldendals (København): jag har skrivit ”Konservatisme. En kort historisk skisse”; efter den följer Carl-Görans ”Den konservative – om konservatismens etos. Et forsøg.” Läsaren märker klart hur olika våra tankar går, inte minst som våra metoder skiljer sig åt. Vi ÄR olika, men även mycket goda vänner.

Carl-Göran har som framgått ett stort intresse för Ernst Jünger. 2016 utgav Bokförlaget Augusti en ny reviderad och utökad upplaga av den mycket uppmärksammade *Preussiska anarkister*. Även lillebrodern Friedrich Georg behandlas i den av Atlantis utgivna *Ernst och Friedrich Georg Jünger. Två bröder, ett århundrade* år 2011. Carl-Göran har även satt sig in i den tyske sociologen Arnold Gehlens verk. Gehlen var formellt nazist i Det Tredje Riket – han var en opportunist och nationalkonservativ – samt ordförande i Tyska Sociologförbundet. Efter kriget ”frikändes” han som ”avnazifierad” och utvecklade en pessimistisk teknokratisk konservatism. I boken *Antropologi, samhällsteori och politik* (Göteborg: Daidalos,

³ Wikipedia, *Anark*, senast uppdaterad 2019, <https://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=Anark&oldid=46938772>.

2002) diskuterar Carl-Göran hans filosofiska antropologi i jämförelse med tänkare på vänsterkanten. Båda dessa böcker är resultat av forskningen inom projektet. Och även hans nya bok *Den högra handens tendens* (under utgivning på Bokförlaget Augusti) behandlar personer som umgicks i samma kretsar som de konservativa revolutionärerna i Weimarrepubliken; många av dem hade hoppat från vänster till höger, till exempel Arnolt Bronnen.⁴

Jag själv har alltsedan 1993 fortsatt med ett stort intresse för olika former av högerradikalism – fascism, radikalkonservatism, nazism, ultranationalistisk populism och under de senaste fem åren den så kallade alternativhögern, alias "identitarismen". Detta har lett fram till fyra böcker:

- *The Nature of Identitarianism* (London: Routledge, under utgivning).⁵
- *Folk och identitet. Identitarismen och dess källor* (Göteborg: Korpen, 2018).
- *Radikalare än Hitler? De esoteriska och gröna nazisterna. Inspirationskällor. Pionjärer. Förvaltare. Ättlingar* (Stockholm: Atlantis, 2006).
- *Radical Conservatism and the Future of Politics* (London: SAGE, 1999).

Mitt intresse och den inriktning som växte fram under projektets gång har därutöver resulterat i artiklar i antologier, encyklopedier, dagspress och i tidskrifter. Här ett urval: "The Anti-Reflexivist Revolution" i *Spaces of Culture* under redaktion av Mike Featherstone och Scott Lash (London: TC&S/SAGE, 1999); "'Jag hatar demokratin!' Om Günther Maschke och andra högerradikaler i dagens Europa" i *Res Publica*, Nr. 27, december 1994; "Det stora utbytet – teorierna bakom Christchurchdådet" i *Ord & Bild*, Nr. 2, 2019 (tema: Europa); och "Mannen som uppfann 'Det tredje riket'" (om Arthur Moeller van den Bruck) i *Expo* #1/2012. På norska finns "Terrorens rötter" (om Anders Behring Breivik) i *Bergens Tidende*, den 4 augusti, 2011.

Trots våra olikheter har Carl-Göran och jag fortsatt med att ge varandra våra senaste alster och utbyta idéer och dra lite roliga historier. Goda skratt förlänger livet som det heter. Ventilation av goda och dåliga tankar gör det också.

⁴ Boken gavs ut i september 2022, efter att Göran hållit ett tal till Carl-Göran baserat på denna text (red. anm).

⁵ Routledge gav ut *The Nature of Identitarianism* 2023, jfr. ovan (red. anm.).

Tanker i anledning af Carl-Görans emeritering

ASGER SØRENSEN

Når man lærer nogen at kende, så er det som regel gennem en anden. I mit tilfælde var det via Hegel, jeg mødte Carl-Göran. Første gang i 1990'erne var jeg blot tilhører, da han holdt et foredrag om anerkendelse på Københavns Universitet Amager, hvor jeg også lærte om Honneths brug af den unge Hegel. År efter skulle jeg vejlede en gruppe studerende i læsningen af *Åndens fænomenologi* og fik af Jørgen Huggler anbefalet Carl-Görans kommentar, som de studerende så efterfølgende forærede mig. Ved et tilfælde mødte jeg så Carl-Göran til en dansk sociologikon-gres i København og gav ham de studerendes projekt, som efterfølgende han var så generøs at rose.

Det var imidlertid først, da jeg blev indbudt til at skrive et kapitel om Hegel og dannelse, at jeg for alvor begynde at læse i Carl-Görans kommentar og opdagede det helt fænomenale arbejde, som han havde gjort som kommentator. Jeg havde allerede læst berømte bøger om Hegel af Charles Taylor, Jean Hyppolite, Kojève, Herbert Marcuse og diverse kapitler og artikler desangående af andre filosofiske superstjerner, men her var der virkelig en hjælp, når man var nede i teksten. Dette arbejde blev indledningen til et ti år langt forløb, hvor jeg – *on and off* – arbejdede med Hegel, dannelse og siden ikke mindst fremmedgørelse, som det blev behandlet i kapitlet om ånd i *Fænomenologien*. I den gængse Hegel-litteratur på de store sprog viste dette sig at være et underbelyst område, men netop her havde Carl-Görans svenske kommentar sin særlig styrke. I et udkast til en artikel, som Carl-Göran læste og kommenterede, havde jeg dog ikke fået anerkendt dette. Carl-Göran sagde ikke noget selv, men via nævnte Jørgen fik jeg at vide, at han var blevet lidt ked af, at jeg ikke havde nævnt hans fine arbejde på dette felt – og det fik jeg så rettet op på!

Siden på et vintersymposium i Nordisk Sommer Universitet (NSU) kom vi igen til at tale om Hegel og fremmedgørelse, og hvordan han var blevet inspireret af Goethes oversættelse Diderots dialog *Rameaus nevø*. I Hegels *Fænomenologi* er fremmedgørelse et kernebegreb netop i det store

kapitel om ånd, og her er der flere henvisninger til dialogen. Carl-Göran understregede imidlertid, at i dialogen optræder selve ordet 'fremmedgørelse' kun én eneste gang. Næste dag havde Carl-Göran så bogen med og udpegede stedet for mig. Jeg fotograferede det, fik fat i den samme udgave – jeg måtte købe den, for ingen danske biblioteker havde lige den udgave! – fortsatte mine studier, og det blev en afgørende præmis i min fortolkning af fremmedgørelse hos Hegel.

Da jeg så endelig nåede til at skulle se på fremmedgørelse hos Marx, ja, så var Carl-Göran igen med i baghovedet. For jeg vidste jo, at han havde været en del af miljøet omkring Joachim Israel – ligesom mine andre svenske NSU-venner – og Israel havde netop en bog om dette emne, som jeg fik stor glæde af. Uden tvivl var Carl-Görans interesse for fremmedgørelse blevet vakt af Israel. Endelig skete det for nylig, da jeg fik interesse for den danske filosof Harald Høffding, at Carl-Göran blev relevant i en helt anden sammenhæng, nemlig med sin bog om det moderne gennembrud i nordisk universitetsfilosofi, som jeg har stående på hylden til læsning.

Carl-Göran har således bidraget til min forskning i mange år, selvom jeg faktisk kun har mødt ham ganske få gange. Han er en af de fine kollegaer, jeg desværre aldrig fik på mit eget danske universitet Dansk Pædagogisk Universitet (DPU), i dag en del af Aarhus Universitet. For mere end et årti siden søgte han således stilling hos de lokale sociologer på DPU, men blev af helt uforståelige grunde ikke den udvalgte. Det var et tab for DPU, for dansk sociologi, og også for mit arbejde. I stedet blev det Lund, der fik glæde af Carl-Göran, og det var måske også meget bedre for ham. Danske universiteter er blevet et usikkert sted at arbejde.

Om en intellektuell gemenskap

MIKAEL CARLEHEDEN

I januari 1984 blev jag antagen till forskarutbildningen i sociologi. Jag hade skrivit en C/D-uppsats om narkomanins orsaker och intervjuat intagna på Sankt Lars sjukhus. Det var spännande på många sätt, men min handledare, Mats Hilde, var inte riktigt nöjd med resultatet. Jag kommer väl ihåg hans kommentar. "Du kan ju inte ens stava till empiri", vilket var sant, också bokstavligen. Min tanke var likväl att skriva en avhandling på samma tema.

Som nybliven doktorand började jag omedelbart gå på Joachim Israels Hegelseminarium. Israels socialpsykologi hade varit viktig i min uppsats. Så det var där jag först träffade Carl-Göran - och hans gäng. Anders Ramsay var förstås en av dem och Per-Olof Olofsson en annan, men jag minns också Lena Tollgerdt som senare skulle bli Lena Israel. Henne hade jag redan träffat under min grundutbildning.

Carl-Göran disputerade samma år, och jag minns att jag kastade mig över hans avhandling så snart den var publicerad och läste mycket noga. Och på den vägen är det. Jag slopade mina första avhandlingsplaner och har sedan dess inte längre behövt bekymra mig om att kunna stava till empiri. Jag blev hegelian. Alltjämt försöker jag förstå Hegel, och jag tvingar fortfarande idag mina sociologistudenter att läsa Hegels rättsfilosofi.

Jag har alltså känt Carl-Göran som både vän och kollega i snart 40 år. Vi har skrivit tillsammans, läst varandras manuskript, haft projekt tillsammans, hållit doktorandkurser tillsammans, rest på konferenser tillsammans, haft seminarier och läsgrupper tillsammans, gjort tidskriftsnummer och suttit i samma tidskriftsredaktion. Ja, vad har vi inte gjort? Det har varit en långvarig och pågående intellektuell gemenskap och vänskap som har varit väldig givande på alla möjliga sätt.

Men det har inte bara handlat om Hegel, utan också om Tyskland och ett gemensamt intresse för tysk sociologi. Sverige är ju i ett land som är väldigt anglosaxiskt orienterat, inte minst av språkliga skäl. Hur många

svenska sociologer läser i dag tyska – förutom du och jag Carl-Göran – och några få andra? Tysk sociologi är en annan typ av sociologi. Inte minst finns ett större intresse för samhällsteori till skillnad från "theories of the middle range", som dominerar anglosaxisk sociologi.

Jag skulle vilja påstå att du – liksom jag själv – har en närmast romantisk relation till Tyskland. De stora tänkarnas land, men också den stora katastrofens land. Sprängstoffet i denna kombination tror jag man kan säga i hög grad har präglat ditt tänkande. När man tänker på det, hur många i svensk sociologi finns det som har denna öppning till tysk sociologi? Jag kan bara komma på en handfull – om man nu bortser från den klassiska sociologin. Vad betyder en sådan ensidighet för svensk sociologi?

Carl-Göran, du har ju har ju arbetat med ett sociologiskt perspektiv på filosofi, men här kommer ett förslag till ett projekt för dig som pensionär: en sociologisociologisk jämförande studie av nordisk sociologi. Eller: varför är svensk sociologi så ensidigt anglosaxiskt orienterad – och vilka konsekvenser har det haft? I vilket fall så vill vi ju inte att denne tyske tänkare från Småland lägger de sociologiska skorna på hyllan.

En sista observation: När jag kom till denna institution på 80-talet så härskade en besvikelsens stämning. "1968" var över, och samhället hade inte utvecklats så som många sociologer hade hoppats. Intresset för Hegel hade varit sekundärt. Marx var ju hegelian och det var därför intresset för Hegel hade uppstått. Carl-Göran däremot har – såvitt jag vet – aldrig varit marxist; och inte jag heller, kan jag tillägga. Vårt intresse för Hegel och hans efterföljare har inte varit sekundärt. Också här har vi en intellektuell gemenskap. Kanske uppfattade vi just Hegel och den Hegelinspirerade tyska sociologin som vägen fram – efter besvikelsen.

Carl-Göran, jag hoppas att du inte, liksom min gamle sociologi-professor Björn Eriksson, köper en traktor, ägnar dig åt skogsbruk och totalt lägger av med sociologin efter pensionering. Jag tror att din – från mainsteamsociologins perspektiv – lite udda forskningsprofil är viktig för svensk sociologi. Kanske ska vi blåsa nytt liv i läsgruppen och fortsätta läsa tysk sociologi? Eller kanske ska vi nu till slut ta Foucaults påstående på allvar: "det må vara genom logik eller kunskapsteori, genom Marx eller Nietzsche, vår tidsepok, i alla dess delar, kämpar för att frigöra sig från Hegel"?

-
- * Detta är Mikael's översättning av Michel Foucault i *L'ordre du discours* (Paris: Gallimard, 1971, s. 74), via Vincent Descombes, *Modern French Philosophy* (Cambridge: Cambridge University Press, 1980, s. 12), innan den svenska översättningen *Diskursens ordning* (Stockholm/Stehag: B. Östlings bokförlag Symposion, 1993) fanns att tillgå (jfr. s. 51). I sin text "Den döda hundens uppståndelse" i *Häftan för kritiska studier*, nr. 3, årg. 20, 1987, diskuterar han inte endast Hegels avgörande betydelse för debatten om det moderna – Mikael lyfter även fram bland annat Carl-Görans avhandling som ett tecken på att "hundens" död bara är en fråga om tid (se not 41, s. 38). (Red. anm.)

Hemligheter, sandgropar, en livsföring

BO ISENBERG

Till Carl-Göran

Vad är en mänska? En modern mänska?

Lite vad som helst. Eller allt möjligt. Somligt omöjligt. Som verkar omöjligt.

En tillfällig komplikation. En snittpunkt där erfarenheter, viljor, oviljor, till synes främmande inflytanden möts, kolliderar, uppgår i varandra.

Eller: egenskaper utan man, eller kvinna, eller människa. En kombination. Variationer.

Det hade alltid också kunnat vara på annat sätt. Men i varje enskilt fall är det som det är. Vad det lider blir det annorlunda åter.

Carl-Göran, sociologen, idéhistorikern, essäisten, filosofen, teoretikern, porträttören, empirikern ... är väl en verkligt modern människa.

Från Jönköping, kanske en nödvändig eller sannolik småländsk barndom, en ungdom där möjligheterna och osannolikheten tilltog, över höga höjder, sedan filosofi, sociologi, filosofisociologi – och så vidare och så vidare. Ett sant liv.

Ett liv, en sanning som gått omvägar. Det gör spännande sanningar och liv. Berest, beläst, belevad – BBB. Jag vet kanske inte så mycket.

Men det gör någon annan. Stadfästelse i Las Vegas – otippat, faktiskt. Överraskande verkligheter är de verkligaste, verkligare än de tippade.

Men de sedvanliga kan vara bästa gömstället. Inget väsen, ingen påkallan – men med jämna mellanrum, där allt sker, bok efter bok efter bok. Vilken är egentligen hemligheten, hur går det till?

Filosofi med Hegel, antropologi med Adorno och Gehlen, dualismer med Weber (Marianne), Jünger och Jünger igen, teori på riktigt, skurrila figurer – allt seriöst, allt ett försök, allt lyhört, allt versatilt. Otidsenligt är det säkert ibland eller ofta – den senkomne sociologen på allvar, på strövtåg i accelerationens och de ändlösa flödenas tid.

Där, i gömstället, where the action is, också skidor och häckar och sandgropar, finska lådor, Schwarzbier, champagne, en portfölj, en lånehund.

Paraplyt och symaskinen på obduktionsbordet. Skurrilt och verkligt.

Allt möjligt, samtidigt, en komplikation, förverkligade möjligheter, möjliga verkligheter, allt i sällsam växelverkan och kombination. En livsföring.

Tack, Carl-Göran!

”Jag är väl någon som har haft svårt att hålla sig i ett bås.”

Carl-Göran Heidegren intervjuas av Carl-Michael Edenborg

Hur blev Heidis Heidegren? Vilka möten med levande och döda kan förklara hans steg i och halvt utanför den akademiska världen? Hur kan nyfikenhetens och fascinationens vägar leda till akademiskt erkännande, trots alla avvägar? I denna intervju från 2021 får vi följa Carl-Göran Heidegren från Jönköping till Lund, från Filosofen till Sociologen, från Sartre till Hegel, från Sverige till Tyskland, från akademien och tillbaka, från sociologi till idéhistoria, från Hegel till Jung, från teori till empiri, från fackbok till essä, från 2021 till ”1968”. Och genom Carl-Görans berättelser om alla dessa kringelikrokar får vi reda på att även om Hegel länge var solen i hans värld, så var det faktiskt Lukács som lyste upp möjligheterna att bedriva forskning någonstans mellan filosofihistoria och kunskapssociologi. Tidigare har en kortare text baserad på intervjun publicerats i tidskriften *Fokus*. Här följer en långversion.¹

¹ I ”Carl-Göran Heidegren: Hegel var min livskamrat”, publicerad i *Fokus* den 28 oktober 2021, porträtterar Carl-Michael Edenborg Carl-Göran som en sällsynt intellektuell akademiker. Porträttet tecknas inte bara på basis av denna intervju – Carl-Michael talade även med Göran Dahl och Sven-Olov Wallenstein om Carl-Göran och hans verk. Här återges istället nästan hela tvåtimmarsintervjun. Talspråk har varsamt ändrats till skriftspråk, varvid vissa i skrift oklara syftningar har ersatts med vad samtalsparterna självklart underförstod där och då intervjun ägde rum; bortfallna ord har rekonstruerats med samtalsparternas hjälp. Vid redigeringen har det även klippts i intervjun – så lite som möjligt för att kunna inordna intervjumaterialet under rubriker som speglar samtalets gång, i det stora hela. Bakom transkribering, redigering och ingress står redaktören för denna skrift, Anna Engstam. Såväl Carl-Michael som Carl-Göran har sett över slutresultatet och givit det sitt godkännande. Eftersom Carl-Görans självbiografiska epilög till

Från Jönköping till Lund

Om du kunde börja här: Hur mötte du filosofin? Hur kom det sig att du drogs till detta ämne? Varför läste du det? Vilka var impulserna?

Okej. Det är en sådan där lång historia som man får försöka göra någorlunda kort.

Vi har gott om tid, så ingen stress.

Jag pratar på om mig själv då, till att börja med. Årgång 1954. Född och uppvuxen i Jönköping. Helt oakademisk familjebakgrund. Någon gång i gymnasiet så vaknade ett intresse för filosofi. Framför allt var det Sartre och existentialismen som väckte ett intresse, och det gjorde nog att jag på något sätt drevs ner till Lunds universitet och började läsa filosofi där.

Sartre! Det var sextiotalet, det var Främlingen eller Outsiders. Var det den där ungdomskulturrexistentialismen som du drogs till, eller?

Det kan man nog säga. Jag läste bland annat Sartres roman *Äcklet*. Jag stötte även på Camus i *Myten om Sisyfos*. Sartres tyngre filosofiska arbete hade jag nog egentligen bara börjat läsa lite om. Jag misstänker att det handlade om något slags tonårskris: snart ska man stå på egna ben och då blir teman som frihet och ångest aktuella på något sätt. [C-G skrattar.]

Var du ensam med det där?

Nej. En god vän till mig, Peter Luthersson, hade en liknande upplevelse på den tiden. Du känner säkert till honom. Vi var skolkamrater och nära vänner sedan mellanstadiet. Efter gymnasiet flyttade vi tillsammans till Lund och började läsa filosofi där.

Så ni var en sorts vapenbröder?

Ja, det var vi. Så vi läste en termin ihop, men sedan gick våra vägar isär. Vi fortsatte med filosofi båda två, jag med teoretisk, han med praktisk.

storverket *Kamrater, anti-auktoritära, människor: Den nordiska filosofins "1968"* (Göteborg: Daidalos, 2021) flera gånger förs på tal, kompletteras intervjun med en återpublicering av dessa reflektioner kring den egna intellektuella utvecklingen och tillvaron som akademiker; med hänsyn till det nya textsammanhanget har texten förkortats.

Efter tre terminer började han läsa litteraturvetenskap och jag sociologi. Så vi har inte varit studiekamrater mer än första terminen där [HT 1974].

Jag tycker att det låter så lyxigt! Jag tänker på mina egna tonår – hur ensam jag kände mig med allt det där.

Vi hade absolut lite av gemensamma upplevelser. Något intresse som inte fanns där genom vår familjebakgrund, utan det vaknade på egen hand.

Ja, det är en väldigt fin historia. Och så ville du hemifrån, antar jag, bort från Jönköping. Och komma till universitetet.

Ja, det var naturligtvis en ny och på många sätt omtumlande upplevelse. Det var en ny värld helt enkelt. Som man, så att säga, fick börja försöka hitta en plats i. Vad ska jag säga sedan? Jo, om filosofin kan man väl säga att det var mycket intressant man mötte i det ämnet, men samtidigt kanske inte riktigt vad man hade förväntat sig. Som jag sa kom jag dit med ett intresse för existentialismen. Den berördes i någon bok, men fokus låg på andra saker. Man läste till exempel Arne Naess *Empirisk semantik*.

Jo, jag vet precis vad du menar. Om vi går tillbaka till gymnasiet, läste du Nietzsche också?

Nej.

Ingen Nietzsche eller Kierkegaard eller så? Det var Sartres romaner och Camus?

Kierkegaard möjligen. Jag var på intet sätt brådmogen, så jag hade ingen bred läsning innan jag flyttade till Lund. Utan det var helt enkelt bara ett plötsligt uppvaknande intresse som fanns där – och som fortfarande finns där [C-G tillägger det sista med visst eftertryck].

Från Filosofen till Sociologen

Men då kom du till Filosofen i Lund, någon gång där ...

Ja, hösten 1974 för att vara exakt.

Och blev besviken, antar jag.

[C-G tvekar en stund innan han svarar.] Kanske både och. Det vore fel att fälla ett förintande omdöme, för man mötte naturligtvis många saker som var nya och okända. Bara det att få gå en sådan kurs som grundkursen i filosofins historia och för första gången få möta många av de centrala namnen – det var ju väldigt spännande. Sedan var det kanske en del av litteraturen, mer specifikt inom den analytiska filosofin, som inte väckte riktigt samma fascination och intresse. Det jag var mest intresserad av var lite styvmoderligt behandlat, kan man nog säga.

Hur långt läste du på Filosofen?

Jag läste tre terminer, mina första tre terminer. Jag skrev en trebetygsuppsats om Sartre.

Det fick du göra i alla fall.

Ja, oh ja, oh ja! Jag hade Svante Nordin som handledare och han var ju bred i sina intressen. Uppsatsen handlade om Sartres tidiga huvudverk, *Varat och intet*. Det var kanske lite för komplext för mig redan på tredje terminen, men det blev något av det i alla fall.

Svante Nordin, han är väl både idéhistoriker och filosof? Hur fungerar det?

På den tiden var han knuten till Filosofiska institutionen. Några år senare växlade han till idéhistoria. Jag vet inte riktigt vad det handlade om där, men han hade på den tiden en marxistisk intresseinriktning och var lite udda inom svensk filosofi i och med det.

Så genom att träffa honom hittade du ändå möjligheter att hålla på med Sartre på Filosofen?

Oh ja, han hade inget emot att vara handledare. Man kände faktiskt inte alls att vissa ämnen var tabu. Det kände man absolut inte. Men man kan väl säga att det fanns lite spänning i luften, mellan vad professorn Sören Halldén tyckte var bra och viktig filosofi och vad en del andra var intresserade av. En sådan som Svante [Nordin] och även Ingvar Johansson var där då, en annan filosof med marxistiska intressen. Och naturligtvis fanns det marxistiska intressen bland studenterna. Detta var ju en tid när Marx fortfarande var överallt på något sätt.

Okej, men vad hände där då? Efter C-uppsatsen om Sartre?

Jag växlade till sociologi. Sociologi var kanske det stora inneämnet då och väckte ett oerhört intresse, för där hade marxismen intagit en rätt så stark plats. Två av de tongivande sociologerna i Lund på den tiden var Joachim Israel och Göran Therborn, som båda hade en starkt marxistisk orientering, om än mot mycket olika typer av marxism. Så jag läste tre betyg i sociologi.

Var du någonsin inne på något mer empiriskt? Det är inte så mycket av fältstudier och det lite mer konkret sociologiska i din bibliografi. Det är tvärtom väldigt teoretiskt, förutom det där med hackers.

Ja, det är väl det enda jag gjort som är åt det hållet [C-G skrattar].

Men din linje var alltid teorin, filosofin ...?

Ja, det kan man nog säga. Detta har varit min intresseinriktning. Jag har i viss mån varit ... Okej, jag är formellt sett sociolog, men i en mening är jag också idéhistoriker. Och som alla historiker jobbar jag med någon form av empiriskt material i det förgångna. Så i den bemärkelsen är det ju inte någon ren teori som jag har ägnat mig åt, utan idéhistorisk empirisk forskning.

Från Sartre till Hegel

Vi befinner oss någonstans där i mitten på 1970-talet. [C-G började plugga sociologi VT 1976.] "1968"-vågen har börjat ebba ut. Och då går du från Sartre till Hegel, verkar det som. Vad beror det på?

Ja, man kan väl säga att det gick till så här: När man börjar läsa marxistisk litteratur stöter man naturligtvis på Hegel, men det är inte så många som tar fatt i Hegel själv. För min del var det så att jag skrev in mig som doktorand i sociologi [HT 1977]. Jag hade precis fyllt 23 år och hade egentligen ingen aning om vad jag gav mig in på, utan det handlade helt enkelt om att något intresse hade väckts i mig och som var så starkt att jag ville vidare, och att doktorera i sociologi verkade vara en intressant möjlighet.

Hur kändes det?

På den tiden var alla välkomna att skriva in sig som doktorand, om man hade tre betyg i ämnet och en fil.kand.-examen. Nu är det ju i stället en jättehög tröskel för den som vill komma in.

Men alltså mötet med Hegel, det var det som jag ville komma till. Hur var det?

Jo, det gick till så här: Joachim Israel företrädde en typ av marxism som snarare var influerad av kritisk teori, närmare bestämt av Frankfurtskolan, medan till exempel Therborn och många andra i Lund var mer inspirerade av Althusser. Och samma år som min första termin som doktorand i sociologi startade Joachim Israel ett Hegelseminarium, som helt enkelt innebar att vi läste små textstycken av Hegel och sedan diskuterade dem och försökte få rätsida på dem. Det var på den vägen.

Träffades ni en gång i veckan?

En gång i veckan, ja. Under hela terminen.

Och detta var 1977-78?

Ja, och det seminariet höll på i många, många, många år.

Minns du vilka fler som deltog? Var det några namnkunniga personer?

Den som kanske, åtminstone inom sociologin, är namnkunnig idag är Ron Eyerman. Det är möjligt att det var han som föreslog Joachim att vi borde starta ett sådant seminarium, för han höll på med en avhandling som kretsade kring Frankfurtskolans teorier. Annars så var det väldigt många utländska doktorander, alltså doktorander som kom från andra håll, inte minst från Afrika. Det var en väldigt internationell samling, en grupp på mellan fem och tio personer. Jag tror att vi aldrig var över tio personer. Ibland var jag den ende som var född och uppvuxen i Sverige i den gruppen.

Ja, vad intressant! Hur kunde det bli så?

Jag tror att många av dem, jag kallar dem de svenska doktoranderna, drogs mer till Althusser-marxismen, för den var väldigt stark här i Lund. Joachim var en enmansopposition mot den nästan.

Vilka i Frankfurtskolan tror du var hans starka intresse?

Alltså, han hade ett intresse av många av dem: Habermas, men även Adorno, Horkheimer, Marcuse ... Han hade ju då, i slutet av 1960-talet, publicerat en bok som fick ganska stor internationell uppmärksamhet, *Alienation: från Marx till modern sociologi*. Den kom på engelska några år senare och gjorde honom till ett internationellt känt namn. Där skriver han om mycket, men det var i och för sig innan han riktigt hade intresset för Hegel – det skedde ett tiotal år senare.

Hur långt in på åttiotalet rullade den här seminarieserien?

Jag tror faktiskt att den höll på tills Joachim pensionerades 1985 eller möjligen 1987. Du kanske känner till att det fanns en rysk fransman, Alexandre Kojève. Han höll ett långlivat Hegelseminarium i Paris.

Där Bataille gick, och Lacan.

Ja, nästan alla gick där. Från 1933 till 1939, tror jag. Och jag kommer ihåg att en dag så sade Joachim att nu har vårt Hegelseminarium hållit på längre än Kojèves.

[C-M skrattar.] *Så han jämförde sig själv mycket.*

Han var mycket, mycket stolt.

Ja, det förstår jag. Jag har aldrig hört talas om det här, det är jätte-jätteintressant, tycker jag. Han är verkligen en svensk Kojève. Det var därför undrade om det var flera deltagare där, men det skiftade alltså väldigt mycket vilka som deltog, eller?

Det fanns väl en liten kärna. Sedan var det en del som mer kom och gick, som var med inte mer än ett år eller en termin.

Vilka var med i kärnan mer än du då?

Det var huvudsakligen doktorander som kommit hit utifrån, utanför Sverige, och i en del fall var det nog Joachim som lockat hit dem. Jag minns flera från Afrika, mycket smarta människor, och jag tror att de i många fall återvände till sitt hemland och hade en verksamhet där. Så det var en väldigt brokig samling.

Jag tänker nu bara lite löst: Fanns det en koppling till postkolonialism? Och till, vad heter han ...? Sartreanen där? [C-M tänker nog här på Frantz Fanon (red. anm.).]

Inte så länge jag var med. Jag tror att de influenserna kom lite senare.

Det här är väldigt intressant.

Jag vet att du känner Göran Dahl. Han gav för ett par år sedan ut en liten bok som heter *Jockel* (det var så Joachim kallades) på Korpen. Där skriver vi alla om lite minnen från den tiden. Jag skriver om just Hegelseminariet i den boken.²

Det är en väldigt bra historia! Att du började på seminariet, det var därför att du tyckte att Joachim Israel var intressant – det var inte Hegel i sig?

Ja, jo, han var väldigt välkomnande, och Hegel var ett uppblommande intresse för honom också. Det var första gången som han själv riktigt satte sig ner och började läsa honom. Och Joachim var en mycket speciell handledare. Han var inte den man bestämde tid med en gång i månaden för att gå igenom hur det hade gått med avhandlingen ... Men han var en väldigt stor inspirationskälla i den bemärkelsen att han förmedlade att *det är jätteviktigt att du håller på med Hegel* – trots att det var inom ämnet sociologi. Det var ju verkligen långt ifrån självklart. Så det blev så småningom som så att jag skrev min avhandling, huvudsakligen om

² *Jockel: Minnen av Joachim Israel* gavs ut 2018 (Göteborg: Bokförlaget Korpen). Förutom Carl-Göran och redaktören själv (Göran Dahl) medverkar Ron Eyerman, Johanna Esseveld, Anders Ramsay och Per-Olof Olofsson, samt Tomas Forser med en intervju. Ron framhåller att Hegelseminariet aldrig saknade entusiastiska deltagare med stor vilja att diskutera (s. 35); en av dem, Lena Tollgerdt, blev så småningom Joachims sista fru. (Faktiskt började deras historia som kärlekspar på Carl-Görans disputationsfest, den 23 mars 1984. Ovetande om detta åkte Carl-Göran tillbaka till Saarbrücken, där han senare fick ett brev från Joachim: "För övrigt kan jag berätta att Lena och jag ska gifta oss.") Anders blev en del av gruppen då han 1981 påbörjade forskarutbildning i sociologi; han beskriver Carl-Göran och Ron som "den mest kunniga kärnan" (s. 104). På samma sätt tillkom senare bland andra Mikael Carleheden. (Red. anm.)

Hegel men egentligen om hela den tiden – den tyska idealismen, Goethetiden säger man också ibland.

Fichte, Schelling, hela den traditionen?

Ja, så jag slukade all litteratur om det.

Om vi skulle backa lite: Ditt första möte med filosofin var ju ändå Sartre, och även om det var mycket skönlitteratur och så ... Alienation är ett centralt tema i hans texter. Och ensamheten, tänker jag; ensamheten är ju ofta väldigt central i mötet med de här tänkarna.

Ja, temat alienation var ju lite av en brygga från existensfilosofi till marxistisk teori.

Men du och Peter Luthersson, hade ni liksom en filosofisk klubb på den tiden?

Ja, på något sätt hade vi och några andra det, men naturligtvis inte i någon formell bemärkelse. Sedan kom han in på ett avhandlingstema i litteraturvetenskap, om den litterära modernismen och centrala gestalter där – från Baudelaire och så vidare. Så vi har ämnesmässigt valt lite olika vägar. Jag fick aldrig med honom på Hegel-tåget i alla fall. [C-G skrattar.]

”Ett fantastiskt spännande sätt att närma sig en filosofi på”

Jag kanske ska nämna en väldigt viktig influens. Ganska tidigt så fick jag i mina händer en bok av Georg Lukács, som handlar om den unge Hegel – hur Hegel blev Hegel, ungefär. Och vad han argumenterade för, eller det jag fann i den boken, var något som slog mig med häpnad, nämligen att Hegels filosofi kunde ha någonting med den tidens politiska händelser att göra – franska revolutionen. Den hade till och med något med de omvälvningar man kallar den industriella revolutionen att göra, och över huvud taget det borgerliga samhällets framväxt. Lukács argument var ungefär att Hegels filosofi är tätt förknippad med de här samhälleliga förändringsprocesserna, och det var en oerhört stark upplevelse för mig. Jag tyckte att det var ett fantastiskt spännande sätt att närma sig en filosofi på. [Noteras kan att C-G här kommer in på den teoretiska bakgrunden till sin egen metod (red.anm.).]

Vad är det den heter nu? Lukács bok.

Den unge Hegel heter den, men *Historia och klassmedvetande* är hans kändaste bok.

Vad ska man kalla det för? Nymarxism skulle man kanske kunna kalla det. [Vanligt är att i detta fall tala om hegeliansk marxism (red. anm.).] Då mötte du också Lukács och den Marx [Lukács' Marx] via Israel och Hegelseminariet?

Ja, och jag tror att man kan säga att det har varit ett bestående intresse. Jag har på många sätt kanske varit en ovanlig eller till och med konstig sociolog, men det man kallar kunskapssociologi handlar ju om hur idéer och tankesystem är förankrade i samhällsliga förhållanden – alltså egentligen Marx gamla tes att det är det sociala varat som bestämmer medvetandet och inte tvärtom. Lite mer sofistikerade varianter av den tesen är grunden för allt man kallar kunskapssociologi, och det är där som jag har haft ett starkt och kontinuerligt intresse, som egentligen började med Lukács bok.

Från Sverige till Tyskland och tillbaka

Vad som sedan kom att prägla mig var väldigt starkt. Jag hade kommit in på Hegel och den tyska idealismen i bred bemärkelse som avhandlingsämne, och någon gång uppstod ett behov av, eller en nyfikenhet på, att flytta till Tyskland och studera vid ett tyskt universitet. För många var det så, även för mig, att man började läsa Hegel på engelska. Man hade skoltyska i bakgrunden och någon gång prövade man: *Skulle det vara möjligt att läsa honom på originalspråk?* Och det visade sig att en sådan här fackterminologi på ett sätt är lättare att ta till sig än ett språk i en bredare bemärkelse. Så det gick lättare än jag trodde, och i och med att jag började kunna läsa tyska blev jag nyfiken på att tillbringa en tid i Tyskland: Det skulle vara intressant. Så jag sökte en del resestipendier för lite längre vistelser, och till min överraskning hade jag väldiga framgångar med sådana ansökningar, vilket jag tror berodde på att det åtminstone inom humaniora och samhällsvetenskap var så få som ansökte om att få resa

till Tyskland. De som fördelade resestipendier blev antagligen så glada när de såg någon att de beviljade ansökan direkt! [C-G skrattar.]

Så du började resa mycket då, i slutet på 1970-talet?

Lite senare, en bit in på 80-talet. Jag befann mig då i slutfasen av avhandlingsarbetet. Jag tillbringade först två år i Saarbrücken; det är en halvstor stad på gränsen till Frankrike. Sedan var jag hemma en kortare period, ett halvår. Därefter var jag ungefär två år i München. Det var en på alla sätt spännande stad – ett stort universitet med ett rikt utbud, ja, en stad med ett rikt utbud på alla sätt. Så det var en väldigt präglade tid.

Skrev du klart avhandlingen där då?

Det kan man säga. Jag lade sista handen vid den när jag inte var i Sverige längre och kom sedan helt enkelt hem och disputerade. Det var i mars 1984.³

Och sedan bestämde du dig för att bli akademiker och forskare, eller?

Alltså, jag var nog egentligen ganska dåligt orienterad. Hur blir man akademiker? Hur ska man spela sina kort? Jag dröjde mig kvar i Tyskland så länge jag kunde. Och sedan en dag kom jag hem till Sverige igen. Det var ungefär: *Hej, här är jag igen! Nu vill jag vara med.* Det var sannerligen inga öppna dörrar då. Jag menar, jag hade ju disputerat i sociologi på en avhandling om Hegel – det var inget större efterfrågan på mig. [C-M frågar om handledarens roll i det läget.] Joachim hade gärna velat hjälpa mig med forskningsanslag eller tjänster, men han var själv en person som hade svårt att få forskningsanslag. Många upplevde honom som kanske lite bråkig och kontroversiell. Så för min del blev det en tid då jag egentligen stod utan fast mark under fötterna. Under en tid så arbetade jag som korrekturläsare på *Skånska Dagbladet* och *Sydsvenskan*, helt enkelt för brödfödan. I München hade jag påbörjat ett arbete som var en detaljerad kommentar till och analys av ett av Hegels huvudverk, *Andens fenomenologi*. Det finns numera översatt till svenska, av Sven-Olov Wallenstein och ytterligare en [Brian Manning Delaney].

³ Avhandlingen, *Filosofi och revolution: Hegels väg till visdom*, gavs ut av Symposium samma år.

Och även om jag då befann mig så att säga utanför akademien, inte hade någon förankring där, så fortsatte jag det här arbetet. Och sedan sakta, sakta men säkert ...

Hade du några lite tyngre år där då?

Först var jag ju utomlands ett antal år, vilket var oerhört stimulerande på alla sätt. Men sedan var det en del tunga år i den bemärkelsen att det var väldigt svårt att få något slags fotfäste på universitetet igen.

Då kan man säga att du var privatforskare – du satt själv med arbetet.

Ja, det kan man i rätt hög grad säga. Jag hade många kontakter kvar och så, men ... Sedan började det så sakteliga vända till det bättre för min del. Jag började komma in i undervisning lite här och där, inte bara i Lund.

Var det första gången du undervisade? [C-G svarar jakande.] Vad tyckte du om det?

Ja-a ... [C-G skrattar till.] Det är ju också en egenhet som hörde till det universitet som inte längre finns på samma sätt. På den tiden kunde man utan att ha en timme utbildning i pedagogik eller hur man undervisar ändå få frågan: *Kan du ta den här kursen? Den börjar nästa vecka.* Idag är man väldigt noga med att alla ska gå kurser i pedagogik och så vidare. Då var det inte mycket annat att göra än att börja prata och se hur det gick.

Tyckte du om det?

Man kan säga att jag överlevde och efter hand lärde mig att hantera det. Att stå inför en publik och prata är inte någon naturlig position för mig. Jag är snarare, sedan ungdomen, lite blyg och tillbakadragen, så detta var inte någon självklar roll för mig. Men man lär sig det.

Du har ju ett intresse för rollspel. Jag satt precis och läste i din bok Livsmöjligheter – roller är någonting du verkar ha tänkt på en del. Och på äkthet.

Ja. Läraryrket är ju en onekligen en roll.

Ja, det är väldigt likt att vara skådis.

Att spela upp något framför en grupp unga människor ...

Och hålla deras intresse ...

Och hoppas att det går hem. Efter hand kom jag in i det.

Men du har inte haft en stor kärlek till läraryrket?

Inte på så sätt att jag är den där scenkonstnären som lever upp och lever ut just där. Men det tillhör ju branschen, så att säga, så jag har lärt mig att leva med det.

Men när du började drömma om att resa till Tyskland, det verkar som att du bara var inne på just Tyskland?

Ja, det var – givet mina intressen – den naturliga orten för mig.

Jena? [C-M frågar om universitetsorten där Hegel skrev Fenomenologin.]

I och med att det fortfarande var DDR på den tiden, så hade Jena säkert varit lite mer problematiskt. Jag sökte mig i stället till universitetsstäder där jag visste att det fanns bra personer i förhållande till mina intressen.

Du har inte varit blyg med att ta kontakt med andra forskare?

Jag kan inte säga att jag är den som tar och upprätthåller jättemycket kontakter. Det finns de som har jättestora kontaktnät och så – tvärtom har jag nästan aldrig varit riktigt bra på det.

Du är inte någon konferensräv som far omkring?

Nej [med eftertryck]. Konferens är roligt någon gång då och då, men det blir snart en plåga.

Du har i epilogen till din "1968"-bok [Kamrater, anti-auktoritära, människor: Den nordiska filosofins "1968", s. 482f] en mening som naturligtvis gör mig oerhört intresserad – om att du efter några år i Västtyskland och en massa snirklande omvägar "ändå lyckades hålla [dig] kvar inom akademin, eller snarare på nytt kunde få fotfäste där". När du sitter och läser korrektur för dagstidningarna där i Skåne och samtidigt jobbar med din egen kommentar till Fenomenologin så får du plötsligt lite timmar, berättade du. Du har helt enkelt hållit kontakt med institutionen, eller?

Man kan säga så här: Först fick jag 1990 ett mindre forskningsanslag från Rådet för forskning om universitet och högskolor. Det mycket intressanta

temat för det forskningsprojektet var "Varför inte Hegel i Sverige?". Det fanns någon eller några vidsynta personer som tyckte att ett sådant projekt borde stödjas. Sådana projekt är oftast på tre år och man har kanske upp till en halvtidsanställning. Jag vet inte om jag kom fram till så mycket i just den frågan, men nu var jag med lite igen.⁴ Sedan började jag undervisa på högskolan i Halmstad, några år senare började jag undervisa här i Lund. Men kanske ännu viktigare var att Göran [Dahl] och jag, plus ytterligare två personer, fick ett större forskningsanslag för forskning kring temat radikalkonservatismen i Sverige och Europa under 1900-talet.

Att få en bok om *Andens fenomenologi* utgiven i Sverige

Tillbaka till sjuttio-talet igen! Du börjar gå på Hegelseminariet. Hur var mötet med Fenomenologin? Det är ju en väldigt speciell text, otroligt fascinerande! [C-G håller med.] Minns du känslorna, minns du mötet med den här texten?

Ja, det fanns en oerhört fascination från början. Fenomenologin är, som du kanske vet, utplagd på det sättet att man som läsare möter olika vad Hegel kallar medvetandegestalter – herren och slaven (eller herren och drängen) är ju de mest berömda. Det finns något han kallar det olyckliga medvetandet, och det finns också andra medvetandegestalter. Så den här boken, hur abstrakt den än är så har den också något levande över sig. Och jag tror att för många av dem som är intresserade av Hegel så är Fenomenologin lite av favoritboken bland hans verk. Medan till exempel hans så kallade logik rent ut sagt är en plåga att läsa.

⁴ Vad Carl-Göran inte nämner här är att projektet ifråga faktiskt var ett steg på vägen mot att bli dubbeldoktor: 1999 disputerade han i ide- och lärdoms-historia på en avhandling om modernisering inom nordisk filosofi 1860–1910; två av avhandlingstexterna förs tillbaka på projektet "Varför inte Hegel i Sverige?". Å andra sidan hade det kanske aldrig blivit en avhandling till, såvida Carl-Göran inte hade fått möjligheten att medverka i Svante Nordins och Gunnar Brobergs forskningsprojekt "Nordiska universitetskulturer" (1996–1998). Svante fungerade både som handledare och som inspirationskälla. (Red. anm.)

Det här livfulla, hur uppstår det? Vad är det som skapar det?

Det var att han skapade vad han kallade medvetandegestalter, som uppträder med anspråk på att det här är sant och riktigt. Sedan genomför Hegel en argumentation där han så att säga inifrån positionen i fråga visar att det här inte håller: Du hamnar i en motsägelse om du påstår att det här är sanningen om det ena och det andra. Till slut inser medvetandegestalten detta själv och gör då en omvändning – och så uppträder en ny gestalt. Hela det framställningssättet har något väldigt suggestivt och fascinerande över sig. Man kan säga att Hegel gradvis närmar sig den position som han själv står för. På vägen passerar han många stationer – eller gestalter som håller det ena eller det andra för sant. Men han underminerar deras försanthållanden.

Det låter ju som en iscensättning, nästan som något skönlitterärt – en tänkandets teater.

Ja, det byggde in en viss dramatik i den.

Jag minns också boken så. Det är inte en page-turner, för den gör lite för mycket motstånd, men ...

Ja, på många sätt är det ju en abstrakt och svårtillgänglig bok, men den har ändå den här dubbelheten.

Den har något märkligt lockande över sig [C-G instämmer]: en känsla av att det föds saker i den här texten och att man själv är med och föder dem. Den liknar inte många andra texter jag läst.

[C-G återknyter till tiden efter disputationen, mitten av åttiotalet alltså.] Så vad jag efter hand började skriva på var helt enkelt en detaljerad analys av och kommentar till just *Andens fenomenologi*.

För att du själv skulle förstå den?

Ja, den sidan fanns naturligtvis också. Men jag siktade på en svensk bok, helt enkelt, en detaljerad analys och kommentar.

Du hade ett mål?

Ja, det hade jag från början. Och det höll jag fast vid – jag ville inte släppa det sådär bara. Och sent omsider blev jag färdig. Det var väl ungefär 1993.

Om man ska beskriva hur jag arbetade: Jag kommenterade *Andens fenomenologi* avsnitt för avsnitt, och då kunde jag tycka att jag hade nått en bättre nivå än tidigare. Det var ungefär som att ett par av benen på bordet plötsligt var lite längre. Då var jag tvungen att bygga på de andra delarna så att de blev i jämnhöjd. Men då uppstod samma problem igen! Det var mycket sådär, fram och tillbaka, innan jag kunde avrunda boken. Och sedan uppstod ju frågan: *Hur får man en sådan bok utgiven i Sverige?*

Ja, men där hade du och Göran och andra vänner ... ni hade ju Brutus.

Ja, vi hade lyckan att ha en förläggare som Brutus Östling här nere i Skåne. Han var inte rädd för någonting när det gällde vad man skrev om. Så han var beredd att ge ut min bok. Det tog lite tid, men den kom ut på Symposion 1995.

Om vi ser till Brutus själv: jag har fått en känsla av att han, på den tiden i alla fall, var lite mer av en typisk marxist – en mer typisk kommunist eller vänsterman. Var han det, eller?

Brutus kom från de miljöerna. Framför allt kom han från kretsarna kring Donald Broady, kretsar kring pedagogik.

Han gav ju ut ganska mycket traditionell marxism, också Marx gav han ut.

Efter hand var det en väldigt bred utgivning han hade. Och *Res Publica* var verkligen en viktig sak i det akademiska livet nere i Skåne;⁵ det var den tidskrift som många vände sig till och säkert den som många yngre som börjat skriva ville publicera i. Brutus var ju den som hade ... Han var full av energi, en pådrivare, en entusiasmerare.

Från Hegel till Jünger

Det här är någonting som känns självklart att fråga om: det tyska, ditt intresse för de här preussiska anarkisterna och Jünger. Jag antar att folk har blivit provocerade under åren. Jag vet inte hur läget var i Lund. Var det någon

⁵ *Res Publica* gavs alltså ut av Brutus Östlings bokförlag Symposion, vilket "alla" på den tiden visste – *Res Publica* var "Symposions teoretiska och litterära tidskrift" (red. anm.).

kotteribildning där? Alltså, jag läste ju precis din och Görans inledning till ert Res Publica-nummer [om konservativ revolution], och där finns nästan något glatt upproriskt.

Ja, om jag försöker dra mig detta till minnes ... Det var vid en tid då jag fortfarande höll på med det här stora Hegelmanuskriptet. Jag hade en viss läsning av Ernst Jünger sedan tidigare, men i början på 1990-talet upptäckte jag och Göran tillsammans lite av det som ibland kallas för konservativ revolution under mellankrigstiden. Nittioalet var ju en tid när en del av de här författarna – Jünger, Carl Schmitt och kanske också andra – plötsligt började bli omtalade igen. Vid den tiden fanns även en våg av högerströmningar, som inkluderade att vissa mer intellektuella gestalter i de farvatten blev intressanta. Allt det här upptäckte Göran och jag tillsammans, och så gjorde vi det där *Res Publica*-numret. Det ligger säkert något i vad du säger: åtminstone i en del formuleringar blev man lite för ivrig – man hade upptäckt något nytt som verkade rätt spännande.

Jag reagerade på en av era formuleringar i slutstycket.

Jag kan berätta om en som blev fruktansvärt arg på oss. Det var Joachim Israel. Och det är klart, med hans livshistoria, flykting från Tyskland undan nazismen – allting som luktade åt det hållet gjorde honom rasande. Så han kunde inte acceptera att vi intresserade oss för det här.

Var han en sådan som av samma anledning heller inte kunde tänka sig att läsa Heidegger?

Jag tror inte att han hade gjort det särskilt mycket, för han tenderade att bli tvärlig så fort han kom i närheten av sådant. Och skulle du syssla med det, så skulle du vara kritisk från början till slut.

Ja, okej. Detta var väldigt affekterat, det förstår jag. Men jag har tänkt lite på det här med ditt intresse för konservativ revolution och Carl Schmitt och sådär. [C-M kan inte riktigt förstå C-G:s forskningsintresse.]

Jag kan väl berätta lite mer om mitt intresse för Jünger och det temat. Som sagt hade jag läst Jünger rätt tidigt – han finns delvis översatt till svenska – men sedan började jag läsa hans skrifter och artiklar från mellankrigstiden, då han verkligen företrädde en radikal nationalism från höger,

måste man rimligen säga. Samtidigt är han ju en oerhört vass stilist, så detta var fascinerande, spännande texter att läsa. Och precis som i fallet Carl Schmitt fångades nog både Göran och jag lite av en briljant polemik och ett skarpt intellekt.

Var det just det att han var politiskt provocerande och oacceptabel på något sätt och samtidigt briljant?

Ja, det fanns nog en fascination. Förbjuden frukt, det lite farliga ... Att det inte hade något gott rykte gjorde det samtidigt intressant. Och vad som hände för min del var att jag upptäckte en hel krets av människor kring Ernst Jünger. En del av dem var författare, skriftställare; andra var mer udda figurer. Det var så jag började intressera mig för de här som jag kallar preussiska anarkister. Uttrycket kommer från att Jünger i en av sina böcker, en bok som heter *Det äventyrliga hjärtat* från 1929, frågar sig själv: *Vem är det egentligen som jag skriver för? Jo, det är för den preussiska anarkist som upplever att den sociala ordningen lidit skeppsbrott, som rör sig i ett ingenmansland på spaning efter nya ordningar.* Ungefär så introducerar han den här figuren, den preussiska anarkisten. Och det är uppenbart att det fanns människor som befann sig i ett slags ingenmansland. Vad som tidigare hade gällt gällde inte mer, och några nya värden och ordningar var ännu inte etablerade. Tragiken var ju att den nya ordningen blev 1933 – nazismen – och då hade flera av dem som rört sig i de miljöerna börjat få kalla fötter. Andra gjorde karriärer i den nya regimen. Men det fanns en oerhört spännande intellektuell miljö under den så kallade Weimarrepubliken, och det fanns även en mycket intressant vänstermiljö vid samma tid. Så det var över huvud taget ett idémässigt oerhört dynamiskt samhälle. Jag reste två månader till Berlin när jag höll på med den där boken [*Preussiska anarkister*], och på biblioteken där beställde jag fram obskyra gamla tidskrifter och texter som man inte hittar ens på universitetsbiblioteken i Sverige – det var ett väldigt spännande forskningsförehavande för min del.

[C-M ställer sig fortfarande lite undrande:] *Hur gick det till när du tog steget från Hegel till Jünger?*

Man kan säga att när jag äntligen var klar med den här kommentaren till *Andens fenomenologi*, så var jag lite utmattad och mätt på Hegel. Då kände

jag mig helt enkelt färdig med Hegel. Och det hade väl också den lite mer pragmatiska aspekten att om jag skulle vara sociolog här i Lund, så kunde jag inte ha Hegel som fortsatt specialområde. Men jag var lite mätt på honom. Och när jag efter det har tagit upp Hegel igen – skrivit något litet eller varit med i något sammanhang – så har jag i hög grad levt på gamla meriter. Jag jobbade så grundligt med honom att det har räckt hyfsat länge. [C-G skrattar till.] Jag har inte gjort något verkligt nytt på det området.

"Jag kan leva utan honom."

Någonstans kallar du Hegel för en livskamrat, tror jag.

Ja, precis. [C-M: *Det var i den där epilogen.*] Jo, men visst var det så. I hela min, eller åtminstone i min intellektuella/akademiska värld så var Hegel den skinande solen.

[C-M börjar tyst räkna åren.] *Så om du någon gång 1977–78 på Joachim Israels Hegelseminarium träffade Hegel och började läsa Fenomenologin ... då blev han din livskamrat under nästan tjugo år, kan man säga.*

Ja, nästan tjugo år. Herregud! [C-G skrattar till – han har nog inte räknat på det förr.]

Vad gav han dig då? Jag tänker på ditt språkbruk – det där är ju kärleksfullt skrivet.

Ja, jo, det var mer än ett kyligt, intellektuellt intresse. Som vi pratade om var ju Weimarrepubliken ett väldigt intressant och dynamiskt idéklimat. På samma sätt var decennierna kring 1800 i Tyskland ett sådant idéklimat. Där fanns filosofer som Kant, Fichte, Hegel ... Där fanns alla författarna: Schiller, Goethe ... Där fanns den tidiga romantiken. Alltså, det var för mig ett så vansinnigt spännande idéklimat. Ju mer man dök ner i det, desto mer fanns det att upptäcka. Det tog aldrig slut.

Kunde du känna igen någonting från ditt liv eller vår tid? Ibland letar man ju efter nycklar för att förstå sin egen tid i historien.

Det var väl kanske inget som löste existentiella problem, men att syssla med det här gav mig en oerhörd mening i mitt lilla liv, faktiskt.

Vad var det för slags mening? Vad var det för slags brist som Hegels texter kunde ...?

Ja-a. [C-G tänker efter.] Det är kanske svårt att sätta fingret på det på det sättet. Jag tror att det är så att jag dras till mångfacetterade, dynamiska idéklimat där det finns mycket att upptäcka, för det har ju egenskapen att om man väl börjar lyfta på en sten så upptäcker man snart ytterligare saker. Och som sagt, det tar aldrig slut utan tenderar bara att bli mer och mer. Man är aldrig färdig med den tyska idealismen, man blir aldrig färdig med Weimarrepubliken. Så min forskning har nog i hög grad präglats av en fascination för sådana idémiljöer.

Hänger det ihop med att ditt eget sinne, eller medvetande, har flera lager? Är det kanske motsägelsefullt, i rörelse? Jag tänker om mig själv att jag har svårt att komma fram till en åsikt. [C-M skrattar till. C-G lyssnar: Okej.] Jag kan se alla ståndpunkterna, och jag skulle kunna argumentera för vilken ståndpunkt som helst nästan, i princip. Inte alltid, men väldigt mycket så är det – jag tycker om tänkandets liv.

Ja, jag har nog inte heller varit den som uppträder med tvärsäkra åsikter i frågor. Den rollen tilltalar mig inte så starkt – hellre framställa en idémässigt komplex situation. Att visa hur många möjligheter som ryms i ett idéklimat, jag lockas snarare av det än av att känna det där att nu vet jag hur det förhåller sig.

Jag har rätt. De har fel. Jag har alltid tänkt att de flesta människor har olika definition av ordet filosofi. Själv bestämde jag mig för länge sedan att jag hävdar att filosofi är kärleken till tänkandet.

Ja, ibland lockas jag lite av vad jag tror att en sådan som Richard Rorty menade mot slutet av sitt liv, nämligen att filosofi, det är inte att man kommer med slutgiltiga svar på specifika frågor, utan det handlar mer om att det är en poäng att hålla en diskussion om vissa teman levande – om liv och död, allt mellan himmel och jord. Poängen är att det pågår ett samtal om de här sakerna, att olika röster blir hörda, snarare än att man någon dag menar att nu har vi hittat svaret på den här frågan och så är

det. Om jag tolkar Rorty rätt, så är detta för mig ett ganska sympatiskt sätt att se på filosofi.

Saknar du Hegel nu? Du kastade ju ut honom 1995.

Lite grann kanske. [C-G skrattar.] Men jag kan leva utan honom.

Men under nästan tjugo år gick det inte en dag utan att du läste några sidor Hegel, eller?

Det var min värld då, det var det. Och framför allt i München fanns ett väldigt stort utbud på olika kurser som handlade om Kant, om Hegel eller någon annan aspekt av den tyska idealismen.

Förutom Hegel har det inte varit någon specifik filosof som du har blivit så besatt av?

Inte med samma intensitet.

Giftskåpets lockelse

På nittiotalet, efter 1995, hade alltså du och Göran ett forskningsprojekt?

Jag tror det var 1997 vi fick forskningsanslaget och det var faktiskt på fyra år. Så det var en bra tid. Det var lite det som banade vägen för mig in i akademien igen.

Det förstår jag. Det måste ha varit jätteviktigt. Och då hade du och Göran redan pratat om Jünger och Schmitt och allihop?

Precis. Vårt forskningsprojekt var en utlöpare av det.

Minns du vilka de första texterna som du läste av Jünger var?

Alltså, vad som finns översatt till svenska – det var nog där jag började. Med den bok som heter *På marmorklipporna*, och den som heter *Psykonauterna* (den handlar om hans upplevelser av droger och rus), och så dagböcker från Frankrike och Tyskland under krigsåren [andra världskriget] och åren efter. Jag började nog där, men sedan läste jag också annat av honom.

Där har du ju återigen en karaktär som är både skönlitterär och tänkare. [C-G instämmer.] Han tänker också genom sin skönlitteratur.

Ja, det kan man säga. Han är absolut inte på något sätt en fackfilosof, men det finns spännande reflektioner hos honom. Det är något som är lite av hans genre. Han är inte en romanförfattare i någon klassisk bemärkelse. Och dagböckerna är inte några rena dagböcker, utan bearbetade texter. Reflekterande berättelser, iakttagelser i samtiden som han får funderingar kring – det är lite mer det som är hans genre, snarare än regelrätta romaner. Jag fann det väldigt spännande.

Har du själv varit inne på att ta steget över, att släppa fotnötterna och skriva friare? Kanske en roman eller fragment eller ...?

Tanken har naturligtvis flugit genom huvudet någon gång.

Epilogen i "1968"-boken kändes som någonting nytt, eftersom du där pratar om dig själv för första gången.

Möjligen. Jag har väl skrivit en del som är lite mer essäistiskt. Du har ju tittat på *Livsmöjligheter*, den svarta boken; den har, skulle jag säga, mer av essäformen. Däremot tror jag att det att skriva en roman inte riktigt ligger för mig.

Inte heller noveller eller dikter?

Ska man skriva sådana saker måste man vara beredd att blotta sig, att lägga fram mer av sig själv än jag i en bemärkelse vågar.

*Därmed kommer vi till en kärnfråga kring den här intervjun [C-M skrattar till] och kring din bok *Livsmöjligheter*. Jag har tagit med mig vad du skriver om integritet, det privata, det intima ... Vi lever ju i en obscen tid, en pornografisk tid på något sätt: Folk vänder ut och in på sig själva.*

Ja, verkligen.

Att du inte är en sådan person, jag antar att det är någonting som bara är en del av dig. [C-G bekräftar.] Var du sådan redan som barn?

Jag har nog ... [C-G tvekar en aning.] Om man ska använda de termerna tillhör jag nog mer de introverta än de extroverta. Det blir man verkligen

medveten om när man möter extroverta personer – man blir förbluffad över vad som flödar ur munnen på dem.

Samtidigt känns det lite som att du dragits till det skambelagda. Hegel är inte ett skamligt subjekt, men Jünger kan absolut vara det – du sade ju själv att Joachim Israel hade blivit jätteupprörd när ni höll på med preussiska anarkister. Det är känsligt. Så det finns kanske ändå någon dragning till tänkare och författare som i någon mening har drabbats av skam.

Ja, det är nog så att jag har en viss dragning till dem som inte alltid är de mest omhuldade i en positiv bemärkelse, de som är lite i giftskåpet eller som man inte vill skylta med. På något sätt tycker jag personligen att det är mer spännande att röra mig i de farvattnen. Det finns ofta mer mångfacetterade historier att berätta om en viss person som kanske har ett visst rykte i offentligheten. Det lockar mig, så är det nog helt enkelt. Däremot upplever jag mig inte som särskilt politisk egentligen. Och jag undrar om någon gör det, de som ser mig utifrån. Jag har aldrig haft någon ambition att profilera mig där och att nödvändigtvis ha en bestämd ståndpunkt i dagsaktuella, heta ämnen – jag har aldrig känt ett jättestarkt behov av det.

Men folk lär väl ha grubblat. Jag antar att du har fått höra ett och annat under åren som du har intresserat dig för högertänkare.

Jo, mitt och Görans intresse och det där forskningsprojektet föranledde väl en del lite sura miner, inte bara hos Joachim. Jag vill minnas att jag hade äran att bli kritiserad av Göran Greider med anledning av min bok *Preussiska anarkister* – jag skulle ha varit lite tydligare med att det här inte var något att ha.

Hur det ni skrev skulle kunna användas, var det någonting som ni (du och Göran) eller du själv grubblade över när ni skrev texter om konservativ revolution? När ni gjorde Res Publica-numret, tänkte ni på hur det skulle kunna tas emot – och användas?

Som jag minns det var vi nog lite aningslösa där. Vi var inte sådär förutseende, tänkte inte på att bygga in garderingar i texten. Utan det var väl mer att vi med självklarhet utgick ifrån att det här var något som intresserade oss, men inte något som vi i någon politisk bemärkelse ställ-

de oss bakom. Det kanske var lite naivt, och lite armbågar fick vi väl, men inte sådär så att man knockades av det. *Preussiska anarkister* utkom i början av 1998,⁶ och det var ju en tid då dagstidningar fortfarande recenserade nyutkommen facklitteratur. Så det var väldigt många dagstidningar som recenserade boken, och de allra flesta på ett hederligt sätt.

”Du verkar ju vilja ha både och.”

Jag har träffat många som har haft en liten upprorisk eller kritisk sida och som var väldigt trötta på den vulgärmarxistiska hegemonin under 1970-talet. Jag tänkte på det när jag satt och läste, att det hos dig och Göran fanns en sådan sida, en vilja att röra om lite i grytan genom att lyfta fram tänkare som inte var självklart accepterade och så. För det lär ju ha funnits grupper som bråkade sinsemellan. Jag menar, lundafilosoferna lär ju inte ha tyckt om lundasociologerna.

Nej, det fanns ganska lite kontakter dessa emellan. Alltså en sådan som Göran Therborn företrädde ju en position där han ville distansera sig från filosofin. Han menade att filosoferna hade varit alltför tongivande inom marxismen. Althusser var visserligen filosof han också, men han företrädde en filosofi som snarare banade vägen för samhällsvetarna: Det är de som har något att säga om både det förgångna och nuet. Så det var en typ av marxism som var samhällsvetenskapligt och inte filosofiskt inspirerad. Man hade naturligtvis sina vetenskapsteoretiska begrepp och diskussioner och så, men till arbetssättet var den inriktad på god empirisk forskning inom ett ämne som sociologi.

Ja, precis. Och du verkar ju vilja ha både och.

Ja, med ena foten står jag naturligtvis i sociologin, eftersom jag formellt tillhör ämnet, och med andra foten står jag i idéhistoria. Däremot skulle jag inte kalla mig fackfilosof.

⁶ I första upplagan av *Preussiska anarkister* (Stockholm/Stehag: Symposion) står 1997 som utgivningsår, men av en särskild anledning minns Carl-Göran att det dröjde lite innan boken väl var utgiven: den utkom nämligen kort innan Ernst Jünger avled den 23 mars 1998, samma dag på året som Carl-Göran själv disputerade fjorton år tidigare (red. anm.).

Vilket det i och för sig kan se ut som att du är, om man läser dina kommentarer till Fenomenologin ...

Ja, precis. Jag är väl någon som har haft svårt att hålla sig i ett bås.

Att vara intellektuell är ju speciellt i Sverige, av någon anledning. Det finns ingen riktig diskurs kring att vara intellektuell och att just kunna skriva en fackfilosofisk bok, och en essäbok om någonting helt annat, och skriva tidskriftsnummer och ... Den bredden är inte väl sedd, tänker jag – det finns ingen förståelse i Sverige för det här.

Nej, jag tycker att man framför allt ska följa sina intressen. Och sedan, det är klart, är man som jag är verksam i en universitetsmiljö ... Det uppstår lätt lite käbbel om vad som tillhör det ena och vad som tillhör det andra. Man tycker om att tala om tvärvetenskap, men när det kommer till kritan så ser man på varje institution ofta till sig själv och visar skepsis om någon utifrån "klampar in" på ens område. Lite sådana tendenser finns det.

Är det kanske mer så bland anställda som verkligen livnär sig på den akademiska karriären?

Jo, det har säkert med sådant att göra.

Jag skulle säga att det är nästan illa sett att vara intellektuell i Sverige – att man som intellektuell uppfattas som onyttig. [C-G instämmer.] Man gör inget vettigt av sitt liv, man ägnar sig åt tänkande. [C-M skrattar till. C-G instämmer igen.] Jag återkommer hela tiden till det: att det finns en anti-humanistisk, antiintellektuell tradition. Och nu är det ju uttalat: vi har i landet tjugo procent antihumanister som är emot tänkande, i princip.

Ja, det är en sorglig utveckling.

Men de där hackarna då?! Fildelarna! Jag blev lite överraskad när jag såg den studien i din bibliografi.

Ja, det fixade jag till! [C-G skrattar.] Jag skrev att jag inte har begripit mig på IT-teknik och det stämmer sannerligen, så detta borde ha varit ett omöjligt ämne för mig. Men det var så att vi var tre kollegor som beviljades forskningsmedel för ett projekt om vad vi kallade livsförings-

modeller.⁷ Man letar ständigt efter teman för möjliga forskningsanslagsansökningar, och vi hade blivit intresserade av temat livsföring – det är ett begrepp med rötter kanske framför allt hos Max Weber inom sociologin. I ansökan skisserade vi på lite olika delprojekt på detta tema, och jag hade någon tanke om att de som är djupt involverade i Free Software (som det kallas) och som ibland kallas hackare skulle kunna vara intressanta att studera ur ett livsföringsperspektiv. Det finns något man kallar *the hacker ethic*, ett slags etik som inbegriper funderingar kring IT-teknik, naturligtvis, men i förlängningen funderingar kring livet i stort. Så vi tänkte: Finns det ett specifikt förhållningssätt till livet som är förankrat i de här miljöerna? Och där försökte jag sedan ta mig vidare. Jag läste mycket om det och begrep en del men begrep inte annat. Sedan gjorde jag en liten undersökning, nästan min enda mer traditionella empiriska undersökning. Det finns en stor förening för de här grupperna i Skåne och Själland, alltså en svensk-dansk förening. Och turligt nog kunde man få hjälp via ett dataprogram från Lunds universitet. Det innebar att man gjorde ett frågeformulär och kunde skicka ut det via en e-postlista. På så sätt fick alla medlemmar i den här föreningen mitt frågeformulär. Om de klickade svar på det, så behövde jag sedan bara klicka för att få alla svaren ordnade i snygga staplar via dataprogrammet i retur. Så det blev en lite rolig grej. Och ja, jag vet inte vad jag kom fram till riktigt, men det är nog det mest udda jag gjort och det som ligger längst ifrån vad jag egentligen är intresserad av.

Det är närmaste du har kommit ett empirisk sociologisk arbete?

Ja, men det fanns en del intressanta gestalter i de här miljöerna.

Du gjorde intervjuer med dem då också, eller?

Jag hade kontakt med en del som kunde mer än jag och som guidade mig i den världen. Internationellt finns det en del som nästan är lite av filosofer på området. Det var ju fortfarande lite av en IT-eufori då, med idéer om att helt nya sätt att leva och nya förhållningssätt till livet

⁷ De två kollegorna är Bo Isenberg och Mikael Carleheden, som båda – i likhet med Carl-Göran – har disputerat vid Sociologiska institutionen i Lund (red. anm.).

kommer att växa fram med IT-teknikens hjälp. Det hoppas jag att det inte gör. [C-G skrattar.]

Det var ju snarare med Facebook och Twitter som livet förändrades för folk.

Ja, och inte alltid till det bättre.

Verkligen inte, verkligen inte.

[C-G återvänder till ämnet.] Så hackerstudien är nog det mest udda jag har gjort. Man kan väl säga att jag försökte skriva något vettigt om något som jag bara förstod halvvägs. Eller rättare sagt, jag hade ju inte någon riktig närkontakt med vad de egentligen var intresserade av och sysslade med, utan jag kunde bara fånga upp det på ett annat plan.

Även där måste jag försöka hitta en gemensam nämnare. Någon form av anarkism eller urkommunism måste det väl finnas där i hackermiljöerna?

Ja, ja precis. Jag undersökte lite vilka värderingar som var starka i de här grupperna, och där fanns en stark värdering om frihet – *ingen ska leda mig på något sätt utan jag ska kunna göra vad jag vill* – men där fanns också en stark värdering om gemenskap: man ska hjälpa varandra; har någon ett tekniskt problem och man kan lösa det åt honom då gör man det. De här värderingarna, en individualistisk frihet å ena sidan och å andra sidan en stark betoning på gemenskap och ömsesidig hjälp, är lite motsatta. Ändå var båda värderingarna väldigt starkt representerade inom de här grupperna, vilket jag tycker är ett ganska intressant resultat.

Ja, det är det ju. [Via frågor om religion, teologi, metafysik och analytisk filosofi kommer samtalet in på Wittgenstein. Här blir det än en gång tydligt hur Carl-Göran tänker kring olika sätt att närma sig livets och dödens stora frågor.] *Det som slagit mig efter mina egna filosofistudier är den märkliga, Tractatus-influerade censuren [inom den analytiska filosofin] – att man ska reda ut vilka frågor som inte får ställas.*

Jaa ... [C-G dröjer med svaret, då han inte riktigt håller med om den läsningen av Wittgensteins filosofiska arbete. Själv tolkar han den berömda avslutande paragrafen – "Wovon man nicht sprechen [sv. tala] kann, darüber muß man schweigen [sv. tiga]." – som ett påstående om vilka slags frågor som meningsfullt kan utredas av filosofer.] Åtminstone

ska man reda ut vilka frågor man kan tala om och vilka man får reflektera kring utan att säga något. [C-G skrattar till.]

Utan att använda ord ens då. Det finns en öppning där mot konst och musik.

Absolut. Wittgenstein tror jag hade både en estetisk och en religiös ådra. Hans tanke var, i hans tidiga skrift (*Tractatus*), att frågor om estetik och religion inte kan hanteras på bokstavens nivå (alltså i skrift) – att det inte finns några estetiska eller religiösa sanningar som man kan fastställa. Estetik och religion är oerhört viktiga saker i livet, men man får föra en inre dialog eller en dialog i mindre kretsar. Det går inte att formulera sanningar inom de här områdena. Så tror jag ungefär att han ställde sig där i *Tractatus*. Men när man läser *Tractatus* inom analytisk filosofi tenderar man, åtminstone gjorde man det tidigare, att bortse från de här dimensionerna i texten, som kommer mot slutet. I efterhand har man upptäckt att det kanske var de här frågorna som var mest centrala för Wittgenstein själv.

Brobygggarmentalitet och murbygggarmentalitet

Eftersom jag själv stötte på den analytiska filosofins dominans när jag började plugga på 1990-talet, så har jag alltid undrat vad tusan den egentligen har berott på. Men din utläggning i "1968"-boken, din målning av hur den analytiska/anglosaxiska filosofin blev så dominant i Sverige just på grund av kriget och nazismen Tyskland – det tycker jag är ett svar på min fråga.

Det var säkert en viktig faktor som delvis kan förklara att hela kulturlivet vändes åt det angloamerikanska.

Man var tungen att ta ställning på något sätt. [C-G instämmer.] Men det förklarar i och för sig inte att man vände sig mot [alltså bort från] Frankrike, och det gjorde man ju i samma veva nästan.

Ja, precis, precis.

Jag tycker att det är en väldigt spännande tanke. Hur lång tid tog det att skriva "1968"-boken?

Det finns kanske två svar på det. Det ena är fyra år, och det andra är kanske tjugofem år. [C-M skrattar.] I en snävare bemärkelse har jag skrivit den under de senaste fyra åren – jag och två kollegor har haft ett forskningsprojekt.⁸ Å andra sidan bygger den på saker som jag har sysslat med på ett eller annat sätt under de senaste många, många åren, så i den bemärkelsen har boken en väldigt lång tillkomsttid. Jag startade inte från noll, så att säga, för fyra år sedan, utan jag hade en hel del på fötterna från början.

Jag har inte total koll på vad som skrivs och har skrivits inom svensk filosofihistoria, men jag uppfattade den här som en väldigt viktig bok.

Den har nog ingen föregångare om man ser till att jag skriver om fyra nordiska länder utifrån ett gemensamt tema och en gemensam tidsperiod – en tid som har diskuterats mycket.

Vi pratade förut om att vara intellektuell i Sverige. Det är ju skillnad på akademiker och intellektuella – de flesta akademiker är inte intellektuella, medan de flesta intellektuella väl har varit akademiker även om de kan vara helt fristående sedan. Vad skulle du säga: I vilket av de här fyra länderna har samhället – staten, kulturinstitutionerna ... – störst respekt för intellektuella?

Jag kan bara kan uttala mig om hur filosofins ställning har varit. Till att börja med tror jag att en väsentlig sak med det här 68-upproret mot auktoriteter var att man ville ha en filosofi som var engagerad i samhällsfrågor, som var engagerad i både nationella och internationella debatter. Och åtminstone delvis hade den analytiska filosofin rört sig i en riktning där den blev väldigt fackfilosofisk. Den blev inte intressant, för den var inte begriplig för andra än dem som befann sig inom ämnet. Här kan man säga att en lite äldre svensk filosof som Ingemar Hedenius – han var ju också en intellektuell. Men den typ av filosofi som han fortfarande representerade tenderade att försvinna, inte minst när filosofiska texter

⁸ Kollegorna som Carl-Göran syftar på är två av hans före detta doktorander, Henrik Lundberg och Klas Gustavsson. Sammantaget ledde Carl-Göran två gemensamma forskningsprojekt; det första sträckte sig från 2014 till 2016, det andra från 2017 till 2019. Studierna gick ut på att belysa svensk respektive nordisk efterkrigsfilosofi genom sociologiskt orienterad filosofihistorieskrivning. (Red. anm.)

började präglas av logiska formler – det är inte en människa som kan begripa dem utan specialistkunskap. "1968" var ett önskemål om en filosofi som befann sig i samhället, i aktuella brännande frågor, som hade ett ord med i laget. Där hade 68-rörelsen helt klart ett relevant ärende, tycker jag. Sedan kom det också att bli så att många vände blickarna mot kontinenten. De tongivande inom filosofiämnet, professorerna, var i regel analytiska filosofer. Och då "1968" i grund och botten var ett uppror mot alla slags auktoriteter och de analytiska filosoferna var auktoriteterna i filosofiämnet, var man i någon bemärkelse kritiska mot dem. Jag tror att det är grunden till att man öppnade sig för andra typer av filosofi: Just därför att professorerna inte tycktes finna särskilt mycket intressant i vissa traditioner blev man intresserad av dem – det var en del av auktoritetsupproret.

Sedan kan vi även skilja lite mellan hur filosofin reagerade på 68-vågen i de olika länderna. Jag tror att den största kontrasten var mellan Norge och Sverige. I Norge fanns under 1960- och 1970-talet mycket av vad jag kallar en *brobygggarmentalitet*; där fanns ett intresse av att integrera även filosofi som tidigare inte diskuterats så mycket – man öppnade sig för den. Där fanns även tongivande professorer, Arne Næss var en av dem, som var öppna i sitt förhållningssätt, inte minst när det gällde vad studenterna intresserade sig för. I Sverige fanns det i stället en *murbygggarmentalitet*. Man ville dra en skarp gräns och hålla ute det som man tyckte inte var filosofi på hög nivå. Därför fick vad man kallar "1968" ett helt annat genomslag inom norsk filosofi än inom svensk filosofi. Om vi som exempel tar *Häftan för kritiska studier*: De som startade den år 1968 var unga filosofer vid Stockholms universitet. Den hade kunnat bli en vänstertidskrift med bas i filosofiämnet, men av olika skäl blev det inte så, utan den kom att få en mer och mer samhällsvetenskaplig inriktning. Jag tror att de unga 68-filosoferna hade en svårare sits i Sverige än i exempelvis Norge. I Danmark och Finland är bilden lite blandad. En intressant gestalt är Torbjörn Tännsjö. Han var ju å ena sidan, politiskt, kommunist; å andra sidan var han redan från början analytisk filosof. Han hamnade lite mellan stolarna. Som vänsterman borde han vara intresserad av Lukàcs och vilka det nu mer kunde vara, men som filosof var han intresserad av samma saker som den etablerade

generationen. Han har själv skrivit intressant om det här i sina memoarer; jag tror att den första boken heter *Vänsterdocenten*.

[Efter en liten utveckling om Tännsjö återgår C-M till jämförelsen nordiska länder emellan.] *Du sade att också Danmark och Finland var annorlunda än Sverige?*

Ja, här har vi lite av ett mellanting. Förhållningssättet i Danmark och Finland låg någonstans mellan det norska öppna och det svenska att hålla på gränser, och det skiftade också från universitet till universitet. Det beror naturligtvis mycket på vilka de tongivande namnen är. Om de har en profil av öppenhet, så blir miljön mer öppen; har de inte det, så blir det svårt för andra typer av filosofi att göra sig hörda – då blir dessa i stället en liten bit av en delkurs, någonstans.

Det är roliga begrepp du har, brobyggarmentalitet och murbyggarmentalitet. Vad skulle orsaken kunna vara? [C-M undrar om Sveriges position under andra världskriget kan ha spelat in.]

Det är en ganska svårbesvarad fråga. Som sagt tror jag att det var väldigt viktigt att de tongivande inom ämnet, alltså den äldre generationens professorer, över huvud taget var nyfikna på något annat och villiga att släppa fram det. Och där tror jag att en del personer i Norge spelade en roll. Så var det även i viss mån i Danmark, och det i högre grad än i Sverige. En annan sak som jag tror spelade roll för Norges del var att många norrmän genomförde längre studievistelser i Tyskland och Frankrike under åren omkring 1960, alltså lite innan "1968"-perioden. I Norge fanns därför personer som fått impulser från kontinenten och som sedan kom att bli tongivande i 68-händelserna. I Sverige reste man i stället till England, till USA, amerikanska universitet. Då kan man fråga hur det blev så. Jag vet inte om det hade att göra med stipendiesystemen eller så, men där finns åtminstone en tydlig skillnad. Hur det kunde bli som det blev har nog många små förklaringar som bidrar till helhetsbilden. Jag har också en tanke, som jag formulerar i bokens första kapitel, om välfärdsstatens betydelse. Efterkrigstiden och några decennier därefter är ju den tid då välfärdsstaterna i den nordiska länderna växer fram och etablerar sig och har sina gyllene år. Därför ställer jag frågan: Hade den analytiska filosofin någon plats i den här samhälls-

förändringen, i samhällsbygget? Och jag tror att man kan peka på att den analytiska filosofin tycks ha haft en roll, nämligen att agera städtant. Den skulle se till att inte förvirrade, ickerationella tankar och liknande kom in och störde. Välfärdsstaten skulle vara ett i alla avseenden rationellt samhällsbygge, och därför blev det att sätta stopp för tankar som inte uppfyllde kraven på sunt förnuft eller logiskt tänkande – på rationellt tänkande – en viktig uppgift i det här stora samhällsbygget. Lite åt det hållet försöker jag att formulera det. För den analytiska filosofin hade åtminstone under en viss fas på 1950- och 1960-talet en ganska negativ – eller destruktiv – karaktär. Det handlade mycket om att peka på orimligheter, motsägelser och fel i andras resonemang, mindre om att ha en egen teori om någonting. Det var mest städtantens roll: att städa bort oklart tänkande. Och det som var oklart tänkande kunde i värsta fall vara farligt till och med i politiskt avseende. Exempelvis Heidegger var ur det perspektivet både oklar och i förlängningen farlig politiskt – så såg man det.

Men det där skapar ju inte några filosofer.

En viss typ av filosofer skapade det: filosofer som var bra på att hitta fel hos andra, bra på att hitta oklarheter. Jag tror att 68-upproret innebar inte minst att man ville ha en annan typ av filosofer – filosofer som stod mitt i samhället och diskuterade vad som upplevdes som brännande aktuella frågor.

Ibland har jag tänkt att erfarenheter av ockupation också skulle kunna bidra till ökad respekt för intellektuella, för maktkritiker.

Ja ... [C-G tänker efter.] Det är uppenbart i Norges fall, till exempel, att där inte finns någon beröringsskräck när det kommer till tyska influenser, trots att det är den gamla ockupationsmakten. Att Danmark geografiskt ligger så nära det tyskspråkiga området kan ju ha spelat en viss håll där.

Det jag tänkte på var kontakten med totalitarism, med ett antiintellektuellt, totalitärt tänkande – att det skulle kunna öka en viss respekt för maktkritik.

Okej, det där att man sätter värde på pluraliteten. Det är också en ett möjligt sätt att resonera, absolut.

Det blir förstås väldigt spekulativt, men jag kommer hela tiden till att det finns någon form av svensk hemlighet under efterkrigstiden. [C-M skrattar till.]

Det tror jag också. Att det är något som är speciellt med det här lilla landet.

Och det är långt ifrån bara positivt. Självtillräcklighet finns det.

Ja, så det förslår. [C-G skrattar till. Han och C-M är helt eniga.]

Vikten av en värdeorienterad livsföring⁹

[Efter nästan två timmars samtal övergår C-M till att tänka på C-G:s berättelse utifrån ett helhetsperspektiv.] *När man tänker på det så är det ju väldigt rimligt att den som är influerad av Hegel och nymarxism [Lukács] blir sociolog – det är ju en form av filosofi i praktiken på något sätt. Historien, människolivet är ju också en form av tänkande. Det här med livsmöjligheter, hur kom du in på det förresten? De två grundläggande livsmöjligheterna – din bok är i det avseendet ganska manikeisk.*

Jag har haft de här formuleringarna i huvudet under många år: [1] *visa aldrig vem du verkligen är*, och [2] *visa alltid vem du verkligen är*. Sedan kan man kanske resonera som så att de flesta människor lever sitt liv på endera sättet: antingen så är man ganska förtegen och lite hemlighetsfullt med vad man tycker och tänker, eller så är man en öppen bok som gärna bubblar ut vad man tycker och tänker om det ena och andra. Vi människor är olika på det här planet, och renodlar man den här olikheten och drar den så långt det går, så kommer man till de här maximerna, som jag kallar dem (*visa aldrig* eller *visa alltid*). Och sedan fann jag att man i idéhistorien kan hitta representanter för de här olika livshållningarna. Till exempel inom hovkulturen; där gällde det framför allt att inte försäga sig utan att säga rätt sak till rätt person, att inte bara blåsa ut vad man

⁹ *Värdeorienterad livsföring* är ett begrepp inspirerat av Charles Taylors tänkande kring så kallade starka värderingar. Carl-Göran utvecklar sina tankar därom i boken *Livsföring – ett sociologiskt grundbegrepp* (Malmö: Liber, 2007), som han skrev tillsammans med Mikael Carleheden och Bo Isenberg inom ramen för forskningsprojektet "Att välja sitt liv". (Red. anm.)

tycker, för då riskerade man inte bara att göra bort sig utan också att förlora sin ställning. Så detta var en typ av livsmiljö där det var viktigt att kunna lägga band på sig, att inte visa vad man verkligen tyckte och tänkte om någon eller något. Hållningen att man ska tala ur hjärtat är en form av motreaktion; Rousseau är kanske startpunkten för den. Och om vi tar en sådan som Erving Goffman, sociologen, så kretsar hans verk väldigt mycket kring det här rollspelet – att visa eller inte visa. Det var min idé, de båda grundhållningarna och att titta i äldre och även mer samtida litteratur: *Var finner man exempel på de här hållningarna?* I det sista kapitlet gör jag ett försök att ringa in en egen position, men inte som ett slags ideal – att man i alla väder ska uttrycka vad man innerst inne tänker och på det sättet visa vem man verkligen är. Min tanke är snarare den att man genom en viss kontinuitet i själva sin livsföring på sikt visar vem man är. Jag tror att de båda extremerna egentligen är omöjliga att leva, och jag skulle nog därför förespråka att du alltid visar vem du är i den bemärkelsen att du står för vissa saker och eftersträvar en viss kontinuitet i ditt liv – inte minst när det kommer till frågor om vad du står för. Det innebär inte att man inte ibland ändrar sig, och i många sammanhang kan man inte helt efterleva sina värderingar. Men genom att anta den här grundhållningen blir man i viss mån en människa som andra vet var de har, kanske. [C-G verkar inte helt nöjd med formuleringen.] Det är svårt att sätta fingret på det, men jag försökte i alla fall formulera något där i det sista kapitlet.

Har du stött på folk som inte är på det sättet? Och har du haft problem med sådana människor? [C-G skrattar till.]

Ja ... Det är en position som på något sätt är hållningslös, naturligtvis. Opportunism, att vända kappan efter vinden – då finns det ingen substans i personen, eller åtminstone är det omöjligt att hitta den. Så jag kan väl tänka mig att motsatsen är vad de flesta människor strävar efter, alltså en viss kontinuitet i sin livsföring och i vem man är. Man har vissa grundläggande övertygelser: *Det här är viktigt för mig. Det här skulle jag aldrig nedlåta mig till.* Att sedan leva därefter är en annan sak, men jag tror att det är eftersträvansvärt i alla fall. Både den som alltid håller på sig själv och som försöker att manipulera människor för att få dem dit han eller hon vill och den som i alla situationer uttrycker vad han eller

hon tänker om det ena eller andra är en typ av människa som är väldigt svår att ha en kontinuerlig kontakt med – båda delarna är svåruthärdliga i längden.

Ja, det låter självupptaget. Men det känns som att du med den här boken är tillbaka på ett väldigt klassiskt filosofiskt område, nästan romerskt: Vad är det goda livet?

Visst, Foucault blev ju intresserad av den här så kallade levnadskonsten, och han sökte sig då till antikens författare. Det här är uppenbarligen saker som människor i alla tider har reflekterat kring.

Kan man säga att det här är någonting som du efter – Hur lång tid blir det nu? – fyrtiofem år(?) börjar närma dig vissa slutsatser kring?

Jo, jag måste erkänna att jag är lite förtjust i just den boken [*Livsmöjligheter*].

Jag kände tyvärr inte till den tidigare, så när jag började läsa den så blev jag glatt överraskad, för det är en ovanlig form av bok. Spännande. Dessutom är du ju till skillnad från de flesta akademiker en som faktiskt bryr sig om att skriva på ett sätt som är tilltalande, som attraherar läsaren.

Ja, man kan nog säga att jag lägger ner en hel del energi på den biten, för den är absolut viktig.

Och inte bara när det kommer till det tredje uppdraget. Tankarna står inte fria från sina formuleringar.

Verkligen inte.

”Filosof blev jag alltså inte”

CARL-GÖRAN HEIDEGREN¹

Lund i september 1974. Som alldeles nybakad filosofistudent stiger jag in i Bokcaféets lokaler på Sankt Petri Kyrkogata. Herregud så många intressanta böcker! Snart får jag syn på en bok som jag ditintills bara hade läst om: *Being and Time* av Martin Heidegger (på engelska alltså). Tjock, inbunden och dyr – långt dyrare än någon bok som jag så långt hade övervägt att köpa. Men, ack så lockande! Det nästan svindlar för ögonen på mig. Omtumlad går jag ett varv runt kvarteret – sedan går jag in och köper boken. Så blev även jag en del av ”teorins långa sommar”, som [...] Philipp Felsch [kallat] decennierna mellan 1960 och 1990.² Detta var teorins gyllene tid, den tid då man inte kunde få nog av teori. ”Teori var mer än blott följden av tankar man hade i huvudet; den var ett sanningsanspråk, en trosartikel och ett livsstilstillbehör.”³

Att döma av mina understrykningar så läste jag *Being and Time* från början till slut. Men min sommar med Heidegger blev ändå ganska kort. I stället var det Hegel som skulle komma att bli min livskamrat under många år. Och inte heller blev jag filosof, eller åtminstone inte någon fackfilosof. Jag blev i stället sociolog och så småningom även idéhistoriker. Höstterminen 1977 skrev jag endast 23 år gammal in mig på forskarutbildningen i sociologi vid Lunds universitet. Terminen innan hade jag lagt fram en trebetygsuppsats i ämnet med titeln ”Karl Marx intellektuella utveckling 1844–1846”, ett minst sagt tidstypiskt tema. Jag hade förstas läst Althussers syn på saken och begrundat tesen om en brytpunkt, men jag lutade själv snarare åt en humanistisk tolkning av Marx. Alienationsproblematiken tyckte jag var central och viktig. Redan

¹ Följande text är en förkortad version av Carl-Görans självbiografiska epilög i boken *Kamrater, anti-auktoritära, människor: Den nordiska filosofins ”1968”* (Göteborg; Daidalos, 2021).

² Angående Philipp Felsch och hans uttryck ”teorins långa sommar”, se fotnot nr. 29 i förordet till denna skrift.

³ Philipp Felsch, *Der lange Sommer der Theorie. Geschichte einer Revolte 1960–1990* (Frankfurt am Main: Fischer, 2018), s. 12.

under min första termin som doktorand i sociologi startade, om jag minns rätt, Joachim Israel ett seminarium om Hegel, och jag fanns med från första början. Detta seminarium skulle sedan komma att pågå termin efter termin, under hela min tid som doktorand. Till slut blev även Hegel och den tyska idealismen mitt avhandlingsämne – i sociologi!

Mina erfarenheter och min väg var nog också på många sätt tidstypiska. Ett i de sena tonåren uppvaknande intresse för filosofi. Trevande försök på området innan jag kom till Lund. Ett brinnande intresse för Sartre i bagaget och mera allmänt för den så kallade existentialismen. En upplevelse av att vad som erbjöds vid Filosofiska institutionen i Lund inte riktigt var vad man sökte. Emigrationen till ett annat ämne, men med ett bibehållet intresse för filosofi. Men där fanns förstås även mötet med marxismen som teori, i alla dess mer eller mindre filosofiska varianter. Svante Nordin och Göran Therborn tillhörde mina tidiga lärare i filosofi respektive sociologi. Vad som gjorde mig mindre tidstypisk var att jag via Marx upptäckte Hegel – tog ett steg tillbaka i tiden och blev fast där! Vad som kom att bli en avgörande vändpunkt i mitt liv var att jag i Joachim Israel mötte en sociolog som delade detta intresse för Hegel. Så småningom stod jag alltså där med en avhandling i sociologi som handlade om Hegel och den tyska idealismen. Min opponent på disputationen var för övrigt Dag Østerberg, som flera gånger anlätades av Israel när det handlade om att någon mer eller mindre udda sociologisk avhandling skulle läggas fram i Lund.

Egentligen borde disputationen ha inneburit slutet på min akademiska bana. En sociolog av mitt slag var det knappast någon efterfrågan på. Hur det gick till när jag på snirklande och långa omvägar – som framför allt gick via några år i Västtyskland – ändå lyckades hålla mig kvar inom akademin, eller snarare på nytt kunde få fotfäste där, det skall jag dock inte trötta läsaren med. [---]

Men filosof blev jag alltså inte. Och inte har väl filosofin därigenom gått miste om någon större kraftresurs. Det finns de som är långt mera lämpade för filosofisk djupborrning än jag. Min håg – åtminstone som jag nu ser det – ligger nog egentligen inte heller åt det hållet. Kanske var det därför helt enkelt följdriktigt att jag blev en sociolog med i grund och botten idéhistoriska intressen, och med filosofins idéhistoria som främsta intresse.

TABULA GRATULATORIA

A

Roland Ahlstrand, Lund
Linn Alenius Wallin, Lund
Lars-Erik Alkvist, Falun
Heine Andersen, København
David Andersson, Malmö
Mats Anglert, Lund
Adam Arvidsson, Neapel
Matilda Arvidsson, Göteborg

B

Mimmi Barmark, Harlösa/Lund
Per Bauhn, Lund
Hein Berdinesen, Åkrehamn
Martin Berg, Malmö
Håkan Bergquist, Malmö
Ylva Bergström, Uppsala
Anders Berg-Sørensen,
København
Mats Beronius, Lund
Margareta Bertilsson, Skanör
Anders Björnsson, Kista
Annika Bladh, Stockholm
Susanne Boethius, Lund
Donald Broady, Uppsala
Leila Brännström, Lund
Veronika Burcar Alm, Ljungby
Anders Burman, Stockholm
Johanna Börrefors, Trenså
Lukas Böök, Södra Sandby

C

Mikael Carleheden, Hallavara/
København
Carl Cassegård, Göteborg

D

Göran Dahl, Lund
Mats Deland, Enskede
Brian M. Delaney, Chicago/
Stockholm
Pia Dunbäck Dahl, Lund

E

Carl-Michael Edenborg, Sala
Christofer Edling, Lund
Alexander Ekelund, Stockholm
Lisa Eklund, Lund
Sara Eldén, Malmö
Johan Elmfeldt, Ask
Crister Enander, Lund
Emma Engdahl, Karlstad
Anna Engstam, Hallavara/Lund
Inge Eriksson, Ronneby
Henriette Frees Esholdt,
København
Ron Eyerma, Malmö

F

Hjalmar Falk, Göteborg
Victoria Fareld, Stockholm
Maria Fitger, Malmö
Lisa Flower, Torna Hällestad

F forts.

Johan Fornäs, Stockholm
Axel Fredholm, Glumslöv
Maria Fritzell, Stockholm
Olle Frödin, Lund

G

Bernard Alain Gabé, La Méaugon
Nils Gilje, Bergen
Jonas Grahn, Sundsvall
Lars Green, Jönköping
Henrik Gundenäs, Lund
Klas Gustavsson,
Malmö/Trollhättan

H

Ulf Peter Hallberg, Berlin
Laura Duran de Hammarlund,
Gnesta/Bryssel
Nils Hammarlund,
Gnesta/Bryssel
Erik Hannerz, Lund
Calle Hansson, Härnösand
Cecilia Hansson, Ronneby
Jonas Hansson, Lund
Elisabeth Hemby Elmfeldt, Ask
Mats Hilte, Malmö
Cathrine Holst, Oslo
Axel Honneth, Columbia
Jørgen Huggler, København
Lise Huggler, København
Anders Hylmö, Lund
Magnus Hörnqvist, Stockholm
Victoria Höög, Lund

I

Heikki Ikäheimo, Sydney
Bo Isenberg, Malmö

J

Kim Sune Jepsen, København
Hans Joas, Berlin
Ella Johansson, Uppsala
Ingvar Johansson, Umeå/Lund
Kjell Jonsson, Umeå
Lena Jungmark, Lund
Jan Inge Jönhill, Sörby
Sven Jönsson, Lund

K

Sara Kalm, Lund
Daniel Karlsson, Malmö
Magnus Karlsson, Lund
Kjetil Kasang, Malmö
Uzma Kazi, Lund
Matthias Kettner, Frankfurt
Tina Kindeberg, Lund
Anders Kjellberg, Lund
Mikael Klintman, Lund
Karolina Enquist Källgren,
Stockholm

L

Arto Laitinen, Tampere
Marie Larsson, Lund
Sven-Eric Liedman, Göteborg
Christer Lindberg, Malmö
Helen Lindberg, Örebro
Johan Lindgren, Malmö
Lena Lindgren, Lund

L forts.

Anders Lundberg, Malmö
Henrik Lundberg, Borås
Åsa Lundqvist, Lund
Peter Luthersson, Stockholm
Odin Lysaker, Oslo

M

Chris Mathieu, Sjöstorp/Lund
Patricia Mindus, Uppsala
Anders Molander, Oslo

N

Åke Nilsén, Lund
Jan Olof Nilsson, Malmö
Kjell Nilsson, Lund
Lennart Nordenfelt, Tullinge
Svante Nordin, Lund

O

Frans Oddner, Malmö
Vesa Oittinen, Helsingfors
Gunnar Olofsson, Lund
Per Olof Olofsson, Helsingborg

P, Q

José Pacheco, Lund/Malmö
Olaf Pries, Lönsboda
Oriana Quaglietta, Malmö/Lund

R

Anders Ramsay, Lund
Jacob Dahl Rendtorff, Roskilde
Magnus Ring, Malmö
Hans-Edvard Roos, Lund

Hans Ruin, Stockholm

S

Sebastian Saar, Malmö
Hanna Sahlin Lilja, Göteborg
Cecilia Sandahl, Stockholm
Johan Sandberg, Lund
Pia Sander, Lund
Anett Schenk, Malmö
Ann-Mari Sellerberg, Lund
Johan Strang, Helsingfors
Richard Swedberg, Stockholm
John Swedenmark, Stockholm
Johan Söderberg, Göteborg
Asger Sørensen, København

T

Per-Anders Tengland, Malmö
Joakim Thelander, Malmö
Jacob Als Thomsen, København
Lars Petter Storm Torjussen,
Bergen
Johan Tralau, Stockholm
Erik Tängerstad, Stockholm/
San Sebastian

U, V

Christer Ullemark, Skillingaryd

W

Sven-Olov Wallenstein,
Stockholm
Thomas Wallgren, Helsingfors
Magnus Wennerhag, Malmö/
Stockholm

W forts,

Sverre Wide, Falun

Carl Wilén, Göteborg

Rasmus Willig, København

Per Wisselgren, Uppsala

Jon Wittrock, Häljarp/Malmö

David Wästerfors, Malmö

Y, Z

Charlotta Zettervall,

Lund/Malmö

Å, Ä, Ö

Malin Åkerström, Lund

Brutus Östling, Höör

Johan Östling, Lund

Pär Östlund, Lund

Anders Östnäs, Lund

Erik Wijk, Stockholm

Tupp eller ugglas? Festskrift och antologi

I korthet om denna lilla skrift och ett stort projekt

Filosofin som ugglas, som ett skymnings- och nattdjur; filosofin som tupp, som den nya dagens härold. Kanske skulle det vara ett lönande företag att spåra dessa båda tankefigurer genom filosofins historia. Kanske skulle man då hitta ytterligare variationer på temat. Filosofihistorikern som fågelskådare!

(Carl-Göran Heidegren i sin text "Hegels ugglas" från 1997).

Mellan filosofi, sociologi, idéhistoria och litteratur: En festskrift om och till Carl-Göran Heidegren har kommit till som en liten del av ett större projekt att uppmärksamma Carl-Göran Heidegren – som person och forskare – med anledning av hans emeritering, den 1 september 2022. Denna lilla skrift är mest personlig och därmed tänkt att i första hand tilltala Carl-Göran själv, hans fru Ritva samt vänner, kollegor och bekanta (det vill säga alla som ingår i Carl-Görans kontaktnät).

Parallellt produceras en antologi som kommer att dediceras till Carl-Göran och därtill kommer att ha något heidegrenskt över sig: ett trettiotal sociologer, filosofer, idéhistoriker, litteraturvetare och statsvetare, verkamma i Sverige, Norge, Finland och/eller Danmark, bidrar till fyra olika sektioner, varav tre svarar mot sex forskningsområden som Carl-Göran med excellens har bidragit till – och alltihop hålles samman av en kappa som klär inte bara Heidegren. De fyra sektionerna är:

SEKTION I Frihet, förnuft, förfrämmande, förverkligande

SEKTION II "Hur skall jag leva?" Tankevägar och livsmöjligheter

SEKTION III Filosoferande, teoretiserande, kritiserande, historiserande

SEKTION IV Spegelsalen i personlig och teoretisk belysning

Antologin kommer att ges ut av bokförlaget Daidalos; den planerade utgivningen ligger en bit framåt i tiden: hösten 2024. I samband med boksläppet kommer denna lilla skrift att webbpubliceras som en pendang till antologin – som en separat festskriftssektion, alltså.

Varmt tack till alla som stöttar vårt projekt!

